

هونهري ته ته کيټ و
ټاڊاب و هه لسو وک و تي
مسولمانانه

ټاماده کورني

ياسين ته حمده زهنگه نه

۲۰۲۳ز - ۱۴۴۴ک

بابەت: ھونەری ئەتەکییت و ئاداب و ھەلسووکهوتی مسوڵمانانە.

نووسەر: یاسین ئەحمەد زەنگەنە.

دیزاینی ناوھوہ: رزگار نایب محمد.

دیزاینی بەرگ: رەوشت محمد.

چاپخانە: رێدار بۆ چاپ و بلاوکردنەوہ.

تیراژ: ۱۰۰۰ دانە - چاپی یەکەم

لەبەرپۆھبەرایەتی گشتی کتیبخانە گشتییەکان / ھەریمی کوردستان ژمارە

سپاردنی (۲۵۳) سالی ۲۰۲۳ ز پێدراوہ.

ئەم کتیبە بەسپۆنسەری برای بەرپۆزۆ خوشەوویست

کاک ساسان عوسمان مەلا قادرسەراف ناسراو بە

(باوکی سەرور) چاپکراوہ، خوای گەورە پاداشتی خیری بداتەوہ،

ھەولەکانی مایە رێزۆ سوپاس و پێزانینە.

به ناوی خوی به خشندهی میهره بان

پیشہ کی

بابہ تی ئه ته کیت و ئاداب و هه لسو و که و ته کان له بابته په روه رده یی و روشنبیری و کومه لایه تی و په رستشه کانه، پانتایه کی فراوان له دهقه کانی قورئان و فهرمووده و ته ی زانایان و کتیبه کانی بواری ئاداب و ئاکارو به هاو رهوشتی ئیسلامی جهختی له سهر ده که نه وه، ده خوازیت له پرۆسه ی په روه رده و پیگه یانندا ههر له تافی مندالییه وه ئه م بابته تانه به پیی به رنامه یه کی زانستی و کرداری و قوئاغبه ندی بایه خیان پی بدریت و بخرینه نیو چوارچیوه ی به رنامه ی په روه رده یی و کاری پیویستی له سهر بکریت، و بواره مه عریفیه که ی په یوه ست بکریت به کارامه یی و راهیتانه وه.

ئهم کتیبه ی که له به رده ستایه له دووبه شی سهره کی پیکدیت:

به شی یه که م: هونه ری ئه ته کیت، له سالی ۲۰۱۱ ز نووسراوه و ئه وکات له مالپه ری بره وو گوڤاری بره ودا به زنجیره بلا و کراوه ته وه.

له م به شه دا گرنگترین پرسه کانی ئه ته کیت وه ک په یامی کورت و پوخت به خال ئاماژه ی پیکراوه تا خوینهر له ههر ئاستیکی زانستی و

رۆشنبیریدا بیّت بتوانیّت بی گری و گۆل به ئاسانی سوودی لی
وه ریگریّت.

به شی دووهم: ئاداب و هه لسووکه وتی مسوولمانانه، له سالی ۲۰۱۰
دا نووسراوه و پیشتر له بلاوکراوهی ناوخیی و مالپه ری بره ودا به زنجیره
بلاوکراوه ته وه. له م به شه دا گرنگترین ئاداب و هه لسووکه وته کان له
روانگهی دهقه کانی قورئان و فهرمووده و تهی زانایانه وه به کورتی
تاوتوی کراره.

هه ندی ته وه رو ناویشان له هه ردوو به شی کتیبه که دا هاتوو به لام
به ناوه رۆک و شروقهی جیاواز، هه ردوو پیکه وه ته واوکه ری به کترن و
بابه ته که ده وله مه ندر ده کات.

به چاکم زانی بابته که کان ریک به مه وه و پیدا چوونه وهی پیدابکه م و
له چوارچیوهی کتیبه کدا بلاوی بکه مه وه، چونکه ئەم بابته تانه کوّن نابن
و تازهن و هه میشه پیوستیمان پیه تی، به شی که له سیسته می
ژیانمان له رووی ئەته کیت و ئاداب و ره وشت و هه لسووکه وت و
ئاکاره جوانه کانه کانه وه.

یاسین ئەحمەد زهنگه نه

۱۴۴۴/۳/۱۲ - ۲۰۲۲/۱۰/۸

به‌شی یه‌که‌م

هونه‌ری ئەته‌کێت

ئەته‌کێت بریتییە لە هونه‌ری (مامه‌له‌کردن، ره‌فتار، ره‌وشت، هه‌لسووکه‌وت، ریزگرتنی خۆت و که‌سانی دی، هونه‌ری مامه‌له‌کردن له‌گه‌ڵ که‌سانی تردا، هونه‌ری سیفاته‌ جوان و په‌سه‌نده‌کان، هونه‌ری هه‌لسووکه‌وتی جوان و بالای کۆمه‌لایه‌تی....) .

-موسا شریل ده‌لێت: هه‌ر کۆمه‌لگایه‌ک دابوونه‌ریتی خۆی هه‌یه‌و به‌شیوه‌یه‌کی ره‌مه‌کی و بێ زۆر له‌خۆکردن کاری پێ ده‌کات، ئەمه‌ش له‌ولایه‌که‌وه‌ بۆ ولایتیکی تر ده‌گۆرێت.

-کۆمه‌لیک ره‌فتاری گشتی هه‌یه‌ که‌ کۆمه‌لگا پێشکه‌وتوووه‌کان کاری پێ ده‌که‌ن هه‌موو مرۆفیک ده‌توانیت فیری بییت و سوودی لی وه‌ربگریت.

- که‌سانیک هه‌ن ده‌لێن بنه‌ماکانی ئەته‌کێت، دابوونه‌ریتیکن هه‌ینراونه‌ته‌ یێو کۆمه‌لگا‌کانمان، به‌لام راستیه‌ک که‌ حاشا هه‌له‌گه‌ره‌و ته‌مومر له‌خۆ ناگریت که‌ بنچینه‌ی زۆریک له‌و ره‌فتارانه‌، بنه‌ماگه‌لیکن، ئایینی پیرۆزی ئیسلام پێداگیری له‌سه‌ر کردوووه‌و فه‌رزی کردوووه‌

لەسەرمان، وەك ئادابى گەتوگۆكۆردن، مەواندارى، رەزگرتنى بەرامبەر، راستگۆبى لەمامەلەدا، بايەخدان بە رەكۆبىكى لەروكار و پۆشەندا، ھەموو ئەمانە دەچنە خانەى رەوشتى بەرزوو جوانەوہ.

- ئەتەكەيت پەداوېستىيەكە لە پەداوېستىەكانى ژيان و ھەر كەسەك بەچاكى و درووستى رەچاوى بكات و مامەلەى لەگەلدا بكات ئەوا رەزو شكۆو خۆشەوېستى بۆ خۆى بەدەست دېنەيت.

لەمیانەى باسەكانى ئەم بەشەدا بەكورتى باس لەچەند تەوہرەكى ئەتەكەيت دەكەين و خوازيارين لەژيانى رۆژانەماندا كارى پەكەين و بېكەينە بەشەك لە نەريت و كلتورى رۆژانەمان.

بەندى يەكەم

پېناسەو چەمكى ئەتەكېت

برېتېيە لە كۆمەلە رەفتار و ھەلسووكەوتىك، كارپېكردنى دەبېتە مایەى رېز لەخوگرتن و رېزگرتنى لایەنى بەرامبەر. ھەركەسىك رېز لەخوئى نەگرېت و بەھای بۆ دانەنېت بۆى نىيە داوا لەكەسانى تر بكات رېزى لى بگرېت و بەھای بۆ دابنېت.

بەواتايەكى دى ئەتەكېت ھاوكارىمان دەكات چۆن بەجوانى و رېكوپېكى و گونجاوى لەگەلېەكترىدا رەفتار بكەين و رەچاوى ژىنگەى كۆمەلایەتیمان بكەين.

وشەى ئەتەكېت وشەيەكى فەرەنسىيە The ticket، بەمانای (بلىت) دېت.

پەيوەندى بلىت بە ئەتەكېتەوہ چىيە؟

بۆ نمونە گەر بانگېشت بگرېت بۆ مەراسىمىك لە ھۆلېكىان ئوتېلېكى ديارى كراو، چۆن ھەلسووكەوت دەكەيت، دەبىنېت لە

بلیته که دا زانیاری پۆیستیاداشت کراوه سه بارهت بهو شوینه،
بوئوهوی به ئاسانی و بن نیگه رانی بجیته شوینی مه بهست.

بۆ بایه خ به ئەته کیت بدریت؟

-ههر رهفتار و هه لسووکه و تیک وینهیه کی ناخی که سه که ده رده خات،
جا وینه که باش بیتیان خراپ، ئەته کیت ئەتپار یزیت له رهفتاری خراپ
و نه شیاو له ههر شوین و جیگایه کدا بیت.

-چه مکی ئەته کیت واته ریزله خوگرتن و ریزگرتنی بهرامبهرو، به چاکی و
جوانی مامه له کردن له گه لیدا. ئەم چه مکه چه مکیکی شکۆداره و
ناوه رۆکیکی مروڤایه تی و شارستانی هیه، ده کریت بلیین
شارستانی تهنه خۆی له کۆشک و ئۆتۆمبیل و ئامپرو که رهسته ی
مۆدیرن، یان جوانی و رازاوهیی جلووبه رگ نایینتته وه، به لکو به
پله ییه کهم شارستانی پۆیستی به مامه له کردنیکی مروڤانه ی به رزو
شایسته هیه.

-ئەته کیتی نیوده وه له تی له ههر کۆمه لگایه کدا مایه ی قبول و
هزامه ندیه، به مه رجیک پیچه وانه نه بیت به ئاین و رهوشت و
دابوونه ریتی کۆمه لگه که وه.

- هر بنه مايهك له بنه ماكانى ئه ته كييت كه له كوومه لگاي روژئاوادا په پيرهو ده كړيټ، هر كات پيچه وانه بوو به ئاين و رهوشت و كلتورى كوومه لگه، ده توانيت پيوه پابه ند نه بيت و رونكردنه وهى جوان و شياو بده يته لايه نى به رامبه ر تا هه ست به ناخوشي و نيگه رانى نه كات.

- گه ر ورديينه وه له ريساو بنه ماكانى ئه ته كييت كه له ئاستى جيهانيدا جيگاي قبوله، ده بينين زوره ي ئه وانه له ئاينى پيروزي ئيسلامدا له روانگه ي قورئان و فرموده وه بايه خيان پي دراوه و بوونه ته به شيك له خوورهوشت و دابوونه ريتى مسولمانان.

دهقه شه رعييه كانيش داوا له مسولمانان ده كات كه پابه ند بن به و رهوشت و هه لسوكه وت و دابونه ريتانه وه. وهك : سلاو كردن، ته وقه كردن، گفتوگو كردن، ريژگرتنى به رامبه ر، سه ردان و پيشوازي و ميواندارى، به خشينى ديارى، ريژگرتنى كات، سه ردانى نه خوشت، ئادابى خواردن و خواردنه وه و جلو به رگ و..... هتد.

بهندی دووهم

ئهته کیتی گفتوگو کردن

پیاده کردنی رهفتاری جوان و شایسته دهره نجامی ئه رینی لی فه راههم دیت، لهه ره هه لویست و کاریکدا به تایهت له هونه ری گفتوگو کردندا.

به سه رنج و ئه زموون دهرکه وتوووه، ئاخوتن و گفتوگو کردن هونه ریکه له هونه ره کومه لایه تیه کان، به ره چا و کردنی بنه ماکانی ئه ته کیت له م بواره دا ده گه یته دهره نجامی چاک و سه رنجی لایه نی به رامبه ر راده کیشی.

لیره دا ئامازه به سه ر دیری چهند خال و ته وه ریکی گرنگ ده دهین سه باره ت به ئه ته کیتی هونه ری گفتوگو کردن به مه به ستی سوود لیره گرتن و کاریک کردن له ژبانی روژانه دا:

- له کاتی گفتوگو کردن له گه ل که سانی تر دا، هه ول بده گو یگریکی باشی ئاخوتنی به رامبه ره که ت بیت و خوت سه رق ال نه که یته به بابته و شتی لاوه کییه وه.

-وه لآمهكانت گونجاوو پوخت بن و، له بابتهى سهرهكى گفتوگوكان
دوورمهكهوه، تا بير و هزرت نهچرپت بهم لاو بهولادا.

-گالتهو سووكايهتى بهئاخاوتن و وتهى بهرامبهر مهكهو له خوټهوه بى
بهلگه نكوټلى لى مهكه.

-گهر بهرامبهرهكهت لهكاتى گفتوگوكاندا قسهكانى تهواكرد، دهشيت
پرسيارى گونجاوى لىبكهيت تا بهردهوام بيت لهسهر گفتوگوكان.

-به گوى شلكردن و بايهخدان به وتهكانى بهرامبهر، دهبيته كهسيكى
بهريزو خوشهويست له ناخ و دل و دهروونى بهرامبهرهكهتداو، دودلى
و دلهراوكي لى دوور دهكهويتهوه.

-ههول بده بهستهلهكى نيوان خوټ و بهرامبهرهكهت بتوئينيتهوه،
ئهويش به ئاراستهكردنى ههوال پرسين و پرسيارى گونجاو،
بهمهبهستى سهرنج راكيشان و دهرپرني ريزو خوشهويستى.

-گهر لهگهله كهسيكى سهركرده دا بوويت، متمانه بهخوبوونت
دهبيته مايهئوهى كه لايهنى بهرامبهر زياتر ريزت لى بگريټ و
گفتوگوكانى لهگهلتدا بهردهوام بيت.

-بهردهوام راستگۆبه له وته کاتدا و خۆت به دوور بگره له خۆهه لکیشان
و باسی لیهاتوویی و توانا و کهسایهتی خۆت، چونکه بهم شیوهیه
کهسایهتیت لاوازو له که دار ده بیئت.

-دهست به ئاخاوتن و گفتوگۆکردن مه که، تا ئه و کاتهی که دنیای
ده بیئت که لایه نی به رامبه ر سازوو ئاماده یه بۆ گو یگرتن .

-له کاتی چاوپیکه وتنت له گه ل که سیکدا، پێویسته پروانیته که سه که
کاتیك قسه ت بۆ ده کات، به لام گه ر ته ماشای نه که ی ت ئه و
خویند نه وه ی خراپی ده بیئت، یان به که سیکی شه رمنت ده زانیئت، یان
وا ده زانیئت بایه خی پی ناده ی ت، ئه مه ش نیشانه ی بی ری زی
ده گه یه نیئت.

-ناسینی ئه و که سه ی که له گه لی داده نیشی و گفتوگۆی له گه ل
ده که ی خالیکی گرنه گه له هونه ری و توو پێرکردندا.

-له کاتی گفتوگۆکردندا قسه به لایه نی به رامبه ر مه بپه تا کۆتایی به
قسه کانی ده هی نیئت، چونکه قسه پین برین ئاکاریکی ناشیرینه و ئه وه
ده رده خات که تۆ له گفتوگۆکردندا سه رکه وتوو نیت.

-له کاتی گفتوگۆکردندا به ده نگیکی مام ناوه ندو نه رم بدوی، په نا بۆ
قسه و باسی دروو ستکرا و مه به.

-لهکاتی وتووژدا بی فیزو خاکی بهو، مۆلهتی قسه کردن وهربگره.

-به شیویهکی جوان سوپاس و پیزانی لایه نی بهرامبر بکه.

-لهکاتی گفتوگوکردندا به هیمنی و هوشیارانه گفتوگو بکهو، پشت به بهلگهی زانستی و روشنبیری و ریسای درووست بیهسته، خۆت بهدوور بگره له دهنگی بهرزو بۆله بۆل و بریندارکردنی بهرامبر.

-لهکاتی گفتوگوکردندا خۆت بهدوور بگره لهو پرسیارانهی که سرووشت و سیمای تایهتی و کهسیان ههیهو، لایه نی بهرامبر بیزارو نیگه ران دهکات.

-کاتی زۆر به فیرو مهده، به قسه کردن لهسه ر بابهتی لاههکی و ساده، که جیگای گرنگی و بایهخی کهسانی تر نین.

-گهر گفتوگوکان لهو بابهتانه دهخولایهوه که دوور بوو لهئاستی زانستی و روشنبیریت، ئەوا به ئەدهبهوه بیدهنگی ههلبژیرهو ههولبده بایهخی پێ بدیهت بهمه بهستی شارهزایی و فیروون.

-ههر کات قسهت بۆ کۆمهله کهسیک دهکرد، ئەوا پروانه ههموو ئامادهبوان و ناکریت ته رکیز بخهیهته سه ر کهسیکی دیاری کراوو ئەوانی تر فه رامۆش بکهیت.

-له مەراسیم و بۆنەکاندا چاک وایە قسە لەگەڵ ئەو کەسەدا بکەیت
کە لە تەنیشتەوێ دانیشتەوێ.

-دوو هیندە ی قسەکردن گوی بگرە، چونکە مەروڤ دوو گوی و
زمانیکی هەیه.

-خۆت بە دوور بگرە لە مشتومڕ و گفتوگۆی بیسوود، چاک بزانه
باشترین رینگا بۆ بردنەوێ مشتومڕ، خۆبە دوور گرتنە لێی.

-سۆزو عاتیفە ی بەرامبەر رابگرە و وشەکانت بە ئاگاییەوێ هەلبژیرە، بۆ
ئەوێ بی بە قسەکەریکی لێهاتوو، ئەوا بی بە گویگریکی باش.

-گەر دەتەوێ خەلکی ئاسوودەو خۆشحال بن پیت، ئەوا ئەو
قسانەیان بۆ بکە کە دەبیتە مایەیی خۆشی و چێژ وەرگرتیان.

-لە کاتی ئاخواوتندا خۆت بە دوور بگرە لە دووبارە کردنەوێ، سویند
خواردن، هینانەوێ بەلگە ی لاواز، غەیبەت و دوو زمانی ... هتد.

-وێلامی پرسیارێک مەدەرەوێ کە ئاراستە ی کەسانی تر کرابیت.

-باویشک مەدە لە کاتی کدا خەلکانی تر قسەت بۆ دەکەن.

-گفتوگۆ لەگەڵ کەسانی گێرو کە لەرەق و زۆربلی و دەم هەراش مەکە.

-با قسه کانت که مو پوخت و به لگه دار بیټ، وهک دهوتریټ: (خیر الکلام ما قل ودل) .

-شیوازی قسه کردنت ره نگدانه وهی که سایه تی و رو شنبری و ژینگه که ته.

-بیرکه ره وه له و تهو دهسته و اژاکانت، پیش ئه وهی له زارت بیټه ده ره وه.

-خۆت بخه ره شوینی که سانی تر، ئینجا گوئیان لی بگره، ههروهک چون هه ده که ی گویت لیگیریټ به و شیوه یه گوئی بگره له به رامبه ره که ت.

-که سیکی ئه ریټی به، له خسته نه روی دیدوو بوچوونه کاتدا، به روو خووشی و ژیری و ده برینی جوان بدوی.

-له کاتی به کاره ینانی وشه زاراهوی بیانیدا، دنیایی ته واوت هه بیټ له و اتاو مانای زاراهه که تا تووشی شهرمه زاری نه بیټ. ده لیټ: شاندیکی عه ره ب سهردانی ولاتی چین ده کات، له کاتی داوت کردندا، سه روک ده لیټ چی ده خوئنه وه، به کیکیان که چهنده وشه یه کی چینی فیټر بوو بوو، به لام مانا که ی به ته واوی نه ده زانی ده لیټ: (تشی تشی) مه به سته شیر بووه، سه روک دم وچاوی سور

هەلەگەپریت، پرسیاری لی دەکەن سەبارەت بە هۆکارەکە،
دەردەکەوێت ئەم وشەیه بەمانای شیریی دایک دیت.

-دەلین یەکیک لە پاشاکان روژنکیان خەون دەبینیت، لەخەونەکەیدا
هەموو دانەکانی کەوتوون، پاشا بی تاقەت و نیگەرەن دەبیت و داوا
دەکات کەسانی لیکدەرەوێ خەونی بو بانگ بکەن. خەو
لیکدەرەوێ یەکەم ئامادە دەبیت و دەلێت : جەنابی پاشا هەموو
خەزم و کەسوکارەت پیش خۆت دەمرن، پاشا تۆرە دەبیت و
دەیکوژیت. ئینجا کەسی دووهمی بو بانگ دەکەن و بەهەمان تەرز
ئەویش دەکوژیت، پاشان کەسی سێیەمی بو بانگ دەکەن، ناوبراو
دەلێت: خاوەن شکۆ مانای خەونەکە تۆ ئەوێه پشٹیوان بەخوا تۆ
لە هەموو کەسوکارەکەت تەمەنت درێژتر دەبیت، پادشا بەمە زۆر
دلخۆش دەبیت و خەلاتی دەکات، لە کاتییدا ناوهرۆکی هەرسی
و لەلامەکە وەک یەکە، بەلام کەسی سێیەمیان دەرپرینی جوان و ژیری و
دانایی بەخەرجدا.

بهندی سییهم

ئهته کیتی خواردن و خواردنهوه

بنه ماکانی ئهته کیت بنه ما گه لیکي نهرم و کراوهن و، چه قبه ستوو نین و له کومه لگه یه که وه بو کومه لگه یه کی تر گورانی به سهردا دیت، له بهر ئه وهی ههر کومه لگه یه ک خواهنی کلتووری خو یه تی به تایبهت له بواری خواردن و خواردنه وه دا، ناکریت هه موو بنه ماکانی کومه لگه ی روژئاوایی به سپینی به سهر کومه لگه ی روژه لاتی و ئیسلامیدا.

لیره دا چند ئاداب و نهریتیکی جیاواز هه یه له ئهته کیتی خواردن و خواردنه وه دا لای مسولمانان ده خوازیت په پیرهو بکریت له وانه:

۱- وتنی (بسم الله) پیش دهستی کردن به خواردن و خواردنه وه: ههر شتیک ناوی خوای له سهر بهیتریت بیگومان خیره به ره که ت ده یگریته وه.

۲- به کارهینانی دهستی راست بو خواردن و خواردنه وه، دهستی چه پ به کارناهیتریت مه گهر له حاله تی ناچاریدا .

۳- خواردن له بهردهمی خوته وه بخو: له سهر خواندا ههر که س قاپیکی له بهردهم دایه و پیویسته له بهردهمی خو یه وه خواردن بخوات.

ههروهك پيغه مبهەر (ﷺ) فهرموويه تي: (يا غُلامُ، سَمَّ اللّٰهَ، وَكُلَّ
بِيَمِينِكَ، وَكُلَّ مِمَّا يَلِيكَ ...)¹.

۴- له ناوه راستی قاپه كه وه مه خو: جوان و شياو نيه له ناوه راستی
قاپه وه خواردن هه لگريت و بيخويت.

۵- خواردن به ريژهی سييهك: وهك زانراوه گه ده مالى دهر دو
نه خو شيبه ههروهك پيغه مبهەر (ﷺ) فهرموويه تي: (ما ملاً آدمي
وعاءاً شراً من بطنٍ، بحسبِ ابنِ آدَمَ أَكْلا تَ يُقْمَنَ صُلْبَهُ، فَإِنْ
كَانَ لَا مَحَالَهَ فَتُلْتُ لَطْعَامِهِ وَتُلْتُ لَشْرَابِهِ وَتُلْتُ لِنَفْسِهِ)².

زۆر خواردن ده بيته مایه ی چهندين نه خو شى بو مروف، جا مروف
ئه وهنده بخوات كه لاشه ی پيوستيتی.

۶- له ئادابی خواردندا ئه وهيه خيزان پيكه وه نان بخون و نهك هه
كهس به ته نها، چونكه كو بوونه وه له سه ر خوان، ده بيته مایه ی
كرانه وه ی هزی خواردن و بلا بوونه وه ی فهرو بهر كهت.

¹. أخرجه البخاري (٥٣٧٦)، ومسلم (2022).

². أخرجه الترمذي (٢٣٨٠) واللفظ له، والنسائي في ((السنن الكبرى)) (٦٧٦٩)، وابن
ماجه (٣٢٤٩)، وأحمد (17186) وقال الألباني في صحيح الترمذي (٢٣٨٠)، حديث
صحيح.

ره‌چا و کردنی چهند نه‌ریت و ئادا بیکه پئویست:

- له کاتی خواردنی شوږیا و شله‌دا فووی لی مه‌که تا سارد بیته‌وه، به‌لکو چاوه‌روان به تا سارد ده‌بیته‌وه.

- زنده‌رویی مه‌که له پرکردنی قاپه‌که‌تدا .

- هه‌ولبده له‌سه‌ر خوان زۆر قسه‌ نه‌که‌یت و زۆر پینه‌که‌نیت و ده‌نگ به‌رز نه‌که‌یته‌وه

- قسه‌نه‌کردن له‌کاتی‌کدا خواردنت له‌ده‌مدا بیته، چونکه ده‌بیته مایه‌ی ده‌رچون و په‌رینی پرشی خواردنه‌که‌وه ده‌ورو به‌ر نیگه‌ران و بیزار ده‌کات.

- له‌سه‌ر خو نان بخۆ و په‌له‌په‌ل مه‌که.

- هه‌رگیز ده‌مت پر مه‌که له‌خواردن، چونکه کاریکه نه‌شیاوه‌وه ده‌بیته مایه‌ی بیزاری بو ده‌ورو به‌ره‌که‌ت.

- نان به‌دانه‌کانت پارچه‌ پارچه مه‌که، به‌لکو به‌ده‌ستت له‌تی بکه.

- له‌کاتی که‌وتنه‌خواره‌وه‌ی که‌وچک هه‌ریان هه‌ر ئامرازیکه تر به‌کلینس هه‌لی بگه‌وه بیخه‌ره سه‌ر سفره‌که‌وه داوا بکه هی ترت بو بیتن.

- جگه‌ره نه‌کیشان له‌سه‌ر سفره‌ی نان‌خواردن.

-چاک وایه ساردهمه نییه غازییه کان نه خوئته وه له کاتی خواردندا، چونکه گازه کان به شیوه یه کی ناخۆش له دهمت دیته دهره وه، گهر خواردیشته وه ئهوا کلینس به کاریینه، تا نه بیته مایه یی دهرکردنی دهنگیک که دهوروبه ره کهت نیگه ران و نارحعت بکات.

-گهر شتیکی نامۆت بینی له خواردنه که به نهینی و له سه رخۆ ئه و شته دوورخه ره وه و دایپۆشه.

-خوی به چه قۆ هه لمه گره.

-گهر خواردنیک له سه ر سفره ئاماده بوو شیوازی خواردنیت نه ده زانی، په له مه که ته ماشاکه ئهوانه ی دهوروبه رت چۆن خواردنه که ده خۆن و تۆش ئه و شیوازه به کارییه نه.

-کورسییه کهت به شیوه یه ک مه جولینه جیره جیر بکات و، بیته مایه یی نیگه رانی دهوروبه رت، به ریکی و جوانی دانیشه.

-گهر له سه ر خوان که سینک چه پیکیان دهرمانیکی خوارد، پرسپاری لی مه که سه باره ت به جوړی دهرمان و هوکاری خواردنه که ی.

-له سه ر خوان ئه و قسه و باسانه بکریت که جی بایه خی هه موانه، چاک وایه دوور که ویته وه له و قسه و باسانه ی که تایه ته به نه خۆشی یان روداوی دلته زین هتد.

-دانه کانت خاوین مه که ره وه به رامبه ر به ئاماده بووان.

-دوا ی کو تایی هینان به خواردن، سوپاسی خوی گه وره بکه.

بەندى چوارەم

ئەتەكىتى مىواندارى

ھەرىكە لەئىمە لەژيانى رۆژانەماندا ھەلۆيىستى مىواندارى دەنۆينىن، جا بە شىۋەي پىشۋازى كىرمان لەمىوان يان دەينە مىۋانى كەسانى تر، ئەمەش كۆمەللىك ئەتەكىت و نەرىتى خۆي ھەيەو پىۋىستە رەچاۋ بىكىت، تا بە رىكى و جوانى دەرکەوين.

لەباسەكەماندا بە كورتى ئامازە بە چەند خالىك دەدەين كە پىۋىستە لە ژيانى رۆژانەماندا لە ميانەي سەردانى و پىشۋازىماندا كارى لەسەر بىكەين:

- ۱- لەكاتى سەردانى كىرماندا پىۋىستە بايەخ بە رووكەشى خۆت بدەيت لە پۆشاك و جل و بەرگ بە پىي ئەو شوپنەي كە بۆي دەچىت، بايەخ دانەكەشت ميانرەوانە بىت و زىدەرپۆي تىدا نەكىت.
- ۲- ھەركات سەردانىت كىرماندا ۋ داۋەت نەكرابوويت، پىۋىستە پىشتر مۆلەت لە خاۋەن مالى ۋ ھەرىگىت تا كاتى سەردانىت بۆ دىارى دەكەن، بە شىۋەيەكى ژىرمانە بزەنە تا چەند ئامادەباشىيان تىدايە بۆ

پیشوازی کردن، چاک وایه له ریگای په یوه نندی ته له فونیه وه کات دیاری بکړت.

۳- هر کات داوه ت کرایت، پیوسته به سوپاس و خوشحالییه وه وه لامي داوه ته که بده یته وه.

۴- هر کات باری تهن درووستیت ته واو نه بوو، یان کیشه و گرفتیکت هاته پیش، نه وا به شیوه یه کی جوان پوزش بهینه وه و داوا ی لیوردن بکه، که ناتوانیت ناماده ی نه و داوه ت و مه راسیمه بیت.

۵- له میوانداریدا پیوسته له کاتی دیاری کراودا بگه یته شوینی مه به ست، نه ک زووتر که خاوه ن مال ناماده سازیان وه رنه گرتووه بو پیشوازی، یان دره نگر که بیته مایه یی نیگه رانی.

۶- له کاتی سهردانیدا به گلهی و گازنده ده ست به قسان مه که، گهر سهرنج و تبیینیه کت هه بوو نه وا لیزانانه ده ری بیره.

۷- له کاتی سهردانی کردنی خزمان و هاوه لاند، چاوه پروانه تا شوینی پیشوازی و دانیشنتت بو دیاری ده که ن.

۸- له کاتی قسه کردندا به ده نگیکی نرم و له سه رخو بدوی، نه ک به ده نگیکی بهرز، یان نرم ونه وی و چه چه.

۹- هه ولیده داوا ی شتیان لی نه که یت، وه ک به کاره یینی موبایل یان هر نامیریکی تر، مه گهر له حاله تی زور پیوسته دا، هه روه ها

دەستکاری دەزگا و ئامپىرەكانى ماله كه مه كه، وهك تهله فزيوون،
سه ته لايت... تاد.

۱۰- ئەو خواردن و خواردنهوانه ي پيشكەش دەكرىت قبوليان بكه،
مه گەر جوړه خواردن و خواردنهويهك له گه ل سرووشت و
تەندروستيتدا نه ده گونجا، ئەوا به جوانى پوزش بهينه وه و داواى
ليبووردن بكه.

۱۱- گەر رايان وهرگرتى سه بارهت به خواردن و خواردنهوهكان، خاوهن
مال سور بوو له سەر ئەوه، ئەوا ئاساييه به راشكاوى راي خوټ
دەرپریت هەزت له چى خواردن و خواردنهويهكه، به مهرچيک
جيبه جي کردنى ئەستەم نه ييت.

۱۲- گەر کوپيک يان شتيک به دهسته وه شكا يان تيکچوو، به يى
مه بهست، ئەوا به جوانى پوزش بهينه وه و نيگه رانى خوټ دەربره،
دواتر بابه ته كه له بير بكه.

۱۳- پيوسته له گه ل خيزان يان هاوه له کاتدا، پيشتر کاتى کوټايى
ميواندارى دهستنيشان بکهن و له کاتى ديارى کراودا مالئاوايى
بکهن.

۱۴- پيوسته کاتى گونجاوو شياو ديارى بکهيت بو پيشوازي کردنى
ميوانه کانت، تا بتوانيت ئەرکى پيشوازي ميواندارى به چاکی
جيبه جي بکهيت .

۱۵- له کاتی سەردانی نەخۆشدا، پێویسته ماوهی سەردانه که کورت بێت، چونکه نەخۆش پێویستی بە هەسانهوهو پشوودانه، ههروهها ناشیته پرسیاری تایبەت بە نەخۆشییه که ی لێ بکهیت، یان مندال له گهڵ خۆتدا بهیت.

۱۶- له کاتی میوانیدا پێویسته ریز له حورمهتی ماله که بگیریت و، هاتووچۆ نه کریت به نیو ژوور و به شهکانیدا، مه گهر خاوهن مال داوات لێ بکات.

۱۷- له کاتی میوانداریدا ناشیته باس له که مووکورتی خواردن و خواردنهوه، یان کاروباری ماله که بکریت، چونکه ده بێته هۆی شهرمه زاری و نیگه رانی خاوهن ماله که.

۱۸- ههستان و کۆتایه پێنان به میوانداری له کاتی گونجاودا، چونکه زۆر دانێشتن کار ده کاته سهر ژیان و بهرنامه ی خاوهن مال و، پشو و ههسانهوه یان ده شیوین.

۱۹- ریزگرتنی میوان ئه رکیکی ئاینی و کۆمه لایه تیه، به لام زۆر له خۆ کردنیکی له راده به ده ر بۆ ئاماده کردنی خواردن و خواردنهوه و پێداویستییه کان کاریکی باش و خوازاو نییهو، کار ده کاته سهر بوجه ی خێزان.

۲۰- پېويسته خاوهن مال بوار بره خسيڼى بۆ ميوانه كانى و خوښى و شادى دهر بېرى به ئاماده بوونيان و ره خساندى كه شو هه وايه كى گونجاوو خوښ بۆ ئاخوتن و گفتوگو.

۲۱- پيشوازي كردنى جوان له ميوانه كان، وهك به خيره ينيان و بانگ كردنيان به خوښترين ناوه كانيانه وه، و ره خساندى شويني گونجاوو باش بۆ دانستن و هسانه وهو پيداويستيه كانيان.

۲۲- دهست وهرمه ده له كاروبارى تايه تي خاوهن مال، و به پرسىارى زۆر نيگه رانيان مه كه.

۲۳- ئاموژگارى و رينويني منداله كانت بكه، تا له ميوانداريداره چاوى ئادابى ميواندارى بكه ن و هه لسووكه وتى نه شياوو جو له جو له و دهنگه دهنگ نه كه ن و، كه ش و هه واى ميوانداريه كه نه شيوين.

۲۴- چاك وايه له گه له خوڻدا دياريهك به ييت، وهك چه كه گوليك، يان شيريني، يان هه ر شتيكى تر، به پيى نه ريتى نه و شوينه ي بۆى ده چيت.

بهندی پینجه م

تهه کیتی به کارهینانی تهله فون و موبایل

ئامیری تهله فون و موبایل به شیوهیه کی بهر فراوان بلا بوته و بهونه ته پیدا ویستی رۆژ، ئەم ئامیرانه زۆر گرنگن له بواری په یوه نیدا و خزمه تیکی باش به مرو قایه تی ده کهن له بواره جورا و جوره کاندایا.

که سانیک هه ن ئەم ئامیرانه به چاکی و به جوانی به کار دین و، هه شه به خراپی به کاری دینیت و ده بیته مایه ی بیزاری خه لکی و ده ور بهر، جا بو ئه وهی ئەم ئامیرانه به شیوازیکی باش به کار به یترین، بو ئه مه به سته ی که بو ی دروست کراوه، نه ک به کارهینان له پینا و به کارهیناندا بیت، بو ئەم مه به سته له میانه ی چهند خالی کدا چهند ریوشوین و ئاداب و نه ریتیکی چاک و گونجا و ده خهینه روو به مه به سته سود بینین و پابه ند بوون پینانه وه :

* پیوسته له کاتی وه لامدان هوهی تهله فون یان موبایلدا، پیش چوونه نیو هه ر بابه تیکه وه، سلاوو پیشوازی له که سه که بکهین، ئەمه ش به پیی باری رۆشنیری و ژینگه و کلتوری کومه لایه تی ده گۆریت. وه ک مسولمان له گه ل که سانی تری مسولمان بلیت : السلام علیکم

ورحمة الله و برکاته. دواى ناسين گهر زانيمان که سه که کييه ئينجا
خۆمانى پى دهناسينين.

* هيلکه مان دانه خهينه وه تا حوا حافيزى و مائاوايى له لايه نى
به رامبه ده که ين.

* له کاتى په يوه ندى کردندا دريژه ي پى نه ده ين و قسه وباسى زياده
نه که ين و هه ول بده ين به کورتى په يامه که مان بگه يه نين.

* له کاتى گونجاودا په يوه ندى بکه ين به و که سانه ي که مه به ستمانه.

* دلنيايين له ژماره ي ديارىکراو، تا نه بينه مايه ي نيگه رانى که سانى تر.

* چاک وايه نه هيلين مندال وه لامى ته له فون بداته وه.

* له کاتى قسه کردندا له سه رخو و به هيمنى بدويين، له به ره وه ي
هيمنى و له سه رخوي نيشانه ي متمانه به خو بونه.

* خو به دوور گرتن له گه توگو و وتوو يژى دوورو دريژ، چونکه ته له فون
بو ئه م مه به سته دروست نه کراوه.

* له کاتى ليخورينى ئوتومبيلدا تا ده توانين خو به دوور بگرين له
په يوه ندى کردن يان وه لامدانه وه ي په يوه ندى، چونکه له م کاته دا

تەركيز لەسەر رینگا و بان و ئەو كەسەى قسەى لەگەڵدا دەكەيت ناميڤيت.

* لە گۆرەپان و شوپنە گشتيەكان و رینگا و باندا، باس لە كارووبارى كەسى و كيشەو گرتەكانمان نەكەين و بچين لە پەنايەكدا و لە شوپنەى گونجاودا قسە بكەين.

* لە ناو ئەسانسۆردا (مصعد) تەلەفۆن مەكە.

* لە نيو مرگەوت و شوپنە پيرۆزەكان و نەخۆشخانەو، كاتى كۆر و كۆبونەوهكان و لە نيو پۆلى خويندن لە قوتابخانەو زانكۆكاندا مۆبايلەكەمان داخەين يان بیدەنگى بكەين.

* گەر لە نيو دەستەو كۆمەلێكدا بووين و پەيوەنديمان بۆ هات، با يارمەتى لە هاوئەلاكانمان وەرگرين، ئينجا وەلام بەدەينهوه، با وەلام و قسەكانيش كورت بن.

* گەر كەسيك پەيوەندى پيوە كردين لە خزم و هاوئەلان، ناكړيت پەيوەنديهكەى بەدەينه سەماعەى دەرەوه، بى مۆلەت و رەزامەندى خۆى.

* زۆر نەكەين لەكەسانىك بۆ ئەوهى ژمارهى مۆبايلهكەيمان بداتى،
چونكه خەلكانىك هەن ژمارهكەيان تەنھا بەكەسە نزيكەكانى خۆيان
دەدەن.

* وهلامى ئەو پەيوەندييانە نەدەينهوه كه بۆمۆبايلى كهسانى تر دىت،
مەگەر خۆيان داوايان لى كردين.

* گەر نامەيهكمان بۆ هات لەلايهن خزم، دۆست يان هاوهليكهوه،
ئەوا چاك وايه به جوانى وهلامى بدەينهوه.

* گەر بهههله ژمارهيهكمان ليدا و كەسى ديارىكراو نەبوو، ئەوا به
جوانى داواى لىبوردن بكەين، گەر بهههله پەيوەنديمان پىوهكرا،
بهجوانى پىي بلين ژمارهكه ههلهيهو شتى تر باس نەكەين.

* گەر لەكاتى گەتۆگۆدا پەيوەنديهكه برا، ئەوا ئەوهى پەيوەنديهكهى
مەبهسته دوبارهى دەكاتەوه.

* تەلهفونى مالهوه ناكريت زۆر خەريك بكرىت، چونكه لهوانهيه بارى
لەناكاو بيته ئاراوهو پىويست بكات پەيوەندى به مالهوه بكرىت.

* تەلهفون هۆكارىك نيهه بۆ كات به فيرۆ دان، بۆيه ناكريت بۆ
گواستنەوهى وتارو سەرگوزشته بهكاربهئىرىت.

* ناکریت شهوانی درهنگ یان بهیانان زوو تهلهفون بکریت، مهگهر
بۆ حالهتی نائاسایی.

* لهکاتی نان خواردندا شیاو نییه پهیوهندی بکهیت، بهلکو ههولبده
یان دای بخه یان بیدهنگی بکه، بهلام گهر پهیوهندییهکی گرنگت
بۆهات دهکریت مۆلهت وهربگریت.

* پیویسته درووشمی مۆبایل بریتی بیت له (خیر الکلام ما قل ودل)
چاکترین وته ئهوهیه کهم بیت و واتادار بیت، مۆبایل بۆ گهیانندی
کاروباری گرنکه به کورتی، نهک وتویژ و گیرانهوهی بیرهوهری.

* له شوینی قهرهبالغ وتهنگدا قسه مهکه .

* سهماعهی مایکروڤۆن ههستیاره و نزمترین دهنگ رادهکیشیت، جا
پیویسته تۆنی دهنگهکانت هیواش بیت. ههروهها زهنگی
مۆبایلهکهت شیاوو نزم بیت تا خهلکی بیزار نهکات.

* گهر داوهت کرایت له ریگهی تهلهفونهوه، مهرج نییه یهکسهروهلام
بدهیتهوه، دهشیت بلیت تهماشای کاروبارهکانم دهکهم، دوایی
پهیوهندیت پیوه دهکهم، سوپاس بۆ داوهتهکهت.

بەندى شەشەم

ئەتەكىتى بەخشىنى ديارى

ديارى لەروانگەى ئاينى پىرۆزى ئىسلام و داب ونەرىتى رەسەنەوہ
كارىكى خوازراو و درووستە، ھەرۈەك پىغەمبەرى ئازىز (ﷺ) لەم
بارەيەوہ فەرمويەتى (تَهَادَا تَحَابُّوا)^۱.

ديارى پەيامىكى ناسكەو ماناى سۆزو خوشەويستى دەگەيەنيت، و
يارمەتى توند و تۆل كىردنى پەيوەندىيە كۆمەلايەتەكان دەدات لە نيوان
كەسوكارو ھاورياندا، ھەر بۆيە ئاينى پىرۆزى ئىسلام جەختى
لەسەر دەكات.

بۆ ئەم مەبەستە ئامازە بەسەر دىرى چەند خالليك دەدەين سەبارەت
بە ئەتەكىتى بەخشىنى ديارى بە ھىواى سود بينين و پابەندبوون
پىوہى:

*گەر دەتەوييت دەوربەرەكەت ھەست بەوہ بكنەن كە بايەخيان پى
دەدەيت، ئەوا ديارىيەكى سادەيان پيشكەش بكنە، تا بزانن كە جى
بايەخى تۆن.

^۱. أخرجه البخاري في الأدب المفرد ۵۹۴.

*گرنگ نییه دیاری گرانبه‌ها بیٚت، به‌لام پیویسته سه‌رنج راکیش و کاریگەر بیٚت، ده‌شیت دیارییه‌که ساده بیٚت، به‌لام وینیه‌ک بخاته روو، ئاستی ریژت لای ئەو که‌سه ده‌ریخات.

*ده‌کریت دیاری پیشکەش بکریت له‌هه‌موو بۆنه‌کاندا، وه‌ک یادی له‌دایک بوون، ژنهی‌نان. وه‌ ده‌کریت به‌بی بۆنه دیاری به‌خشیته دۆست و هاوه‌لیکت که پیویستی به‌یارمه‌تی هه‌یه.

*هه‌لبێژاردنی دیاری به‌پیی بۆنه‌و که‌سایه‌تی و ته‌مه‌ن و ره‌گه‌ز... ده‌گۆریت.

*ده‌شیت پرسیار له‌که‌سه‌که بکه‌ین هه‌ز به‌ چ جوّره دیارییه‌ک ده‌کات.

*چه‌پکه گۆل وه‌ک دیاری شیاوه بوّ هه‌موو کات و بۆنه‌یه‌ک بۆسه‌ردانی و داوه‌ت و سه‌ردانی نه‌خۆش و پیروزیایی و... هتد.

*گه‌ر له‌بۆنه‌یه‌کدا دیارییه‌کیان پی به‌خشیت ئەوا به‌ خه‌نده‌و ره‌زامه‌ندی و سوپاس و خۆش‌حالیه‌یوه به‌ده‌میوه‌هه‌ بچۆ.

*گه‌ر ویستت دیارییه‌ک بکریت بوّ که‌سیکی دیاری کراو، هه‌ولبده بزانی ئەو که‌سه چی شتیکی خۆش ده‌ویت و پیویستی به‌چییه ؟

* له کاتی کرینی دیاریدا له پاکه تی گونجاوو شایسته دا، به جوانی بییچهره وه، به پیی سرووشتی شته که .

* گهر ئه و که سه ی دیارییه که ی پیشکه ش ده که یت که سایه تیه کی رۆمانسی بوو، چاک وایه دیارییه که جوانیه کی تایه تی هه بییت و ناسکی و رۆمانسییه تی پیوه دیارییت.

* گهر ئه و که سه ی دیارییه که ی پیشکه ش ده که یت که سیکی کرداری بوو، چاک وایه دیارییه که به هادارو سوودی کرداری هه بییت و بتوانریت به کار به پیریت به بهرده وامی له مال و ئوفیسی کاردا.

* گهر که سایه تیه کی پارێزکار بوو، چاک وایه دیارییه که خوشه ویستی نیشتیما و خاک و نه ته وه ی پیوه دیارییت و، جی په نجه ی میژووی ره سه ن له خو بگریت، به شیک بیت له که له پووری نیشتیما نی ولاته که.

* گهر که سایه تیه کی رۆشنیر بوو، چاکترین دیاری بریتییه له کتییک یان چند کتییک ده گمه ن، یان به شداری سالانه ی گو قاریکی رۆشنیری ئه ده بی تایه تی به پیی ئاره زووی ئه ده بی و زانستی که سه که.

* دیاری هه رچنده تایه تمه ندیتی تیدا بیت ئه وه نده کاریگه رتییه که ی زیاتره . بۆنموونه دلخۆشی ئافره تی به گول زیاتره له

دیاری گرانبه‌ها، چونکه ئافرهت عاتیفییه و ههستی ده‌بزویت بۆ شتی
وا، به‌لام پیاوان هه‌زیان زیاتر له دیاری مادی به‌سووده.

* چاک وایه دیاری جوړیکى باش بیټ و ئه‌و که‌سه‌ش پپووستی به‌و
جوړه دیاریه هه‌بیټ .

* پپووسته ره‌چاوی چۆنیه‌تی پیشکه‌شکردنی دیاری بکه‌ین، له‌وانه
ره‌گه‌زی (کوت و پری) له پیشکه‌شکردنیدا، چونکه جوانترین شت
لای مروّف ئه‌وه‌یه که ئازیزیکی له‌ناکاودا دیارییه‌ک یان به‌خشینیکی
مادی یان مه‌عنه‌وی پپووستی بکه‌یه‌نیټ.

* له‌کاتی به‌خشینی دیاریدا نرخى دیارییه‌که لابده، له‌سه‌ر دیارییه‌که،
چونکه کاریکی شیاوو جوان نییه، بوونی نرخ له‌سه‌ر دیارییه‌که وه‌ک
ئه‌وه وایه داوای به‌هاکه‌ی لی بکه‌یت.

* گه‌ر دیاریت بۆ دوو برا یان دوو خوشک، دوو که‌سی نیومالیک
برد، ره‌چاوی ئه‌وه بکه دیارییه‌کان وه‌ک یه‌ک نه‌بن، به‌لام هه‌مان نرخ و
به‌هایان هه‌بیټ.

* گه‌ر دیارییه‌کت پیشکه‌ش کرا ناشیټ بیگه‌رینیتته‌وه، یان بیفرۆشیت
یان بیده‌یه‌ته که‌سیکی تر.

* به خشینی دیاری به مندالان پیویسته له گه‌ل ته‌مهن و هزو خولیاو ره‌گه‌زیاندا بگونجیت.

* به خشینی دیاری به بۆنه‌ی هاوسه‌رگیرییه‌وه چاک وایه دیارییه‌ک بیټ، به سوود بیټ بۆ خانه‌واده‌که.

* گهر دیارییه‌که بریتی بیټ له بریک پاره، پیویسته بخریته نیو زه‌رفیکه‌وهو به جوانی پیشکه‌ش بکریټ.

* ده‌کریټ به‌چهند شیوه‌یه‌ک سوپاس و ستایشی ئه‌و که‌سه بکریټ که دیاری پی به‌خشیویت وه‌ک سوپاس کردن به ئاخاوتن، یان به ته‌له‌فۆن، به نامه، ئیمه‌یل، ههر هوکاریکی تر.

بەندى ھوتەم

ئەتەككىتى ژيانى خىزانى

لەم بەشەدا ئامازە بە ئەتەككىتى ھەلسووكەوت و پەيوەندى ژيانى خىزانى دەكەين لەچەند بوارو بۆنەيەكدا:

* لەكاتى پەرىنەو ھەشەقامىكدا دەستى خىزانەكەت بگرەو، چاودىرى جولەي ھاتوچۆ بکە پيش پەرىنەو.

* دەرگاي ئۆتۆمبيل بۆ خىزانەكەت بکەرەو ھەرمووى لى بکە بۆ سەرکەوتن، چاوەروانبە تاسەر دەكەويىت و دادەنیشيت ئىنجا دەرگاگە داخە.

* لەكاتى گەراندا پياو دەشىت لاي راستى خىزانەكەي يان لاي چەپى خىزانەكەيەو ەيىت، بەلام باشتەر وايە لەلای راستىيەو ە پروات.

* لەكاتى قەرەبالغى شەقام و بازارەكان، خىزانەكەت بخەرە ئەو تەنیشتەو ە كە زياتر پارىزراو، تا روبەرووى مەترسى نەيىتەو.

* بۆ رېنگرى كردن لە كيشەو جياوازي لەنيوان خۆت و ھاوسەرەكەتدا، بە بۆنەي سەردانى خزم و كەسوکاری ھەردوولاو، چاك وايە پيىكەو ە بەرنامەيەكى پيش وادە دابنين بۆ سەردانى و پيشوازي كردن.

* گەر که سووکاری خیزانه کهت وشهیه کی زبرو ناخۆشی پی وتی، لهادت نه چیت خیزانه کهت بهرپرس نییه له هه لسو کهوتی که سووکاره کی. هه ولبده خۆت وه لام بده یته وه گهر زانیت گفتوگۆکردن سوودی ههیه، ئارام بگهرو ریزی ئهوانه کی که له خۆت به ته مه نترن بگه.

* حاله یتکی ئاساییه که ئاستی ئه داو توانای خۆت و هاوسه ره کهت جیاواز بیت و نه توانی سرووشت و راو بوچوونه کانی بگۆری، چونکه که سایه یتیه کان هاوشیوه و کوپی یه کتر نین، هه ولبده به هیمنی راو بوچوونه کانت ده ربیری، بوار بده با هاوسه ره کهت بیریکاته وه، له گه ل یتیه رینی کاتدا بوی ده رده که ویت که راو بوچوونه کانت شایسته کی جیه جی کردن.

* زۆر جار ده ستیوه ردانی دایک و باوک له نیوان هاوسه ره کاندای کاربگه ری نه رینی به جی دلیت و ده بیته مایه کی شه له نیوانیاندای به تایه تی له سه ره تای ژبانی هاوسه ریدا، ئه م ده ستیوه ردانه ئامازه یه که به وه کی که دایک و باوک ده یانه ویت شیوه ژبانیکی دیاریکراو بسه پینن به سه ر نه وه کانیاندا، له بهر ئه وه کی وا هه ست ده کهن که نه وه کانیان تا ئیستا پیگه یشتوو نین و مندالن.

* بۆ ئوھى خانم و ھاوسەرىكى باش بىت چاك واىە رەچاوى ئەم
خالانەبكەيت:

-بەرۈۋخۆشى و جوانى پېشۋازى لە مېردەكەت بكە.

-بايەخ بە كارەكەى بدەو بەردەوام ھانى بدە.

-بەچاكى گوپى بۆ راگرە.

-بېزارو ماندووى مەكە بەگلەبى و گازندەو زۆر پىسپاركدن لە ھۆكارى
دواكەوتى، دەشىت پىسپار بكەيت بەلام بە شىۋەيەكى نەرم ونيان و
وا ھەست بكات لە خەمخۆرى و دلسۆزىتەۋەيە.

-كارىك مەكە ھەست و سۆزى مېردەكەت فەرامۆش بكەيت.

-گالتە بە ئامانج و خولياو ھىواكانى مەكە، تا بى متمانە نەيىت
بەخۆى.

-بارى تەندرووستى و جوانى و رېكپۆشى و رۆشنىبىرىت فەرامۆش
مەكە.

-بەدەم خواست و ھەزو ئارەزوۋەكانىيەۋە بچۆ.

-بەھىچ جۆرىك ھەۋل مەدە غىرەى مېردەكەت بوورژىنىت.

* بۆ ئهوهی کیشه له نیوان ژن و میدرا رونه دات پیویسته ره چاوی ئهم
خالانه بکهن:

-ههریه که بیان به دهم خواست و پیویستی و داوای ئهوی تریانه وه
بچیت به پیی توانا.

-ههریه که بیان ئازادانه راو سه ره نجی خویان ده ربیرن.

-دووو که وتنه وه لهو بوارانهی که ده بیته مایه یی بیزاری و تورهی و
هه لچوونی ئهوی تر.

-ههردوو پیکه وه کاری هاوبه شی زور ئه انجام بدن، ئه مهش ئامانج و
حهزه کانیان یه ک ده خات.

-ههریه که بیان ره چاوی ئهوی تریان بکات، کاتی گونجاو هه لبریت بۆ
داوا کرنی ئه و شته ی که ده یه ویت، هیچیان له کاتی تورهی و
شله ژاندا داوای شت له یه کتری نه کهن.

* ده بیته پیاویکی سه ره که وتوو بۆ هاوسه ره کهت به ره چاو کردنی ئهم
خالانه ی لای خواره وه:

-له بهر چاوی خه لک ره خنه ی لئ مه گره.

-هه له و که موکو رتییه کانی رابردووی له بییریکه و له ئیستادا بژی.

-به جوانی و نهرم و نیانی رهفتاری له گه لدا بکه، به تاییهت له کاتی
ره خنه گرتندا.

-گهر تورهی کردی ئهوا به شیوازی جوان وه لآمی بده رهوه.

-له کاتی بوونی کیشیهک له نیوانتاندنا هه ولبده چاره سهری بکهیت و
هۆکاره راستیه کهی بزانیته و تهنها جهخت له مافی خۆت نه که یتهوه.

-خۆت به دوور بگره له به کارهینانی وشهی بریندارکه، ته نانهت
له کاتی توره ییشدا، ده کریت کۆنترۆلی وشه کانت بکهیت.

-پیکه وه گفتوگو له کاروباره کانتان بکه، مه هیلن کهس دهست
وه ریداته نیو کاروباری زیاتانه وه، ته نانهت گهر ئه ندامانی
خیزانه کانتانیش بوو.

-ناوبه ناو سه رسورمانی خۆت ده ربیره بو جوانی و ریکپۆشی
خیزانه کهت، یان هه ستانی به ریکخستنی کاروباری مال و منداڵ و
فهراهم هینانی خۆشی و هه سانه وه بۆیان.

-با هاوسه ره کهت وا هه ست بکات که تو پپووستیت پیه تی و
هه ولبده کاتیک ته رخان بکه، تا پیکه وه له که شوه هه وایه کی سۆزو
خۆشه ووستی و ته بایی و لیکگه یشتندا ساته وه ختیک به سه ر بهرن.

* دەر وونی مروڤه کان ناوبه ناو پیوستیان به نوی کردنه وه و دوورکه وتنه وه له رۆتینی ژیان ههیه، بۆیه خیزان پیوستی به گهشت و سهیران و چالاکى ههیه، تا ئەندامانى خیزان ههست به هسانه وه و دلنیاى بکه و، تواناو وزه یان پى به خشیت بۆ بهرده وامبوونی کارو خویندن و چالاکیهکانى تریان .

* توێژینه وه کرداریه کان سهلمان دوویانه که پیکه نین و خوشى له گرنگترین فاکتیره هانده رهکانى بهرده وامى ژيانن، یه کیک له زانایانى دەر ووناسى ده لیت مروڤ هه موو خه م و په ژارهکانى له بیر ده کات گهر توانى له دل وه پیکه نیت، پیوسته ئەو که شو وه وایه له نیو خیزاندا بره خسنی ریت.

* له بوجهى خیزاندا پیوسته برگه یه ک به پیى توانا دابنریت بۆ سهیران و گهشت و گووزار، چونکه مروڤ چۆن پیوستى به خواردن و خواردنه وه وهو فیروون ههیه، بهو شیوه یه پیوستى به خوراکی دەر وونی ههیه .

* ئامانجیش له گهشتوگوزار و گهران و سهیران بریتین له:

-شکاندنى رۆتینی ژیان.

-سودبینین له ههواى خاوین و تیشکی خۆرى به سوود.

-زۆرکردنى زانىارىيە گشتىيەكان.

-نزيك بوونەوہى زياترى نيوان ئەندامانى خيزان.

* لەكاتى سەيراندا ئازادى تەواو برەخسىنە بۆ ئەندامانى خيزانەكەت لەيارى و جموجۆل و ريگرييان لى مەكە لەھەر كاريك كە دەيكەن، مەگەر كارەكە خراپ و نارەوا بيت يان ھەست و سۆزى كەسانى تر بريندار بكات.

* لەكاتى تەماشاكردنى تەلەفزيۇندا رەچاوى ئەم خالانە بكرىت:

-دانىشتن لە دووربىيەكى گونجاو لە تەلەفزيۇنەكەوہ، بە تاييەت بۆ مندالان.

-مندالان دورخريئەوہ لە بينىنى ئەو بەرنامانەو دراماو فليمانەى كە توندوتيرى و ترسناكيان تيدايە.

-روناكى شوپنەكە گونجاو بيت.

-تەنھا ئەو بەرنامەو زنجيرانە تەمasha بكرىت كە چاك و بەسوود و گونجاون.

بهندی ههشتم

هونهری ئەتهکێت له گهڵ دۆستان و هاوڕێیاندا

پێادهکردنی هونهری ئەتهکێت و، رهچاوکردنی ئادابی مامهلهکردن له گهڵ دۆستان و هاوڕێیاندا، زامنی پاراستنی پردی هاوڕێیهتی و دۆستایهتیه له شکست و دارووخان، زۆر هاوڕی گۆراو بوو به نهیار و دوژمن، چونکه هاوڕێکهی بنهمای ئەدهب و ئەتهکێتی له گهڵدا رهچاو نهکرد.

هاوړی و دۆستی دلسۆز ههروا به سانایي بههۆی کهلین و ههلهیه کهوه هاوړیکانی بهجی ناهیلێت، بهلکو کارو کردهوه چاکهکانیان به تهرازووی زێر دهکیشیت، بیر له چاکیهکان و کارو خزمهتگوزاریی و دلسۆزییهکانی دهکاتهوه.

دوای ئەم دهستیپکه ئاماژه به سهردیڤی ههندیك لهو خالانه دهدهین، که پێویسته لهکاتی مامهلهکردن له گهڵ دۆستان و هاوړییاندا رهچاو بکړیت:

*کاتیك دهگهیهته دۆستان و هاوړییانته لهناخهوه پێبکهنه، پیش ئەوهی پێکهنین به لێوه کانتیهوه دهکهوێت. با له بهیه گهگهشتن و مائاوایدا بزوه خهنده سهه لێوه کانت بهرنه دات

* له کاتی دیار نه بوونییدا ههوالی بپرسیت، که نه خوۆش کهوت سهردانی بکهیت، له کاتی پۆیستییه کانیدا هاوکاری و پشتیوانی بکهیت.

* له بهرچاوی خه لکیدا ره خنه ی لی نه گریت، به لکو باسی خاله ئه رینییه کانی بکهیت، نه ک هه له و نه رینییه کانی، ئه و ریرو خوۆشه ویستییه ی له نیوانتاندا هه یه بیاریزییت.

* به دووی هه له و که موکورتیییه کانی هاوه لاتنه وه مه به و، نهنگی و که موکورتیییه کانیان داپۆشه و، له بهرچاوی خه لکیدا سووکایه تیان پی مه که، هاوړپێ چاک ئه و که سه یه، که نهنگی و هه له ی هاوړپیکانی داپۆشییت و بیاریزییت.

* له پیناوی خوادا هاوړپه تی بکهیت، نه ک له بهر بهرژه وهندی دنیا و مال و سامان و ده سته لات، هه رچی بو خوابییت به رده وام ده بییت و، هه رچیش بو غه یری خوابییت ده پچرپیت و کو تایی دیت.

* له کاتی هه له کردندا ئامۆژگاری بکات، شیوازی راست و دروست به کار به نییت، بو نمونه له بهرچاوی خه لکی ئامۆژگاری نه کات، چونکه ئامۆژگاری کردن له بهرچاوی خه لک سووکایه تی کردن ده گه یه نییت، ئه مه و به نه رم و نیانی ئامۆژگاری بکات و کاتی گونجاو

هەلبەرزیت بۆ ئامۆزگاری کردنەکە، تا ئامۆزگاریبەکانی
دەرەنجامیکى پېچەوانەى نەبیت.

* لەکاتى ئامادەنەبوونیدا بەرگری لى بکات، هەرۆهک چۆن بەرگری
لەخۆى و بەرژەهەندیبەکانى دەکات.

* عوزر و پۆزشەکانى قبول بکات، بەهۆى هەلەیهک که کردووێت.

* لۆمەو گلهیى و گازندە کردن کهم بکاتەوهو، لە توانج و پلار خۆى
پارێزیت، خراپەکانى لەیاد بکات و لەکهموکورتیبەکانى خۆش ببیت.

* بەرژەهەندیبەکانى پارێزیت و پىداوێستیبەکانى بۆ جیبەجى بکات،
چونکه جیبەجى کردنى پىداوێستیبەکانى خەلکى، لەچاکترینى ئەو
کارانەیه که لای خۆى گەوره خۆشهویسته و، لای خەلکیش خوازراوه.

* هاوړى لەکاتى تەنگانەدا دەردەکهوێت، هەرکه سیک هاوړیبەکی
دلسۆز بىت بۆ هاوړیکەى، لەکاتى تەنگانەو نارەحەتیدا بەجى
ناهیلىت، بەلکو فریای دەکهوێت و هاوکارى دەکات.

* لەپیناوى خۆى گەورەدا سەردانى دەکات، بەرووخۆشى پىشوازی
لى دەکات و ئەرکى میوانداری بەچاکى جیبەجى دەکات.

*چاوه‌روانی نرخ و پاداشت ناکات، به‌هۆی ئەو کارو خزمه‌تانه‌ی که پیشکەشی کردوو، گومانی خرابی پێ نابات، بە‌لکو بە‌رده‌وام گومانی باش پێش ده‌خات.

*مشتومری له‌گه‌لدا ناکات، چونکه مشتومر خۆشه‌ویستی کهم ده‌کاته‌وه، جیاوازی و مشتومر ده‌بیته هۆی جیاوازی دله‌کان. پێغه‌مبهری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی (أنا زعيمُ بيتِ في رِضِ الجنةِ لمن تَرَكَ المِراءَ وإن كان مُحِقًّا ، وبيتِ في وسطِ الجنةِ لمن تَرَكَ الكذبَ وإن كان مازِحًا ، وبيتِ في أعلى الجنةِ لمن حَسَنَ خُلُقَهُ) .^۱

*له‌ به‌خشینی دیاریدا له‌بیری ناکات، به‌تایبه‌تی له‌و پۆنانه‌ی که به‌لایه‌وه گرنه‌گه، ئەمه‌و به‌خشینی دیاری سۆزو خۆشه‌ویستی له‌نیوان هاورپیاندا زیاد ده‌کات و په‌یوه‌ندییه‌کان توند و تۆل ده‌کات و دژایه‌تی و هه‌لچون له‌ناوده‌بات و بیروکه‌یه‌کی جوان لای که‌سه‌که درووست ده‌کات .

*بە‌رده‌وام که‌سیکی بی‌ فیزه و لووت به‌رز نییه به‌سه‌ر هاورپیکانی و خه‌لکی به‌گشتی، چونکه خه‌لکی که‌سانی لوت به‌رز و خۆبه‌گه‌وره‌زانیان خۆش ناویت، وه‌ک پێغه‌مبهری خوا (ﷺ)

^۱ . رواه أبي داود، وحسنه الألباني في صحيح أبي داود ٤٨٠٠.

فەرموئەتی (ناچۆتتە بەھەشتەووە کەسێك بەئەندازەى گەردیلەیهك
لوت بەرزى تیدا بێت).

* بە جوانى و نەرم و نىانى لەگەڵیاندا بدوئ و، پێش ئەوئى ھەر
قسەپەکیان لەگەڵدا بکەیت بىر لەوتەکانت بکەرەو، نەك پەشیمانى
و نىگەرانى بەدودا بێت.

* ستایشى کارە چاکەکانیان بکەو ھانىان بدە تا بەردەوام بن
لەسەرى، ئەو پەيامەیان پى بگەپەنە کە تۆ دلسۆزىانى و باپەخىان پى
دەدەیت و سەرکەوتن و بەختەوئى ئەوانت دەوئ .

به‌شی دووهم هه‌لسووکهوت وئادابه‌کان

له‌م به‌شه‌دا چه‌ند ئاداب وره‌وشتیکی گرنگ و پپو‌یست ده‌خه‌ینه روو که له‌ ژیا‌نی روژنه‌دا پپو‌یستی‌مان پپه‌تی و به‌شی‌که له‌په‌رستش و‌دینداری و کرده‌وه‌ی چاکه‌مان، له‌ میانه‌ی چه‌ند به‌ندی‌که‌وه تاوتو‌یی ده‌که‌ین و روونی ده‌که‌ینه‌وه.

بهندی یه کهم

ئادابی مامه له کردن له گه ل دایک و باوکدا

لای کهس شاراهه نییه دایک و باوک سۆزو بهزیی و خو شهویستیان بۆ نهوه کانیان بی ئەندازهیهو له پیناوی خو شی و بهخته وهری و بهرزه وهندیاندا تووشی ناخو شی و شهونخوونی و ئازارو نارچه تی ده بنه وه.

ئهمه و دایک و باوک ئەو که سانهن که پهروه ردگاری مهزن و بالاده ست کردوونی به هوکارێک بۆ دروستبوون و هاته نه دنیای ئیمه. وه فاداری راسته قینه ش ئەوهیه به رامبه ر به و هه موو فه زل و چاکانه، به چاکی مامه له یان له گه لدا بکه ین، ئەمه و که سیش له وان له به تره و شایسته تر نییه بۆ ریزو حورمه ت و هاوکاری و به ده مه وه چوون.

ئایینی پیروزی ئیسلام پله و پایه و ریزی دایک و باوکی له ئاستیکی به رزی وادا داناوه، که له میژووی مرو قایه تی کۆن و نویدا، هه یچ شارستانی و سیسته م و یاسایه ک ئەو پایه و شکۆیه ی بۆ دانه ناوه، تا ئەو ئەندازهیه ی دوا ی پایه ی پروا بوون به خوا ی گه و ره و دانه نانی هاوه ل بۆی، پایه ی چاکه کردنه له گه ل دایک و باوکدا، وه ک له قورئانی پیرو زدا هاتووه: ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ

إِحْسَانًا^۱ . واته: بهس خوا بپه‌رستن، هیچ شتیک مه‌کن به
هاوبه‌ش، هه‌روه‌ها له‌گه‌ل دایک و باوکتاندا چاک بن.

هه‌روه‌ها فه‌رمویه‌تی ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ
إِحْسَانًا﴾^۲ . واته: په‌روه‌دگارت بریاری داوه که هیچ شتیک نه‌په‌رستن
بیجگه له‌ئوو له‌گه‌ل دایک و باوکتان چاک بن.

ئهمو ده‌یان ده‌قی قورئان و فه‌رمووده ئاماژه به چاکه‌کردن ده‌کن
له‌گه‌ل دایک و باوکدا، تا ئه‌و ئه‌ندازه‌یه‌ی چاکه‌کردن و ریژگرتیان بوته
سیما و خووره‌وشتیکی ئیسلامی به‌رز و بالا.

دوای ئه‌م ده‌ستپیکه، ئاماژه به گرنگترین ئادابی مامه‌له‌کردن ده‌دین
له‌گه‌ل دایک و باوکدا، له‌روانگه‌ی قورئان و فه‌رمووده‌وه:

یه‌که‌م: چاکه‌کردن له‌گه‌لیاندا: خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿وَقَضَىٰ
رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾^۲ واته: په‌روه‌دگارت
بریاری داوه که هیچ شتیک نه‌په‌رستن بیجگه له‌ئوو و له‌گه‌ل دایک و
باوکتان چاک بن.

^۱ . النساء/۳۶

^۲ الاسراء/۲۳

^۳ الاسراء/۲۳

دهبیین خوای گهوره لهم ئایهتانهو له چهندهها ئایهتی تریشدا باسی چاکهکردن له گهڵ دایک و باوک راستهوخۆ له دوای په رستی خۆیهوه باس دهکات، که ئهمهش گهورهیی ئه و چاکهکردنه ده رده خات، خراپه کردنیش له گهڵ دایک و باوکدا یه کیکه له تاوانه گهوره کان که مروّف له روژی دواییدا به هیلک دهبات، وه کو پیغه مبه ر (ﷺ) ده فهرمویت: (اجتنبوا السبع الموبقات... وعقوق الوالدين..)^۱.

واته: (خۆتان بپارێزن له و ههت کرداره ی که مروّف به هیلکدا دهبات، که یه کیکیان دڵ ئیشان و خراپه کردنه له گهڵ دایک و باوک).

پیغه مبه ران (عليهم السلام) به وه ناسراون که چاکه کاربوون له گهڵ دایک و باوکیاندا، لیره دا ئامازه یه کی کورت به دوو پیغه مبه ری ئازیز ده دهن، یه که میان هه زه تی یه حیا یه که خوای گهوره له باره یه وه فه رموویه تی: ﴿وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾^۲. به واتای: هه لسه ووه تی له گهڵ دایک و باوکیدا جوان بوو، خۆ به زلزان و سه ریچی که ره نه بوو (له فه رمانی خوا).

^۱ متفق عليه.

^۲ مریم/۱۴.

ئەوى ترىان ھەزرتى عىسا (عليه السلام) ھە كە خەوى گەورە لە قورئاندا فەرمووەتى: ﴿وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا﴾^۱. بە واتاى: خەوى گەورە کردومی بە رۆلەپەكى چاکەکار و گوپراپەل بو دایکم و، نەشى کردوم بە ملھورپىكى بەدرەفتار.

دووھم: گوپراپەلى کردیان:

پپووستە گوپراپەلى دایک و باوک بکرىت لە ھەموو فەرمانیکدا کە دەپکەن بە مەرجیک تاوان نەپیت، چونکە ئەگەر فەرمانیان بە تاوان کرد درووست نیه گوپراپەلییان بکرىت، ھەك خەوى گەورە دەفەرمویت: ﴿وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾^۲.

واتە: (ئەگەر دایک و باوک ھەولیان لەگەلدا دایت کە ھاوھل بو خەوى گەورە دابنپیت، ئەوا گوپراپەلییان مەکە، بەلام لە دنیا داچاکبە لەگەلیاندا. واتە: نیگەرانیان مەکەو ئازاریان مەدە).

^۱ مریم/ ۳۲

^۲ لقمان/ ۱۵

پيغمبهرى خوا (ﷺ) ده فەرموئەت: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)^۱. واتە: (گوپرايه لى هيچ دروستكراويك ناكريت له شتيكدا كه خوا پي ناخوش بيت).

تەنانەت زانايان دە فەرموون پيويستە لەسەر كور لەكاتى چوون بو جيهاديش پرس بە داىك و باوكى بكات و رەزامەنديان وەر بگريت، ئينجا بچيت بو جيهادەكە بەمەرجى ئەو جيهادە لەوكاتەدا فەرزى (كيفايە) بيت و فەرزى (عەين) نەبيت.

سەيەم: نەرم و نيانى لەگەلياندا:

پيويستە لەسەر موسولمان زور نەرم و نيان بيت لەگەل داىك و باوكيدا و بەهيچ جورىك ئازاريان نەدات و پيايانا هەل نەشاخى و بيزارى دەرنەبەرى بەرانبەريان گەر بە تەنها وشەپەكيش بيت و خواى گەورە دە فەرموئەت: ﴿فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا﴾^۲ واتە: (ئاخ و ئوفيان لە دەست مەكە و پياياندا هەلمەشاخ).

^۱ رواه احمد والحاكم صحيح.

^۲ الاسراء/ ۲۳

چوارهم: دوعاگردن بۆيان:

پيويسته ههميشه دوعاي خيريان بۆ بكهيت و لهخوا پارپيتهوه كه
لييان خووش بييت جا له ژياندا بن يان مردبن، خواي گهوره
دهفهرمويت: ﴿وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا﴾^۱. واته: (بلى
پهروهردگارم بهزهبيت پياندا بيتهوه، وهك چۆن ئهوان بهزهبيان
هاوتوتهوه به منداو پهروهردهيان كردووم به مندالى).

ئهوهتا حهزهرتى نوح (عليه السلام) لهخوا دهپارپيتهوهوه دهفهرمويت:
﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا﴾^۲. به واتاي: ئهئى پهروهردگارم!
خووش ببه له خووم و دايك و باوكم و، لهو كهسهش به برواداريهوه
ديته مالم و، له ههموو پياوان و ژنانى ئيمانداران و، بهشى
ستهمكاران زيادمهكه، جگه له تياچوون و لهناوچون نهبي.

پينجهم: بهدهمهوهچوون و خزمهتگردنيان:

پيويسته لهكاتى نهخووشى و نارهحهتييدا به دهميانهوه بيت و ئاگات
لييان بييت و ههول بدهيت له ههموو مهترسييهك بيان پارپيزيت ،
بهپيى توانا خزمهتى تهواويان بكهيت بهتاييهت لهبوارى خواردن و

^۱ الاسراء/ ۲۴

^۲ نوح/ ۲۸

خواردنه‌وهو پۆشاک و جیگا و ریگیان و هاوکاریکردنیان له کاروباری
رۆژانه‌دا.

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌م باره‌وه فه‌رموو‌یه‌تی: (جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ
(ﷺ) ، يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: أَحْيِي وَالِدَاكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ:
فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ)'.¹

واته: پیاوی‌ک هاته لای پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) وتی ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری
خوا (ﷺ) ده‌مه‌وێت له‌گه‌ڵتان بێم بۆ جیهاد. پێغه‌مبه‌ر (ﷺ)
فه‌رمووی: دایک و باوکت هه‌یه، وتی: به‌ئێ. پێغه‌مبه‌ر (ﷺ)
فه‌رمووی: (ففيهما فجاهد) واته: (برۆ له‌ خزمه‌تی ئه‌واندا جیهاد
بکه‌و خۆت له‌گه‌ڵ ئه‌واندا ماندوو بکه‌).

شه‌شه‌م: به‌جی هه‌ینانی وه‌سیه‌ته‌کانیان له‌دوای مردنیان:

زانایان ده‌فه‌رموون پێویسته‌ ئه‌و که‌سانه‌ی له‌ دوای مردوو به‌جی
ده‌مێنن وه‌سیه‌تی مردوو که‌ جیبه‌جی بکه‌ن، ئه‌گه‌ر چه‌جی له‌سه‌ر بوو
له‌جیاتى ئه‌و بیکه‌ن، یان رۆژووی ره‌مه‌زانی چووبوو له‌جیاتى ئه‌و
بیگێر نه‌وه، ئه‌وه‌ش پاداشتیکی زۆره‌ بۆ ئه‌وان و مردوو که‌نیش له‌و
قه‌رزانه‌ رزگاریان ده‌بێت.

1. أخرجه البخاري (٣٠٠٤)، ومسلم (2549).

حهوتهم: به جیهینانی سیلهی رحمیك كه په یوه ندى به وانوهه
بوویت:

ئهمه ش ئه ده بیكى جوانه وه فایه كه بو دایك و باوك كه بتوانیت ئه
كه سانه به سهر بكه یته وه كه ئه وان خویشان ویستوون و سهر دانیان
بكهیت و چاکیان له گه لدا بكهیت، بویه پیغه مبهری خوا (ﷺ)
له پاش وه فاتى (خدیجه) ى خیزانى، هه میسه هاوه لانی خه دیجه ى
به سهر ده كرده وه هاوكارى ده كرده، جا ئه گهر وه فا به رانبهر به
هاوه لانی خیزان وه هاییت، ئه دى به رانبهر خرم و هاوه لانی باوك و
دایك ده بییت چۆن بییت.؟!

هه شتتم: پاراستنى شكۆ و كه سایه تى دایك و باوك و ریزگرتیان:

ئهمه ش به وه ده بییت كه له گه ل خه لكیدا به شیوازی خراپ و نه شیوا
رهفتار نه كریت و جنیوو قسه ى ناشیرین و قیزه ون به كه س نه وتریت،
تا خه لكیش جنیوو قسه ى ناخۆش به خۆى و باوك و دایكى نه لییت.
ههروهك پیغه مبهری خوا (ﷺ) فه رموو یه تی: (إِنْ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ
يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ. قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَكَيْفَ يَلْعَنُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟
قَالَ: يَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَا الرَّجُلِ، فَيَسُبُّ أَبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ)^۱.

^۱ أخرجه البخاري برقم (۵۹۷۳)، ومسلم برقم (۹۰).

به واتای: یه کیک له تاوانه گه وره کان بریتیه له نه فرهت کردن
 وجویندان به دایک و باوک، وتیان: ئه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ)، کهس
 هه یه جوین به دایک و باوکی بدات؟! فهرمووی: به لئ، کهسیک
 جوین به باوکی کهسیک دهدات، ئه ویش جوین به باوکی ئه و
 دهداته وه، وه جوین به دایکی کهسیک دهدات، ئه ویش جوین به
 دایکی دهداته وه.

عوروهی کوری زویبر رهزای خوای لیبت ده لیت: (أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَبْصَرَ
 رَجُلَيْنِ فَقَالَ لِأَحَدِهِمَا مَا هَذَا مِنْكَ فَقَالَ أَبِي فَقَالَ لَا تُسَمِّهِ
 بِاسْمِهِ وَلَا تَمْشِ أَمَامَهُ وَلَا تَجْلِسْ قَبْلَهُ)^۱.

به واتای: ئه بو هورهیره خوای لپراز بیبت دوو پیاوی بینی، به یه کیکیانی
 وت: ئه مه چی تو یه؟ وتی: باوکه.. پی وت: به ناوی خو یه وه بانگی
 مه که له پیشیه وه مه رو، له پیش ئه وه وه دامه نیشه.

^۱ . صححه الألباني في الأدب المفرد، الصفحة أو الرقم ۳۲.

فهزل و گهوره یی چاکه کردن له گهل دایک و باوکدا:

عبدالوللای کوری مه سعود، خوای لی رازی بیټ، فهرمووویه تی: (سألت النبي ﷺ): أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: (الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا)، قلت: ثم أَيُّ؟ قَالَ: (بِرِّ الْوَالِدَيْنِ)، قلت: ثم أَيُّ؟ قَالَ: (الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ)^١.

لیردها پیغه مبهری ئازیز چاکه کردن له گهل دایک و باوکدا له نیوان دوو کاری گهوره و مه زندا داناوه، که بریتین له نویژ کردن له کاتی خویدا و تیکووشان له پیناوی خوادا. له کاتیکدا نویژ کوله که و ستوونی ئاینه و تیکووشانیش سه ره رمی ئیسلامه.

ههروهها پیاویک پرسیاری له پیغه مبهری خواکردو گوتی: (یا رسول الله، هل بقي من برّ أبوي شيءٌ بعد موتهما)، أبرهما؟ قال: (نعم، خصال أربع: الدعاء لهما، والإستغفار لهما، وإنفاذ عهدهما واکرام صديقهما، وصلة الرحم التي لا رحم لك الا من قبلهما)^٢.

به واتای: ئەی پیغه مبهری خوا! هیچ چاکه یهک ماوه له گهل دایک و باوکمدا، دواى مردنیان، تا بیکه م؟ فهرموی: به لی، چوار ئاکار ههیه، نزاو پارانه وه بویان، داواى لیخووشبوون بویان، جیبه جی کردنی واده و

^١ رواه مسلم.

^٢ أخرجه البخارى فى الأدب المفرد.

به‌لینه‌کانیان و ریژگرتنی هاوریکانیان، به‌جیه‌پانی ئه‌و سیله‌ی
ره‌حمانه‌ی که‌ته‌ن‌ها له‌ری ئه‌وانه‌وه‌یه.

هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (ألا أنبئکم بأکبر الکبائر؟)
ثلاثاً. قلنا: بلا یا رسول الله. قال: (الإشراک باللّٰه، وعقوق
الوالدین)^۱. به‌واتای: ئایا گه‌وره‌ترین تاوانه‌کانتان پی‌رابگه‌یه‌نم؟ سی
جار. وتمان: به‌لی ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا. فه‌رموی: هاوبه‌ش دانان بو
خوا، ره‌نجاندنی دایک و باوک.

مرۆف گه‌ر فه‌زلی چاکه‌کردن له‌گه‌ل دایک و باوکدا بزانی‌ت، ئه‌وا
به‌خیری‌ی هه‌نگاو ده‌نی‌ت به‌ره‌و چاکه‌کردن له‌گه‌ل دایک و باوک و
پاراستنی مافه‌کانیان، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ریگایه‌که‌ بو‌ره‌زامه‌ندی خوای
گه‌وره‌و سه‌رکه‌وتنی مرۆف له‌ دنیا و روژی دوایدا.

^۱ متفق علیه.

لیره‌دا ئاماژیه‌کی خیرا به چهند فه‌زلیکی چاکه‌کردن له‌گه‌ل دایک و باوکدا ده‌ده‌ین:

۱- ده‌بیته‌مایه‌ی رزگاربوون له‌ ته‌نگانه و ناخو‌شی و نار‌ه‌حه‌تی.

۲- نزاو پارانه‌وه‌ی دایک و باوک و بو‌مندآله‌کانی.

پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (ثلاث دعوات لا ترد : دعوة الوالد لولده...)^۱. به‌واتای س‌ج‌و‌ر نزاو پارانه‌وه له‌لایه‌ن خ‌وای گه‌وره‌وه ره‌ت نا‌کرینه‌وه یه‌کیکیان د‌وعای باوک‌ه بو‌رۆله‌کانی . ه‌هر که‌سیک نزاو پارانه‌وه‌ی دایک و باوکی به‌رکه‌و‌یت ئه‌وا له‌سه‌ر که‌وتوانی دنیا و ق‌یامه‌ته. پی‌غه‌مبه‌ری خوا فه‌رموویه‌تی (رضا الرب فی رضا الوالدین و سخطه فی سخطهما)^۲.

به‌واتای ره‌زامه‌ندی خوا له‌ ره‌زامه‌ندی دایک و باوک‌دایه و توره‌بوونی خ‌وای گه‌وره له‌ توره‌بوونی دایک و باوک‌دایه.

۳- ده‌بیته‌مایه‌ی فراوانبوونی رزق و فه‌رو به‌ره‌که‌ت و ته‌مه‌ن در‌یژی.

^۱ رواه البيهقي و حسنه العلامة الالباني رحمه الله.

^۲ رواه الطبرانی فی الكبير و صححه الالباني.

۴- ده بیته مایه‌ی که فاره‌تی گونا‌ه‌کان.

مه‌کحول وتوو‌یه‌تی: (بر الوال‌دین کفاره‌ للکبائر، ولا یزال الرجل قادرا علی البر مادام فی فصیلته من هو اکبر منه) . به‌واتای چاکه‌ کردن له‌گه‌ل دایک و باوکدا ده‌بیته‌ که‌فاره‌تی گونا‌ه‌ گه‌وره‌کان، به‌رده‌وام که‌سیک ده‌توانی‌ت چاکه‌ بکات تا‌ئه‌و کاته‌ی له‌ بنه‌ماله‌که‌یدا له‌ خو‌ی گه‌وره‌تر هه‌بوو .

۵- ده‌بیته‌ مایه‌ی ئاخیر خیری (حسن‌ الخاتمة).

چاکه‌کردن له‌گه‌ل دایک و باوکدا عیاده‌ت و خواپه‌رستییه‌ و هه‌رکه‌سیکی‌ش له‌ سه‌ر‌ئه‌م چاکه‌یه‌ بزئی و دواتر بمری و ئه‌وا له‌سه‌ر ئه‌و چاکه‌یه‌ زیندوو ده‌کرینه‌وه‌.

۶- ده‌بیته‌ مایه‌ی وه‌رگرتنی کرده‌وه‌کان و لی‌خو‌شبوونی گوونا‌ه‌کان.

خوای گه‌وره‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا فه‌رمویه‌تی ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي دُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ (۱۵) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ تَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَتَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي

أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعَدَّ الصَّدَقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ^١. بهواتای : ئیمه ئامۆژگاری ئادهمیمان کرد به چاکه کردن له گهڵ دایک و باوکیدا، دایکی به نارهحتی و ئازارهوه ههڵی گرتوووه به ئازارو نارهحتیش بوویهتی، ماوهی دووگیان بوونی دایک پێیهوه، و له شیر برینهوهی سی مانگه، تا دهگاته تافی لاوی و دهگاته چل سالی، دهلی ئهی پهروهردگار رام بینه تا شوکرانه بژیری بههرهو چاکهکانت بکه که رشتووته بهسهر من و دایک و باوکمدا، وهرام بینه کردهوهی چاک بکه که تۆ پێی رازییت، نهوهکانیشم چاک و سألح بکه ، بیگوومان بو لای تۆ گهراومهتهوه وه بهراستی من له مسولمانانی گهردن کهچم . ئهوانه کهسانیکن که ئیمه کردهوه چاکهکانیان لێوهردهگرین وه چاو پۆشی دهکهین له خراپهکانیان له ریزی بهههشتیانان، ئهمه ئهو بهلینه راستهیه که بهلینیان پیدرابوو له دنیا دا.

٧- دهبیته مایهی چوونه بهههشت.

ئین عومهر خویان لێرازییت بهطهیسهلهی کوری مهیاسی وت: ئایا تۆ له ئاگر دهترسیت وحهزدهکهی بچیته بهههشتهوه منیش وتم: بهلی بهخوا، ئهویش وتی: دایک و باوکت زیندوون منیش وتم دایکم

^١ الاحقاف ١٥-١٦

زیندووہ ئه ویش وتی: (فوالله لو أنت لها الكلام، واطعمتها
الطعام، لتدخلن الجنة، ما أجتنبت الكبائر)^۱ .

بهواتای سویند به خوا گهر به زمانی شیرین له گه لیدا بدوییت و
خواردنی بو ئاماده بکهیت ئهوا ده چیته به هه شته وه به مه رجی خۆت
پارێزیت له گونا هه گه وره کان .

^۱ رواه البخاري في الأدب المفرد و صححه الألباني.

بهندی دووهم

ئادابی ههلسوکهوت له گهڵ نهوهکاندا

-نهوهکان بهرهمی ژیان و بیلبیلهی چاوو سهرتویژی تهمنن، بهوانهوه ژیان خووش و شیرینه، مایهی هیواو ئاواتن، به فهر و بهرکهتیاں رۆزی زیاد دهکات و سۆزو بهزهیی دادهبهزیت و پاداشتی خوای گهوره چهندهباره دهبیتهوه.

-ئهکی سهرهکی دایک و باوکه به چاکترین شیوه مندالهکانیاں پهروهده بکهن، پهروهدهیهک لهمیانهی قورئان و سونهتهوه سهرچاوه بگریت و، تۆوی خیرو چاکه و چاکهخوازیان تیدا پرویتریت، تا بنه فاکتهریک بۆ ههسانهوهی دایک و باوک و بنه هاوولاتیهکی چاک و خیرخواز لهنیو کۆمه لگادا، گهر سیفات و سیمای چاکه له نهوهکاندا بهرجهسته بکرین، ئهوکات دهبنه مایهی جوانی و رازاوهیی ژیاانی دنیا، ههروهکو خوای گهوره له قورئانی پیرۆزدا فهرمویهتی: ﴿الْمَالُ وَالْبُنُونُ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾^۱. واته: مال و سامان و کور و کال، جوانی و زینهتی ژیاانی دونیا.

^۱ الکهف/ ۴۶

-هەر لەم سۆنگەوه پێغەمبەری ئازیز (ﷺ) نزای خیری بوو
خۆشەویستان واکردوو، که خوای گەوره فەرۆ بەرەکەت بخاتە مأل و
نەوهکانیانەوه، (اللهم اکثر مالہ وولده وبارک له) ^۱.

-بەلام گەر دایک و باوک که مەترخەم و بی ئاگا بوون لە پەرۆردەکردن
و رێنمایی کردنی نەوهکانیان بەرەو خواناسی و چاکەکردن، ئەوا
مندالەکانیان دەبنە مایە بەلاو خەم و پەژارەو ئازار و نارەحەتی بۆیان،
لە شەونخوونی شەوو ماندووویەتی رۆژ بەلواوه هیچ بەرەمیکی تریان
ناییت و رەنج بەخەسار دەبن.

-مسولمانی ژیر و هوشیار دەرک بە بەرپرسیاریتی سەرشانی دەکات
بەرامبەر بە نەوهکانی و، چاک لەو ئایەتە قورئانییە تێدەگات که خوای
گەوره فەرمویەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا
وَقُودَهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ ^۲.

واتە: ئەی ئەوانەیی که باوەرتان هیناوه، خۆتان و کەسوکارتان بپاریزن
لە ئاگریک که سوتەمەنییەکی خەلک و بەردە.

ئەمەش بەرپرسیارییەتیەکی گەورەیه کهوتۆتە ئەستۆی دایک و باوک
بەرامبەر بە نەوهکانیان و، پەرۆردەکردنیان بە پەرۆردەیهکی ئیسلامی

^۱ رواه البخاری ومسلم.

^۲ التحريم/۶.

دروست و راسته‌قینه و، پیگه‌یاندنیان به پیگه‌یاندنیکی چاک و درووست له‌سه‌ر بنه‌مای ره‌وشته بالاکان، هه‌روه‌ک پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) ئاگاداری کردوینه‌ته‌وه‌و فه‌رموو‌یه‌تی: (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ وَ فِي رِوَايَةٍ (صَالِحِ) الْأَخْلَاقِ)¹. به واتای: په‌روه‌ردگار بو‌ئه‌وه ناردوو‌می تا ره‌وشته به‌رزو بالاکان ته‌واو بکه‌م.

دوای ئه‌م ده‌ستی‌یکه، له‌چ‌ه‌ند خالی‌یکدا به‌کورتی ئاداب و شی‌وازی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل نه‌وه‌کاندا ده‌خه‌ینه روو:

یه‌که‌م: فی‌رکردن و راهی‌نانی مندالان له‌سه‌ر نو‌ی‌رکردن و پا‌به‌ندبوون پی‌وه‌ی.

هه‌روه‌ک پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) فه‌رموو‌یه‌تی: (مَرُّوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ، وَهَمَّ ابْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهَمَّ ابْنَاءُ عَشْرٍ)². واته: فه‌رمان به منداله‌کانتان بکه‌ن به‌نو‌ی‌رکردن که ته‌مه‌نیان ده‌گاته‌ه‌وت سالان و، لی‌یان بده‌ن گه‌ر گه‌یشته‌نه ده سالان و نو‌ی‌ریان نه‌کرد. ئامانج و مه‌به‌ستی‌ش له‌لی‌دان ئامۆرگاری و وریا‌کردنه‌وه‌یه نه‌ک سزاو ئازاردان.

۱ . صححه‌ الالبانی فی السلسله‌ الصحیحه‌ الصفحه‌ أو الرقم ۴۵.

۲ رواه احمد و ابوداود و اسناده حسن

هەر مائیک گویستی ئەم فەرمووده بێت و فرمان بە مندالەکانی نەکات بە نوێژکردن کاتیک دەگەنە تەمەنی حەوت سالان و لییان نەدات کاتیک دەگەنە تەمەنی دە سالان و نوێژ ناکەن، ئەوا ئەو دایک و باوکە کە مەترخەم و گوناھبارن بەرامبەر بە خوای گەورە.

دووهم: بەکارھێنانی باشتەری شێوازو میکانیزم بۆ پەرورەدەکردن و پێگەیانندی نەوھەکان: لەبواری عەقیدەو خواپەرستی و ئاداب و رەوشتە بەرزەکان، بەشێوازیك رەچاوی ئاستی تەمەن و ژیریان بکریت.

سێھەم: دەرپرینی سۆز و خۆشەویستی بۆیان:

یەکیك لە خالە سەرھەکییەکانی دایکایەتی و باوکایەتی ئەوھە و مندالەکانیان رابینن، تا مندالەکان ھەست بەو بکەن کە دایک و باوک سۆز و خۆشەویستی بێ ئەندازە بۆیان ھەیە، بەو شێوازە نەوھەکان لەرووی دەرروونیەو بەچاکی پێ دەگەن و دل و دەرروونیان ئاوەدان دەبێت و ھیواو ئاوات لە خەیاڵ و ھەست و نەستیاندا چەکەرە دەکات.

سۆز و بەزەیی و خۆشەویستی رەوشتیکی ئیسلامی رەسەنەو یەکیكە لە رەوشتە بالاکانی پێغەمبەری ئەکرم، (ﷺ). ھەرۆک ئەنەس

خوای لی رازی بیّت، بۆمان ده‌گیریتنه‌وه ده‌لیت: (ما رَأَيْتُ أَحَدًا
كَانَ أَرْحَمَ بِالْعِيَالِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)، قَالَ: كَانَ إِبْرَاهِيمُ مُسْتَرْضِعًا
لَهُ فِي عَوَالِي الْمَدِينَةِ، فَكَانَ يَنْطَلِقُ وَنَحْنُ مَعَهُ، فَيَدْخُلُ الْبَيْتَ ...
فَيَأْخُذُهُ فَيُقَبِّلُهُ، ثُمَّ يَرْجِعُ^۱.

به‌واتای: که‌سم نه‌بینیوه هی‌نده‌ی پی‌غهمبه‌ر(ﷺ) به‌سوژ و به‌زه‌یی
بیّت به‌رامبه‌ر به‌مندا‌آن، وتی: ئیبراهیم شیره‌خۆره‌بوو لای یه‌کیک له
خیزانه‌کانی مه‌دینه، پی‌غهمبه‌ری خوا(ﷺ) ده‌رۆشت و ئیمه‌شی
له‌گه‌لدا بوو، ده‌چوووه ژوره‌وه‌وه هه‌لی ده‌گرت و ماچی ده‌کرد و ئینجا
ده‌گه‌راپه‌وه.

هه‌روه‌ها پی‌غهمبه‌ری خوا(ﷺ) فه‌رموو‌یه‌تی: (لیس منا من لم یرحم
صغیرنا ویعرف حق کبیرنا)^۲. به‌واتای: له‌ئیمه‌نییه‌ ئه‌وه‌ی به‌زه‌یی به
بچوکماندا نه‌یه‌ته‌وه‌وه مافی گه‌وره‌مان نه‌زانیت.

له‌ئهو هوره‌یره‌وه‌وه ریوایه‌ت کراوه، که پی‌غهمبه‌ری خوا(ﷺ)، حه‌سه‌نی
کو‌ری‌عه‌لی، (خوایان لی رازی بیّت) ماچ ده‌کرد، ئه‌قره‌عی کو‌ری

^۱ رواه مسلم ۲۳۱۶.

^۲ متفق علیه.

حابس وتی: (إن لي عشرة من الولد ما قبلت منهم احدا، فقال رسول الله ﷺ): من لا يرحم لا يُرحم) ^۱.

بهواتای: من ده مندالم ههیه، کهسیانم ماچ نه کردوو، پیغمبر (ﷺ) فهرمووی: ئهوهی به بهزهیی نه بیته بهزهیی پیناکریت.

چوارهم: دابینکردنی خهرجی و پیداوئیستییهکان.

ئایینی پیروزی ئیسلام تهنها به سۆزو خوۆشهویستی فیتری دایک و باوک بو نهوهکانی واز ناهینیت، به لکو ئهرکی دایک و باوکه پیداوئیستی و خهرجی نهوهکانیان دابین بکهن به پیی توانایان، ههروهک پیغمبری خوا (ﷺ) ده فهرمویت: (إذا انفق الرجل على أهله نفقاً يحتسبها فهي له صدقة) ^۲. بهواتای: ئه گهر پیاویک خهرجی خانهواده کهی بکیشیت و مه بهستی ره زامه ندی خوای گهوره بیته، ئه وه به سه ده قه بوی ده ژمیردریت.

له روانگهی ئایینی پیروزی ئیسلامه وه خهرج کردن و دابینکردنی پیداوئیستی مال و مندال چاکترین جوۆری خهرج کردنه و پاداشتیکی زۆرو نه پراوهی ههیه لای خوای گهوره، ههروهک پیغمبری خوا (ﷺ) فهرموویته: (دينار انفقته في سبيل الله، ودينار انفقته في ربة،

^۱ متفق عليه.

^۲ متفق عليه.

ودینار تصدقت به علی مسکین، و دینار انفقته علی أهلك، اعظمها
أجراً الذي انفقته علی أهلك^۱.

بهواتای: دیناریک له ری خوا بیبہ خشیت، دیناریک له ئازادکردنی
کۆیله بهک به خشیت، دیناریک به هه ژاریکت به خشیه، دیناریک له
خانهواده که تدا خهرج کردییت، ئه وهی گه وره ترین پاداشتی هه به لای
خوای گه وره ئه و دیناره به که بو خانهواده که ت خهرج کردوه.

مسولمانی دامه زراوو راستگۆ ناتوانییت واز له خانهواده که ی بهییت تا
له نیو دهستکورتی و فهوتاندا بزین، چونکه گوئیستی فهرمووده ی
پیغه مبه ره (ﷺ) که هه ره شه له و پیاوانه ده کات که که مته رخه من
به رامبه ر خانهواده کانیان و هه ره شه ی توندیان لی ده کات و
ده فهرمویت: (کفی بالمرء اثمأ أن یضیع من یقوت)^۲.

بهواتای: ئه وهنده تاوان به سه بو که سیک که ئه و که سانه ی خه رجییان
له سه ریتی به زایه بدات و خۆراک و پیداو یستییان بو دایین نه کات.

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه مسلم وابوداود.

پینجهم: جی‌اوازی نه‌کردن له‌رووی سوۆزو خوۆشه‌ویستی و
خه‌رج‌کردنه‌وه.

ئایینی پیرۆزی ئیسلام پاداشتیکی گه‌وره‌ی بو باوك داناهه له
به‌خیوکردنی نه‌وه‌کانیاندا، به‌تاییه‌ت به‌خیوکردن و په‌روه‌رده‌کردنی
کچان، تا ئەندازه‌ی ئەوه‌ی باوکان ئەوه بخوازن هه‌ز بکه‌ن خوای گه‌وره
کچیان پێ بیه‌خشی‌ت، چونکه له‌وه‌ فهرمووده‌ی پینجهمبه‌ر به‌چاکی
گه‌یشتوون که ده‌فهرمویت: (من کان له ثلاث بنات، فصبر علیهن،
وأطعمهنّ وسقاهنّ وکساهنّ من جدته، کُنَّ له حجاباً من النار یوم
القیامة)^۱.

به‌واتای: هه‌رکه‌سیک سی کچی هه‌بی‌ت، ئارامیان له‌سه‌ر بگری‌ت،
به‌کوۆشش و ماندو‌بوونی خوۆی خوۆراک و خواردنه‌وه‌و پۆشاکیان بو
دابین بکات، ده‌بئه‌ به‌رهبه‌ست له‌ ئاگر بوۆی له‌ روۆزی قیامه‌تدا.

له‌ ریوایه‌تیکی تردا فهرموویه‌تی: (مَنْ كُنَّ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ يُؤْوِبِهِنَّ،
وَيَرْحَمُهُنَّ، وَيَكْفُلُهُنَّ، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ الْبَتَّةَ، قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ:
فَإِنْ كَانَتْ اثْنَتَيْنِ؟ قَالَ: وَإِنْ كَانَتْ اثْنَتَيْنِ، قَالَ: فَرَأَى بَعْضُ الْقَوْمِ أَنَّ
لَوْ قَالُوا لَهُ: وَاحِدَةً، لَقَالَ: وَاحِدَةً)^۲.

۱ رواه احمد في مسنده باسناد صحيح.

۲ صححه شعيب الأرنؤوط في تخريج المسند لشعيب ۱۴۲۴۷.

بهواتای: ههرکهسیک سی کچی هه بییت، بیان هه وئییتتهوهو
پیداویستییهکانیان دابین بکات و بهزهیی پیااندا بیتهوه، بهبی گومان
بهههشتی بو مسوگهر ده بییت. کهسیک وتی: ئهی دوو کچ،
پیغه مبهری خوا؟ فهرمووی: دوانیش، ههنديک وای بو دهچن ئه گهر
پیان بووتایه تنها کچیک ده فهرموو کچیک.

دوای ئه م فهرموودانه، چ باوکیک دلتهنگ و بی تاقهت ده بییت که
خوای گهوره کچی پی بهخشیوه، له کاتیکیدا پهروه رده کردن و
بهخپوکردنی کچان ئه وه هه موو پاداشته گهوره وه نه پراوهی ههیه لای
خوای گهوره، ده بیته مایه ی پاراستن له ئاگری دوزهخ.

شه شه م: چاودیری.

پیویسته دایکان و باوکان چاودیری نه وهکانیان بکه ن له هه موو
بواره کانی ژیاندا، له بواری خویندن و خویندنهوه، چهزو
ئاره زووهکانیان، ناسینی هاوهل و هاوړیکانیان، به سه بردنی کات،
به شیوازیک چاودیریان بکه ن که ههستی پی نه کهن، به مه بهستی
ئه وهی توشی لادان و هه له وه که مووکورتی نه بن. پیویسته دایک و
باوک روئی کارا بیینن له پیکه پتانی نه وهکانیانداو، پلان و بهرنامه ی
درووستیان بو دابینن، تا خاوه ن که سایه تیه کی دامه زراوو رهوشتیکی

بهرز و هه‌لسووکه‌وتیکی جوان بن، به‌رده‌وام هه‌ولئ ئه‌وه بدهن چه‌زو ئاره‌زوه‌کانیان به ئاراسته‌یه‌کدا ببهن که بیته‌مایه‌ی په‌ره‌پیدانی لایه‌نی خیر و چاکه له ده‌روونیان و کوژانه‌وه‌ی پشکۆی گونا‌هو تاوان له دل و ده‌روونیاندا. گهر باوکان وایان نه‌کرد، ئه‌وا منداله‌کانیان توشی لادان و خراپه‌کاری ده‌بن و ده‌بنه‌دوژمن و نه‌یار بو‌یان، هه‌روه‌ک خوای گه‌وره له قورئانی پیروژدا فه‌رمویه‌تی: ﴿إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ﴾^۱. واته: به‌راستی هه‌ندی له ژنان و مندالاتان دوژمنی ئیوه‌ن، جا خو‌تانیان لی‌پاریزن.

حه‌وته‌م: به‌یه‌کسانی ره‌فتاریان له‌گه‌لدا بکه‌ن.

شی‌وازی په‌روه‌ده‌ی درووستی نه‌وه‌کان ئه‌وه‌یه به‌یه‌کسانی ره‌فتاریان له‌گه‌لدا بکری‌ت و که‌سیان له‌وانی تریان به‌رزتر رانه‌گیری‌ت، چونکه نه‌وه‌کان گهر هه‌ستیان به‌وه‌یه‌کسانییه‌کرد، ئه‌وا به‌شی‌وه‌یه‌کی چاک و درووست گه‌شه‌ده‌که‌ن و دوور ده‌بن له‌گری‌ ده‌رونی و ئیره‌یی و رق و کینه‌به‌رامبه‌ر به‌یه‌کتری، به‌پچه‌وانه‌وه‌ه‌زامه‌ندی و لی‌بوره‌یی و خو‌شه‌ویستیان بو‌یه‌کتری زیاد ده‌کات. هه‌روه‌ک لهم فه‌رمووده‌یه‌دا هاتوو: که‌باوکی نه‌عمانی کوری به‌شیر ده‌چیتته‌خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌لئیت: (إِنِّي أُعْطِيتُ ابْنِي مِنْ عَمْرَةَ بِنْتِ رَوَاحَةَ عَطِيَّةً،

^۱التغابن/ ۱۴

فَأَمَرْتَنِي أَنْ أَشْهَدَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: أُعْطِيتَ سَائِرَ وَلَدِكَ مِثْلَ
 هَذَا؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ، قَالَ: فَرَجَعَ فَرَدَّ
 عَطِيَّتَهُ^۱ . بهواتای: من دیاریه کم به خشویه بهم کورهم له (عهره
 کچی ره واحه) ئه ویش فه رمانی پیگردووم که تو شاهد بیت له سه
 دیاریه که، پیغهمبه ری خوا (ﷺ) فه رمووی: ئه مهت بو ههموو
 منداله کانت کردووه؟ وتی: نه خیر، فه رمووی: له خوا پاریزکار بن و
 له نیوان منداله کاتاندا دادپهروهه بن، دواتر گه رایه وه وه دیاریه که ی
 گه رانده وه.

له م روانگه وه پیویسته له سه رسولمان دادپهروهه بیت له نیوان
 نه وه کانیدا و فه زلی که سیان به سه ره که سیاندا نه دات له رووی دیاری
 و به خشین و هه لسووکه وت و مامه له وه. تا ههموو نه وه کان پیکه وه
 سوژو خو شه ویستیان بو باوکیان هه بیت و نزاو پارانه وه ی خیری بو
 بکه ن.

هه شتتم: چاندنی به هاو رهوشتی به رزو بالا تیا یاندا.

باوکان و دایکان ده توانن نه وه کانیا ن بگه یه ننه ئاستیکی به رزو بالا
 له رووی رهوشت و به ها مرؤقایه تیه به رزه کانه وه، له سه
 خو شه ویستی که سانی ترو به زه یی هاتنه وه به هه ژاران و لاوازان و،

^۱ البخاری ۲۵۸۷ ، ومسلم ۱۶۲۳ باختلاف یسیر.

جیبه جی کردنی سیله ی رحم و، ریژگرتنی گوره و بهزه یی هاتنه وه به بچوک و، حه زکردن له کاری چاکه و، بلا وکردنه وه ی دادپه وره ری له نیو خه لکاندا و راستگویی و ئارامگرتن و په روره دیان بکه ن، و له ناخ و دل و دهرونیاندا ئه م به هایانه بروینن، وه ک و تراوه (الصلاح من الله والأدب من الآباء).

ئهمه و پاراستن و دورخستنه وه ی نه وه کان له ره وشت و ئاکاری نارپه و و خراب وه ک درۆ و دزی و ئیره یی و غه یبته و دوو زمانی و ره نجاندنی دلی دایک و باوک و ... هتد.

ئهمه و پیویسته دایک و باوک پیشه نگی چاک ی نه وه کان یان بن له هه موو فه رمان و کاریکی چاکه و خو پاراستن له کارو کرده وه ی خراپه، گه ر به پیچه وانه وه ره فتاریان کرد ئه و ئامۆژگاری و وته کان یان ه یچ به ها و سه نگیکی ناییت و پرۆسه ی په روره ده کردن له بنچینه وه ده رووخیت. چونکه سرووشتی مرۆف وایه ئه وه نده ی ئاکارو ره فتار کاریگه ری دروست ده کهن، ئه وه نده وته و تار دروستی ناکهن.

بهندی سییهم

ئادابی ههلسوکه و تکریدن له گه‌ل هاوسهر و خیزاندا

هاوسه‌رگیری له ئیسلامدا مایه‌ی سوکنایی ده‌روون و حه‌سانه‌وه‌ی د‌ل و ئارامی و یژدانه، پیکه‌وه‌ژیانی ژن و پیاوه، له‌سه‌ر بنه‌مای خوشه‌ویستی و سۆزو میه‌رو گونجان و هاوکاری و ئامۆژگاری و لیبورده‌یی، تا بتوانن پیکه‌وه‌ له‌و که‌شو هه‌وا ئارامه‌دا، خانه‌ی به‌خته‌وه‌ری دامه‌زری‌نن و وه‌چه‌ی نو‌ی بخه‌نه‌وه‌ و خیزانیک‌ی موس‌لمانانه دامه‌زری‌نن، خوای گه‌وره له‌ قورئانی پیرۆزدا به‌جوانترین شیوه‌ ئه‌م په‌یوه‌ندییه‌ فیترییه‌ به‌رده‌وامه‌ی نیوان پیاو و ژنی ویناکردووه‌و فه‌رموویه‌تی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾^۱.

واته: له‌نیشانه‌کانی خوای گه‌وره‌ ئه‌وه‌یه، که‌ بو‌ی دروستکردوون له‌ره‌گه‌زی خۆتان، هاوسه‌رائیک، بو‌ ئه‌وه‌ی له‌لایان ئارام بگرن و خوشه‌ویستی و به‌زه‌یی خستۆته‌ نیوانتان، به‌راستی له‌وه‌دا نیشانانیک هه‌یه‌ بو‌ که‌سانیک که‌ بیر ده‌که‌نه‌وه‌.

^۱ الروم/۲۱.

هاوسەر له ئیسلامدا چاکترین خوشی و پویستی ژیاڤی دویایه،
ئوه تا پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمویه تی: (الدنيا متاع، وخیر متاعها
المرأة الصالحة)^۱. به واتای: ژیاڤی دنیا چیرۆ خوشییه و چاکترینیاڤ
ئافره تیکی بوخوا سولحاوه.

ههروهها فرمویه تی: (تنكح المرأة لأربع: لمالها، ولحسبها،
ولجمالها، ولدينها، فأظفر بذات الدين تربت يداك)^۲.

واته: بو چوار مبهست ئافرهت دهخواریت: مال و سامانی، پله و
پایه و بنه ماله ی، جوانی، ئایینداری ... دینداره که هه لبریره، ئاسووده
ده بیته. هه رچه نده ئه مه ئه وه ناگه یه بیته بواره کانی تر فراموش
بکریته، پیاو ده بیته ئه و که سه ی هه لی ده بریتریت بو هاوسه ری
ژیاڤی، شیوه و روخساری ئافره ته که ی به دل بیته و ته ماشای
کرد بیته، تا ئینه که ویته و په شیمان نه بیته وه.

^۱ رواه مسلم.

^۲ متفق علیه.

لیره دا باسه که مان له چند برگه یه کدا به کورتی ده خهینه پروو:

یه کهم: له پیناوی چاکترین و گونجاوترین شیوهی هه لسووکهوت و په یوهندی له گه ل هاوسه ردا، ئایینی پیروزی ئیسلام داوا ده کات به شیوه یه کی چاک مامه له ی له گه لدا بکریت تا ئه و ئه اندازه ی باشتین کهس ئه و کهسانه ن که له گه ل هاوسه ره کانیا ندا به چاکی هه لسووکهوت ده کهن، ههروهک خوای گهوره له قورئاندا فرموویه تی: ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾^۱.

واته: رهفتاریان به چاکی له گه لدا بکهن (ژیانیان له گه لدا به سه ر بهرن)، جا ئه گه ره هه زتان لییان نه بوو (ته لاقیان مه دهن) چونکه له وانیه ئیوه هه ز نه کهن له شتیك و خوای گهوره چا که یه کی زوری له و شته دا داناییت.

ههروه ها پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرموویه تی: (أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خَلْقًا وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ)^۲. واته: ته واوترین و کاملترینی برواداران، ئه وانه ن که چاکترین رهوشتیان هه یه، چاکترینتان ئه وانه ن که چاکترینتانه بو هاوسه ره کانیا ن.

^۱ النساء/ ۱۹

^۲ رواه الترمذي.

دووهوم: مامه له کردنی چاک له گه ل ه اوسه ردا ئه وه یه، به ویزدان و دادپهروهه ریانه مامه له ی له گه لدا بکه یت و دان به کارو ئاکاره جوان و چاکه کانیدا بنه یت، هه رچه نده هه ندیک هه له و که موکورتی هه بیته، ههروهه کو پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فه رموو یه ته ی: (لا یفرک مؤمن مؤمنه، إن کره منها خلقا رضی منها آخر)^۱.

به واتای: بروادار رق و کینه ی له بروادار نییه، لیره دا مه به ستی له ژن و میرده، ناکریت پیاو رقی له ژنه که ی بیته وه و بیو غزین و سته م و نادادی به رامبه ر بکات ئه گه ر رهوشت و ئاکاریکی ژنه که ی به دل نه بوو، خو رهوشت و ئاکاری چاک و باشی تری هه یه که مایه ی هه زامه ندی بیته، ههروهه ها ژنیش به هه مان شیوه، بویه ده خوازیت ژن و میرد چاوپۆشی بکه ن له هه ر ئاکارو رهوشتیکی یه کتری که به دلیان نییه، خو له به رامبه ردا رهوشت و ئاکاری زۆر جوان و باشیان هه یه.

سپیه م: شادی و سۆزو خو شه ویستی بخه یته نیو دل و دهرونییه وه، ئه گه ر ته نها به سلاوو ریزو روویه کی خو ش گه شاهه ش بیته، ههروهه ک خوا ی گهوره له قورئانی پیروژدا فه رموو یه ته ی: ﴿فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ﴾^۲.

^۱ رواه مسلم.

^۲ النور/ ۶۱

واته: کاتیک چوونه (هەر مالتیک) له مآلان، ئەوا سەلام له یه‌کتر بکه‌ن (له‌وانه‌ی که وه‌ک خۆتان وان)، به‌ سەلام کردنی‌ک که له‌لایه‌ن خواوه هاتووه، سه‌لامی‌کی جوان و چاک و پاک.

هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) فه‌رمویه‌تی (اذا دخلت علی أهلك فسلم ، یکن سلامک بركة علیک، وعلی أهل بیتک)^۱.

به‌واتای : کاتیک چوویته مآله‌وه سلاویان لیبکه، سلا و کردنه‌که‌ت ده‌بیته مایه‌ی خێرو به‌ره‌که‌ت بۆ خۆت و خانه‌واده‌که‌ت.

چوارهم: وازه‌ینان و دوورکه‌وتنه‌وه له سه‌ره‌نش‌تکردنی به‌هۆی که‌موو کورتییه‌ک له ئاماده‌کردنی خواردن و خواردنه‌وه و ئیشووکاردا، چونکه ده‌بیته مایه‌ی خه‌م و په‌ژاره‌و دل ره‌نجانی، ئەمه‌ش ره‌وشتیکی به‌رزی پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) بووه، (ما عاب النبي طعاماً قط، إن اشتهاه أکله، وإن کرهه ترکه)^۲.

واته: پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) نه‌نگی له هه‌یچ خواردنی‌ک نه‌ده‌گرت، ئەگه‌ر ئاره‌زوی بکردبایه ده‌بخوارد و ئەگه‌ر ئاره‌زوی نه‌کردبایه وازی لێ ده‌هێنا.

^۱ رواه الترمذي وحسنه الالباني رحمه الله.

^۲ متفق عليه.

پینجهم: به کارهیتانی (قوامه) به شیوهیه کی چاک و درووست، که له میانیه وه پیاو سه رجهم خهرجیه کانی خانه واده که ی ده گریته ئەستۆ و، له خواردن و خواردنه وه که لوپهل و شوینی نیشته جن بوون و هتد، به پی ئاست و توانای ئابووری خوئی . ئافره تانیش چاودیژی و پهروه رده ی منداله کان و کاروباری نیو مال له ئەستۆ ده گرن، ههروهك پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموو یه تی: (کلکم راع وکلکم مسؤول عن رعیته، و الامیر راع و الرجل راع علی اهل بیته، و المرأة راعیه علی بیت زوجها وولده، فکلکم راع وکلکم مسؤول عن رعیته)'.^۱

واته: هه مووتان چاودیژی سه په رشتیارن و هه مووتان به پرپسن له وانیه له ژێرده ستاندایه، ئەمیر چاودیژی سه په رشتیاره، پیاو چاودیژی سه په رشتیاره له نیو خانه واده کهیدا، ئافره ت چاودیژی سه په رشتیاره له مال و مندالی میدده که ی، هه مووتان چاودیژن و سه په رشتیارن و هه مووتان به پرپسیارن له وانیه له ژێر ده ستاندایه.

^۱ متفق علیه

شه شه م: گهر پياو له يهك خيزان زياترى هه بوو، پيوسته دادپهروه
بيت له نيوانياندا، ههروهك پيغه مبهري خوا (ﷺ) فهرموويه تي: (اذا
كانت عند الرجل امرأتان، فلم يعدل بينهما؛ جاء يوم القيامة وشقه
ساقطاً).^۱

واته: ئەگەر پياويك دوو هاوسهري هه بيت و له نيوانياندا دادپهروه
نه بيت، له روژي دوايدا ديت و ملي لاره.

حه وته م: پاراستني نهينييه كان و دهرنه خستني كه موکورتيه كانی
بوھيچ كه سيك.

پياوی موسلمان و پروادار نابیت وشه ی بیزراو و خراپ و بریندارکه
به کار بهییت له گه ل هاوسه ریداو، ده خوازیت ره چاوی هه ست و
سۆزی بکات، هه چ شتيك به کار نه هينييت كه ده بيته مایه ی ئازارو
ئه زيه ت دانی، به پيچه وانه وه، گهر ره فتارو هه لسووکه وتی دژ په يره و
بکات، ئەوا روناکی سۆزو خو شه ويستی ده کوژيته وه و جياوازی و
دوبه ره کی ته شه نه ده سييت، ژيانی خيزانی روبه روی قهيران و
کاره سات و ترازان ده بيته وه.

^۱ . أخرجه الترمذي (۱۱۴۱)، والحاكم (۲۷۵۹)، وصححه الألباني في هداية الرواة،
الصفحة أو الرقم ۳۱۷۲.

هه‌شته‌م: فێرکردن و شاره‌زاکردنی له‌ بوارى ئایین و بواره‌کانى تردا.

پیاوی موسلمانى هوشیار سووره له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که مووکورتى هاوسه‌ره‌که‌ی پر بکاته‌وه له‌ بوارى زانستى و شیوازی هه‌لسوکه‌وتدا، بۆ ئه‌م مه‌به‌سته باشتري‌ن رێچکه‌و گونجاوترين شیواز ده‌گرێته به‌ر، به‌رده‌وام هه‌ول ده‌دات خێزانى له‌لادان پياريزیت و بیخاته‌وه سه‌ر راسته شه‌قام، به‌لام به‌شیویه‌کی نه‌رم و نیا و زیره‌کانه، له‌به‌رده‌م چاوى خه‌لكى لۆمه‌و سه‌رزه‌نشتى ناکات.

بۆ ئه‌م مه‌به‌سته خواى گه‌وره داوا له‌ برواداران ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾^١. به‌واتای: ئه‌ی برواداران خۆتان و که‌سوکارتان پياريزن له‌ ئاگرێک که سوتهمه‌نیه‌که‌ی به‌رد و ئاده‌میزاده.

نۆیه‌م: ریزی که‌سوکار و هاوه‌لانی هاوسه‌ره‌که‌ی ده‌گریت.

هه‌روه‌ک پێغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) ریزی هاوري‌کانى خه‌دیجه‌ی ده‌گرت، خواى لى رازى بیته، له‌کاتى ژيان و له‌دواى مردنیشى.

ده‌یه‌م: پاراستن و به‌رگریکردن لى له‌هه‌ر ئه‌زه‌ت و قسه‌و قسه‌لۆکه‌و ره‌فتاریکی نه‌شیاوو ناپه‌سه‌ند که رووبه‌روى ئافه‌ت ده‌بیته‌وه.

^١التحریم ٦

یازده: هاوکاریکردنی له کارووباری مال و، گویگرتن له وتهو
راوېوچونه کانی و ریژگرتی پیشنیارو تبیینیه کانی، پیغه مبهری
خو(ﷺ) فەرمویەتی: (خیرکم خیرکم لاهله و انا خیرکم لاهلی)^۱ .
واتا : چاکترینتان ئەوانەن که چاکترینن بو خیزان و که سووکاریان و من
چاکترینتانم بو خیزان و خانه واده کهم.

^۱ رواه ابوداود و الترمذي و صححه الالباني.

بهندی چوارهم

ئادابی ههلسوکهوت له گهڵ خزم و کهسووکاردا

ئایینی پیروزی ئیسلام بایه خیکی ناوازه‌ی به سیله‌ی رحم داوه، به ئەندازه‌یه‌ک مرۆقاییه‌تی له هیچ ئایین و سیسته‌م و یاسایه‌کدا به‌دی نه‌کردوو، ئیسلام هانی مسوڵمانانی داوه به جیبه‌جیکردنی سیله‌ی رحم له گهڵ خزم و کهسووکاردا، هه‌ره‌شه‌ی سزای توندیشی کردوو به‌و ئه‌وانه‌ی سیله‌ی رحم ده‌په‌چرێن، سیله‌ی رحم ئه‌رکی سه‌رشانی مسوڵمانه‌و پێویسته جیبه‌جیی بکات و له هه‌مان کاتدا مایه‌ی سوود و خیریکی زۆره‌ به‌و دنیا و روژی دوا‌یی، تا ئه‌و ئەندازه‌یه‌ی چهن‌دین ئایه‌تی قورئانی پیروژ و سونه‌تی پینغه‌مبه‌ری ئازیز (ﷺ) ئاماژه‌ی پێ ده‌کات.

خوای گه‌وره له قورئانی پیروژدا فه‌رمویه‌تی: ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾ (٢٢) **أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ** ^١.

واته: ئايا ئيويه به تهمان (ئەي ناپاکان) ئەگەر پشت هەلکەن (له ئیسلام و جیهاد) ئازاوه و خراپه له سەر زهویدا بهرپا بکەن و، هەرچی په یوهندی خزمایه تییه بیچرپین، ئەوانه ئەو که سانهن که خوا نه فرینی لی کردوون و کهرو کویری کردوون.

ههروهها فەرموویه تی: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ﴾^۱.
واته: خۆتان پاریزن لهو خوایه ی که به ناوی ئەوه وه داوا دهکەن له یهکترو، خۆتان پاریزن له پچراندنی په یوهندی خزمایه تی.

ههروهها فەرموویه تی: ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾^۲.

واته: پهروه دگارت برپاری داوه که هیچ شتیک نه په رستن بیجگه له خوا، له گه ل دایک و باوکتاندا چاک بن.

ههروهها فەرموویه تی: ﴿وَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبْذِيرًا﴾^۳. واته: مافی خزمانت بده، ههروهها مافی هه ژارو ریوارانیش، زیاده رهویش مه که.

^۱ النساء/ ۱

^۲ الاسراء/ ۲۳

^۳ الإسراء/ ۲۶

هروهها فرمویه تی: ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فَخُورًا﴾^۱.

واته: تنها خوا بپرستن و هیچ شتیک مهکن به هاوبه شی، هروهها لهگهل دایک و باوکتاندا چاک بن و، لهگهل خزم و نزیکان و هه تیوان و هه ژاران و هاوسی خزم و هاوسی بیگانه یان دوور، هاوری هه میشه یی یا هاوری سه فهر و ریوارو نهوانه ی له ژیر دهستانن (چاک بن لهگهل یاندا)، به راستی خوا نهو که سانه ی خوش ناویت که خوبه زلزان و شانازی که رن.

به دیهینانی سیله ی رحم لهگهل خزم و که سووکاردا پله به ندیه کی هه یه له سه ره وه بو خواره وه، به پی پایه ی په یوه ندیه کومه لایه تیبه کانی مروف، له دایک و باوکه وه دهست پیده کات، ئینجا خوشک و برا و، تا ده گاته خزم و که سووکاره کانی تر.

سروشتی دهروونی مروفایه تی وایه، که مه یلی به چاکه کردن هه یه لهگهل خزم و که سووکاریدا، نهوانه ی له ریزه ندیدا له پیشه وهن، تا خواره وه.

^۱ النساء/۳۶

سیله‌ی رحم یه کیکه له ریاز و بنه‌ما سه‌ره‌کییه‌کانی ئیسلام، که هه‌ر له‌سه‌ره‌تای ئەم ئاینه‌ پیرۆزه‌وه سه‌نگ و بایه‌خی خو‌ی هه‌بووه، ئەوه‌تا کاتی‌ک ئەبوسوفیان له‌گه‌ڵ هیرقلی پاشای رۆمدا ده‌که‌و‌یته‌ گه‌فتو‌گو‌ۆ، هیرقل پرسیا‌ری لـی ده‌کات، پـیـی ده‌لـیـت: (فماذا یا‌مرکم به‌ نبیکم. فأجابہ: يقول: اعبدوا الله وحده ولا تشركوا به شيئاً، واتركوا ما يقول أبائكم، وياؤمرنا بالصلاة، والصدق، والعفاف، والصلة)^١.

لێ‌ده‌دا سیله‌ی رحم دوا‌ی یه‌کتا‌په‌رستی و نو‌یژکردن و راست‌گو‌ویی و پاکیزه‌یی دـیـت، ئەمه‌ش نیشانه‌ی گرنگی پایه‌ی سیله‌ی رحمه‌ له ئیسلامدا.

پیاوی‌ک پرسیا‌ری له‌ پـیـغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کرد: ئا‌گا‌دارم بکه‌وه له‌ کارو کرده‌وه‌یه‌ک بمخاته به‌هه‌شته‌وه؟ پـیـغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پـیـی فه‌رموو: (تَعْبُدُ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ).^٢ به‌واتای خوا‌ی گه‌وره‌ بپه‌رسته‌و ها‌وبه‌شی بو‌ بریا‌ر مه‌ده‌ و نو‌یژه‌کانت بکه‌و زه‌کات بده‌و سیله‌ی رحم به‌دی بی‌نه.

^١ متفق عليه.

^٢ رواه البخاري في صحيحه، الصفحة أو الرقم ١٣٩٦.

هروهها فهرموويه تي: (مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسَيِّطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي
أَثَرِهِ، فَلْيَصِلْ رَحْمَهُ)¹.

سيله ي رهم مايه ي فهر و بهر كه ت و خير ه بو خاوه نه كه ي و خوا ي
گه و ره فهر و بهر كه ت ده خا ته زي ان و روزه يه وه، سوز و ميهره بانيه كي
خوايه بو بنده كان له دنيا و قيامه تدا، مايه ي ريز و خوشه ويستي و
ستايشه له لاي خه لكي.

به پيچه وانه وه پچراني سيله ي رهم مايه ي شوم و به لايه و
دور كه وتنه وه يه له به هه شت و نه وه تا پيغه مبهري خوا (ﷺ)
فهرموويه تي: (لا يدخل الجنة قاطع رحم)².

هروهها فهرموويه تي: (إن الرحمة لا تنزل على قوم فيهم قاطع
رحم)³.

هروهها فهرموويه تي (من كان يؤمن بالله و اليوم الآخر فليصل
رحمه)⁴. به واتاي: هه ركه سيك برواي به خوا و روزه ي دو ابيه با سيله ي
رهم جي به جي بكات.

¹ رواه البخاري، الصفحة أو الرقم ٢٠٦٧، وأخرجه مسلم ٢٥٥٧ باختلاف يسير.

² متفق عليه.

³ أخرجه البخاري في الأدب المفرد.

⁴ رواه البخاري.

ههروهها فهرمووويه تي: (إن اعمال بنى آدم تعرض على الله تبارك
وتعالى عشية كل يوم خميس، ليلة الجمعة، فلا يقبل عمل قاطع
رحم).^۱

بهواتاي: كارو كردهوهي بهندهكان دهخريته بهردهم پهروهردگار ئيوارهي
ههموو روژانسي پينج شههه وشهواني ههيني، كاروكردهوهي نهو
كهسانه وهرناگيريٽ كه سيلهي رهميان بچراندوهه.

مسولمانى پابهند و ژير و وريا، كه مهبهستي رهامهندي خواي گهورهه
پاريزراوبوون بيت له دنيا و قيامهتدا، خوٽى دهپاريزيت له پچراني
سيلهي رهم، دهزانيٽ نهو پچرانه دهبيتته هوٽى دوركهوتنهوه له سوژ
و بهزهيي خوداو، نزاو پارانهوهكاني وهرناگيريٽ و كاروكردهوهكاني
بهتال دهبيتتهوه. بهراستي بهلايهكي گهورهيه روبهروي مروٽف دهبيتتهوه
كاتيك لهخوا بپارپتهوهه وهلام نهدرپتهوهه، كارو كردهوهي چاك بكات و
بهرز نهبيتتهوهه، دووركهويٽتهوه له سوژ و بهزهيي خوا، بوٽه مسولمانى ژير
و وريا خوٽى دهپاريزيت لهوهي روژيك له روژان سيلهي رهم
فهراموٽش بكات .

پچراني سيلهي رهم تاوانيكه خواي گهوره سزاي دونيا و روژي دوايي
بو داناوه، تاوانيكه خواي گهوره لهگهٽ داوين پيسيدا هاوتاي كردهوهه،

^۱ أخرجه البخاري في الأدب المفرد ورواه أحمد في مسنده.

ئەوھتا پېغەمبەرى خوا(ﷺ) فەرموویەتی: (ما من ذنب احرى أن يعجل الله لصاحبه العقوبة فى الدنيا-مع ما يدخر له فى الآخرة من قطيعة الرحم والبغى)¹.

مسولمانى خواناسى هوشيار سيله‌ی ره‌حم به‌جى دىئیت و ژيانى دونيا و مال و سامان و کارووبارى روژانه وای لى ناکات له‌و ئەرکه پیرۆز و گرنگه‌دا دوابکه‌وئیت، به‌رده‌وام هه‌ول ده‌دات خزم و که‌سووکارى به‌سه‌ر بکاته‌وه‌و چاکه‌يان له‌گه‌لدا بکات و هاوکارىيان بکات به‌پى ریزبه‌ندى، ئەوھتا که‌سىک دىته‌ لای پېغەمبەرى خوا(ﷺ) پرسىارى لى ده‌کات و ده‌لئیت: (يا رسول الله(ﷺ)، من أحق بحسن الصحبة؟ قال(ﷺ): أمك، ثم امك، ثم أمك، ثم أبوك، ثم أدناك أدناك)².

به‌واتای: ئەى پېغەمبەرى خوا کى له‌به‌رترو شایسته‌ تره‌ به‌ چاکه‌کردن له‌گه‌لیدا فەرمووی دایکت، ئینجا دایکت، ئینجا دایکت، ئینجا باوکت، ئینجا ئەوانه‌ی له‌خوار ئەوانه‌وه‌ن به‌ریزه‌ندى.

مسولمان له‌ خیر و چاکه‌کردن و هاوکارى که‌سووکاردا دوو پاداشتى ده‌ست ده‌که‌وئیت، پاداشتى که‌سایه‌تى و پاداشتى خیرکردن. ئەوھتا

¹ رواه احمد وابوداود والترمذي وابن ماجه باسناد صحيح.

² متفق عليه.

پیغمبری خوا (ﷺ) فرمویهتی: (الصدقة على المسكين صدقة، وعلى ذي الرحم ثنتان، صدقة وصلة).^۱

ئەمەو ئایینی پیرۆزی ئیسلام، که ئایینی لیوردەبی و مروّقایەتییه، هانی مسوّلمانان دەدات بە جییه جی کردنی سیلهی رحم له گەڵ کهسانی نامسوّلمانیشدا، ئەوەتا پیغمبری خوا (ﷺ) فرمویهتی: (إِنَّ آلَ بَنِي فُلَانٍ لَيْسُوا بِأَوْلِيَاءِي، إِنَّمَا وَلِيِّي اللَّهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ، وَلَكِنْ لَهُمْ رَحِمٌ أَبْلُغًا بِلَالِهَا).^۲

چەمک و واتای سیلهی رحم بە مانا فراوانەکی:

بە جییه ئانی سیلهی رحم تەنها بە بەخشینی مآل و سامان نایەت، بە لکو بەخشینی مآل تەنها ئەوە کە سانه دەگریتەووە کە هەژارو دەستکورتن، مسوّلمان دەتوانیت بە سەردانی و هەوآل پرسی بە سەریان بکاتەووە ئامۆژگاریان بکات و هاوکاریان بکات و بە زمانی شیرین له گەڵیان بدویت و بە روی گەش و کراووە زەردەخەنەووە مامەڵەیان له گەڵدا بکات.

بە دیه ئانی سیلهی رحم دەشی تەنجام بدی ت له ریگای تە له فۆن و نامە و بەخشینی دیاری و ئیمەیل و هەر شیوازیکی تر. ئەمەش

^۱ رواه الترمذي وقال حديث حسن.

^۲ متفق عليه واللفظ للبخاري.

به پپی پلهی که سایه تی و شوینی جوگرافی و بارودوخ گورانی به سهردا دیت.

ناموژگاری کردنی خزم و که سووکارو هوشیار کردنه وهو ئاگادار کردنه و هیان له کارووباری ئایین و رهفتارو ئاستی زانستی و پسپوری و کارووباری بازرگانی و گهشت و سهفرو په یوه ندییه کانیاں له بواره جوړه جوړه کانداه چپته خانهی جیبه جی کردنی سیلهی رهحمه وهو پیویسته مسولمان فهراموشیان نهکات.

هه له یه کی باوه که چاوه پروان بین له بهرام بهر سهردانی کردنمان بو لای که سووکار، یان بهخشینی دیاری، به هه مان شیوه رهفتارمان له گه لدا بکریت.

به لکو پیویسته چه ندین جار تو سهردان بکهیت، وهک سهردانی دایک و باوک، یان سهردانی که سووکاری نه خوش، یان نهوانه ی بارودوخیکی تاییه تیان هه یه.

تا نهو نه ندازه یه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمویه تی: (بلوا أرحامکم ولو بالسلام).^۱

^۱ رواه البزاز عن ابن عباس، وطرقه یقوی بعضها بعضا.

مسولمان سیلهی رهحم جیبهجی دهکات لهگه‌ل ئه‌و کهسانه‌ش که سیلهی رهحم بهرامبهری جیبهجی ناکهن، چونکه رسولمان له جیبهجی کردنیدا، مه‌بهستی رهزامندی خوی گه‌وره‌و خورازاندنه‌و به ره‌وشته بالاکانی ئیسلامه‌وه‌یه‌و، چاوه‌روانی پاداشتی هاوشیوه له بهرامبهر ناکات. ئه‌وه‌تا پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) جهخت له‌سه‌ر ئه‌وه دهکاته‌وه‌و ده‌فهرمویت: (لیس الواصل بالمکافی، ولكن الواصل الذي إذا قطعت رحمه وصلها).^۱

ئهم ریتموونی و ئامۆزگارییه‌ی پیغه‌مبهر (ﷺ) ره‌وشتی هیمنی و ئارامی و لیبوردیه‌ی و به‌خشین له‌نیو د‌ل و ده‌روونی رسولماندا به‌هیز ده‌کات، له‌کاتی‌کدا ئهم سیله‌ی رهحم جیبهجی ده‌کات و، بهرامبهریشی سیله‌ی رهحم ده‌چرینیت و به‌وشکی و خراپی مامه‌له‌ی له‌گه‌ل‌دا ده‌کات.

له‌کو‌تاییدا ئاماره به‌م فه‌رموده‌یه‌ی پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) ده‌ده‌ین، که ده‌فهرمویت: (الرحم معلقة بالعرش، تقول: من وصلني وصله الله، ومن قطعني قطعته الله).^۲

^۱ رواه البخاری.

^۲ متفق علیه.

بهندی پینجه م

ئادابی سەردان و میوانداری

له ئایینی پیروزی ئیسلامدا ریژگرتن له میوان پایه یه کی گرنگی هه یه و چه ندین دهقی قورئان و فهرمووده ئاماژه به م ریژگرتنه ده که ن و هانی مسوئلما نان ده دن که خۆیان به م رهوشت و ئادابه به رزه به رازینه وه، تا ئه و ئاسته ی ریژگرتنی میوان به سراوه ته وه به به روا بوون به خوا و به روژی دوا یی، ئه مه ش ئه و راستیه ده گه یه نیت که میوان چه ند ئازیزو به ریژو خو شه ویسته.

له میانه ی باسه که ماندا له چه ند بر گه یه کدا پشتیوان به خوا، به کورتی ریژگرتن له میوان روون ده که یه وه:

یه که م: ریژگرتنی میوان یه کی که له و شتانه ی که ئایینی پیروزی ئیسلام زۆر گرنگی پیداو وه راسته و خو ش به ستوو یه تی به به روا بوون به خوا و روژی دوا ییه وه، له بهر ئه وه ده بیت به رووی خو ش و سنگی فراوان و به و په ری ریژه وه پیشوازی له میوان بکریت و شایسته ترین جیگه ی ماله که ی بو ئاماده بکه ییت و خواردنی حه لال و درووستی پیدریت و، شوینی ده ستشورین و (ته والیت) ی پی نیشان بدریت و

کارناسانیشی بۆ بکریّت، له کاتی نوستندا ئیزنی لی وهربگیریت و کاتی له خه وهه ستانی له گه لدا دیاری بکریّت. سه بارهت بهو ریگرته پیغمبه (ﷺ) ده فهرمویت: (من کان یؤمن باللّه والیوم الآخر فلیکرم ضیفه) ^۱.

واتا: ئەوهی بروای به خواو به رۆژی دوا ییه با ریژی میوانه که ی بگریّت.

ههروهها فهرموویه تی (.... وان لزورك عليك حقا) ^۲.

واتا: میوانه که ت مافی به سه رته وه هه یه.

دووهم: پیویسته خاوه ن مال به جوانی و دهم به خنده وه پیشوازی له میوانه کانی بکات و وشه و دهسته واژه ی جوان به کار به ییت که بیته مایه ی ئاسووده یی و خوشحالی.

ههروهک پیغمبه ری خوا (ﷺ) له پیشوازی فاتیمه ی کچیدا خوی لپرازی بیت فهرمووی: (مرحبا بابتی) ^۳.

سییه م: زوو خواردن پیدانی میوان له سنووری توانای برئوی خۆتدا بی ته کلیف له خۆکردن، چونکه ته کلیف له ئیسلامدا کاریکی باش نییه،

^۱ متفق علیه.

^۲ متفق علیه.

^۳ متفق علیه.

ههروهك سهلهفى سالح (خوایان لی رازی بیټ) درووشمیان بو
میوان بهریکردن ئەمه بوو (نجود بالموجود، ولا تتكلف بالمفقود).

به واتای لهوهی ههمانه و لهبهردهستدایه بهخشندهین و، لهوهی
نیمانه خوومان بارگران ناکهین.

چوارهم: ئەگەر میوانهکه ناچار بوو که سهر له مالى هاورییهکی بدات
لهسهر خاوهن مالهکهیه که کاتی دهرچوونی میوانهکه بزانی و پیشتر
خواردنی بو ئاماده بکات و ئەگەر توانرا لهگه‌لیدا ده‌رچیت بو ئەوهی
میوانهکه له کارهکهی دوانهکهویت، ههروهها به ههمان شیوه کاتی
هاتنهوهی بزانییت بو ئەوهی خاوهن مال لهپیش میوانهکهدا لهمال
ئاماده بیټ بو پیشوازیکردنی میوانهکه، ئەگەر هاتوو خاوهن مال بو
نهکرا پیش میوان بگه‌ریتهوه مالهوه، با ئیزن له میوانهکه وه‌رگریټ و
کهسیکی دی لهبری خووی دابنی که پیشوازی لهمیوانهکه بکات،
چونکه لهم بارهیهوه خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا
تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ
خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾^۱.

واتا: ئەو کهسانه‌ی پرواتان هیناوه مه‌چنه هیچ مالى جگه
لهماله‌کانی خوټان، هه‌تا پرس ده‌که‌ن به‌خواه‌نه‌کانیان وه‌ دوای ئەوهی

^۱النور/۲۷

مۆلەت دران سەلام بکەن لەخاوەن مالهە که ئەوێ چاکترە بۆتان بۆ
ئەوێ پەند و ئامۆژگاری وەر بگرن.

پینجەم: ئەگەر بکریت و اچاکترە موسوڵمان ژوریکێ سەر بەخۆ و
تایبەت بکات بۆ میوان و هەموو پێداویستی حەوانەوێ بۆ دابین
بکات، تاکو لەکاتی میوانداری هاوێ و خزم و دۆستیانی دا قورسای
بۆ ئەندامانی خێزانە کە ی درووست نەکات و پشوو یان لێ تێک
نەدات.

شەشەم: با میوانیش هەول بەدات لە سێ رۆژ زیاتر بەبێ ئیش لەو
مالهەدا نەمی نیتەو، بۆ ئەوێ سەر قالی بۆ خاوەن مال دروست نەبیت
و زیان لە بەرژووەندییەکانی بەدات، وەک پێغەمبەر ﷺ دەفەر مویت:
(الضيافة ثلاثة أيام فما زاد فصدقة).^۱

مەگەر خاوەن مال خۆی زۆر بکات لە میوانە کە زیاتر بمی نیتەو،
لەسەر میوانە کە پێویستە لەکاتی رۆشتنەویدا مۆلەت لە خاوەن مال
وەر بگریت بێ ئیزن مالهە کە بەجێ نەهێلێت.

^۱ متفق عليه.

حهوتهم: دهبيت بهو شیویه گفتوگو له گهل میواندا بکریت، که پیی خوشه، تا وا ههست بکات زور خوشحالیته به بینینی و دلگران دهبيت به جودابوونهوهی، نهحوالی کارووبارو که سوکاری پیرسه، ههرگیز نه کهیت دهستکوورتی خوت له پیش چاویدا باس بکهیت، یان له کهسیک خوت توره بکهیت، تا کو پیی دلگران نه بیت و نه یاته سه ر خوی، نه گهر پیشتریش خوت له بهر ههر هویهک بیتاقت بوویت، ههول بده به سیمو و رووتهوه دیار نه بیت.

ههشتهم: پیویسته له سه ر میوان نه گهر خاوهن مال له بهر ههر هویهک نهیتوانی میوانداری بکات بگهرینهوهو دلی گهرد نه گریت، وهکو خوی گهوره ده فهرمویت: ﴿وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا﴾^۱. بهواتا: نه گهر پییان وترا بگهرینهوه ده بی بگهرینهوه .

نویهم: بهریخستنی به شیوازیکی شایسته و به کارهینانی وشه و دهستهواژهی ناسک و ههست بزوین، نه مهش بیگومان کاریگه ری باشی ده بیت له سه ر دل و دهرون و ههستی میوانه کان.

ههروه هاخاوهن مال نه چیه ژوره وهو ده رگای مال که دانه خات تا میوانه که ده روات، نه مهش مایه ی ریژو حورمه ته بو میوانه که.

^۱النور/ ۲۸

دەيەم: گەر توانیت دیارییه کی پیشکەش بکە لەکاتی مائاوايیدا چونکە دیاری کاریگەریتتی گەورەى هەیه لەسەر بلاوبوونەوهى خۆشهويستى لەناو مسوڵماناندا.

هەر وهك پيغه مبهري خوا (ﷺ) فەرمويه تی (تهادوا تحابوا) ^۱. بهواتای : دیاری ببهخشن تا خۆشهويستى له نيوانتاندا درووست يیت.

يازده: پيويسته دوغای خير بو ميوانه کهت بکهيت تاخيري دونياو قيامهتي بهرکهویت .

ئەمەو سەرەنجی راکیشیت بهوهی که خۆشحال بوی بهسەردانه کهی و دووباره کردنهوهی سەردانه کانی له ئایندهدا خۆشحالتري دهکات.

^۱ رواه البيهقي والبخاري في الادب المفرد وحسنه الالباني..

بهندی شه شه م

نادابی هه لسووکهوت کردن له گه ل براده رو هاوړپیاندا

مروّف به هوی هاوړی و هاوه لانیوه زوره و جا پویسته مسولمان له گه ل هاوړی و هاوه لانیدا به چاکی هه لسوزکهوت بکات و ئه رکی سه رسانی خوی جیبه حی بکات و، له روانگهی دینداریه وه هه لیان بریږیت ههروه ک پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمویه تی: (الرجل علی دین خلیله فلینظر أحدکم من یخالل)^۱.

بهواتای: پیاو له سه ر ئاین و ریازی هاوړی و خو شه ویسته کانیتی، ته ماشاکن هه ریه ک له ئیوه کی ده کاته هاوړی و هاوه لی .

دوای ئه م ده سته پیکه، ئامازه به گرنگترین ئه وه هه لسووکهوتانه ده دین که پویسته که سی مسولمان ره چاوی بکات و پوهی پابه ند بیت له کاتی په یوه ندی و هه لسووکهوتی له گه ل هاوړی و هاوه لانیدا:

^۱ أخرجه أبو داود (۴۸۳۳)، والترمذی (۲۳۷۸)، وأحمد (۸۳۹۸) وحسنه الالبانی فی صحیح أبی داود.

یه کهم: تهنه له پیناوی خوادا خویشیانی دهویت.

یه کیك له سیفاته کانی مسولمان خو شه ویستییه تی بو براو براده رانی
خو شه ویستییه کی راستگو یانه یه و دووره له سوود و بهرزه وهندی مادی
دونیا، خالی له هر مه بهست و ئامانجیک .

ئه و په یوه ندیه ی مسولمان ده به ستیته وه به برا مسولمانه که یه وه
په یوه ندیه کی ئیمانیه جا ئه و که سه هر ره گه ز و ره نگ و زمانیکی
هه بیته هر وهك خوی گه وره له قورئانی پیروژدا فه رموو یه تی: ﴿ إِنَّمَا
الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ﴾^۱. هه روه ها پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموو یه تی: (ثلاث من
کن فیه وجد حلاوة الایمان: أن یكون الله ورسوله احب إليه مما
سواهما، وان یحب المرء لا یحب الا لله، وأن یکره أن یعود فی الکفر
بعد أن أنقذه الله منه كما یکره ان یقذف فی النار)^۲.

به واتای: سه شت له هه رکه سی کدا بیته، هه ست به چیری ئیمان
ده کات: خوا و پیغه مبه ری خوی له هه موو که س لا خو شه ویست
تر بیته، هه رکه سی کی خو ش ویست تهنه له پیناوی خوادا خو شی
بویت، پی ناخو ش بیته بگه ریته وه بو ناو باز نه ی بیباوه ری، دوی

^۱ الحجرات ۱۰

^۲ متفق علیه.

ئەوھى خوای گەورە رزگارى کردووھ لىي، ھەرۆھك چۆن پىي ناخۆشە
فرى بدرىتە نىو ئاگرەوھ.

دووھم: لىخۆشبوون و لىبووردەمى.

مسولمانى راستەقىنە كەسىكى لىبووردەم بەرامبەر بەبراو ھاوھلانى
ھەركاتىك لە لاھىيانەوھ ھەلەيەك يان كەمووكورتىەك روبدات ئەوا
لەپىناوى خوادا لىيان خۆشەبىت و گەردىيان ئازاد دەكات.
ھەرۆھك خوای گەورە فەرموبەتى ﴿وَالْكَاطِمِينَ الْعَيْظُ وَالْعَافِينَ عَنِ
النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾^۱. واتە: رقى بەتىنى خۆيان
دەخۆنەوھو لەخەلكى دەبوورن، خواش چاكەكارانى خۆش دەووت.

ھەرۆھا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووبەتى: (مازاد اللہ عبدا بعفو
الا عزا، وما تواضع احد لله الا رفعه الله)^۲. واتە: بەندەكان بەھوى
لىبووردنەوھ، خوای گەورە عىززەتى زىاتريان پى دەبەخشىت،
ھەركەسىك لەپىناوى خوادا بى فيز بىت و تەوازوعى ھەبىت، خوای
گەورە بەرزى دەكاتەوھ.

^۱ ال عمران ۱۳۴

^۲ رواه مسلم.

هروهها فرموویهتی: (ثلاث من لم یکن فیہ غفر له ما سواه لمن شاء: من مات لا یشرک باللہ شیئاً، ولم یکن ساحراً یتبع السحرة، ولم یحقد علی أخیه)^۱.

واته: سی شت له هر که سیکدا نه بیّت، خوی گوره بهویستی خوی له هه موو شته کانی خو ش ده بیّت: هر که سیک مرد و هیچ هاوه لیکی بو خوی گوره دانه نا، جادو گه رو شوینکه وته ی جادو گه ران نه بوو، رق و خه شمی به رام بهر به براکانی نه بوو.

سییه م : روو خو شی.

مسو لمانی راسته قینه به رووی خو ش و زرده خه نه وه سهردان و پیشوازی و هه والپرسینی براو هاو ریانی ده کات. پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرموویه تی (لا تحقرن من المعروف شیئاً ولو ان تلقی اخاک بوجه طلیق)^۲.

واته: هیچ چاکه یهک به که م مه زانه، نه گه ر نه وه نده ش بیّت که به روویه کی کراوه وه برا که ت بینیت.

^۱ اخرجه البخاري في الادب المفرد.

^۲ رواه مسلم.

هروهها فهرموويه تي: (تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ صَدَقَةٌ)¹.

بهواتاي زهرده خه نعت بهرووي براكه تدا مايه ي خيرو چاكه يه بوّت.

ئيمامي عهلي خواي ليرازيبيت فهرموويه تي: (إِذَا اجْتَمَعَ الْمُسْلِمَانِ فَتَذَاكَرَا غَفَرَ اللَّهُ لَأَبْشَهُمَا بِصَاحِبِهِ)².

واته: گهر دوو مسولمان پيك گه يشتن و يادي يه كيان ده كرد، خواي گه وره له و هيان خووش ده بيت كه روي خووشتر و گه شاهتر بووه.

چوارهم : ئاموژگاري كردن.

يه كيك له سيفاته كاني مسولماني راسته قينه ئاموژگاري كردنه ههروهك پيغه مبهري خوا (ﷺ) فهرموويه تي: (الدين النصيحة) قلنا: لمن؟ قال: (لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم)³.

واته: ئايين ئاموژگاريه، وتمان: بو كى؟ فهرمووي: بو خوا و كتبي خوا و پيغه مبهره كه ي و فهرمانره واي مسولمانان و خه لكه كه به گشتي.

¹ أخرجه الترمذي ١٩٥٦، وقال الألباني في هداية الرواة حديث حسن غريب، الصفحة أو الرقم ١٨٥٣.

² النهاية في غريب الحديث والأثر.

³ رواه مسلم.

ئامۆزگاری کردن یه کیکه له بنهما سه ره کییه کانی ئیسلام، برواداران
پیشوو کاتیک که پهیمانان دهدا به پیغمبر (ﷺ)، یه کیکه
له بره کانی پهیمانان که ئامۆزگاری کردن بووه بو مسولمانان، ههروهه
جه ریری کوری عبدالله خوی لیرازی بیته، فهرموویه تی: (بایعت
رسول الله (ﷺ) على اقام الصلاة وايتاء الزكاة، والنصح لكل
مسلم) ^۱.

واته: پهیمانم به پیغمبر (ﷺ) دا له سه ره نوێژکردن و زهکات دان و
ئامۆزگاری کردن بو هه ره مسولمانیک.

ههروهه فهرموویه تی: (لا یؤمن أحدکم حتی یحب لایه ما یحب
لنفسه) ^۲.

واته: که سیکتان ئیمانی کامل و تهواو ناییت، تا ئه وهی بو خوی پی
خۆشه، بو براکه شی پی خۆش نه بیته.

ههروهه فهرموویه تی: (المؤمن مرآة اخیه، والمؤمن أخو
المؤمن، یکف علیه ضیعته ویحوطه من ورائه) ^۳. واته: بروادار ئاوینه یه

^۱ متفق علیه.

^۲ متفق علیه.

^۳ أخرجه البخاری فی الادب المفرد.

بۆ براكه‌ی، بروادار برای برواداره و نایه‌لایت گومرا بیت و پشتی ده‌گریّت.

پینجه‌م : وه‌فاداری.

تایینی پیروزی ئیسلام مروّقه‌کان له‌سه‌ر وه‌فاداری و چاکه‌کردن له‌گه‌ل هاوری و هاوه‌لاندا ده‌کات و ته‌نانه‌ت چاکه‌کردن له‌گه‌ل هاوریانی دایک و باوکدا.

پینجه‌مبهری خوا فه‌رموویه‌تی (ﷺ): (إِنَّ مِنْ أَبَرِّ الْبِرِّ صَلَاةَ الرَّجُلِ أَهْلَ وَدُّ أَبِيهِ) ۱. واته: چاکترینی چاکه‌کردن ئه‌وه‌یه که که‌سیک سیله‌ی ره‌حمی خزم و خو‌شه‌ویستانی باوکی جیبه‌جی بکات.

له‌پیداویسته‌کانی وه‌فاداری و چاکه‌کردن له‌گه‌ل هاوری و هاوه‌لاندا ئه‌وه‌یه هاوکاری و پشتگیریان بکه‌یت و سه‌ریان بخه‌یت له‌هه‌موو حاله‌ت و بارودۆخیکدا، سه‌ریان بخه‌یت هه‌رکات له‌سه‌ر حق و راستی بوون و پشتگیریان بکه‌یت، هه‌رکات له‌سه‌ر هه‌له‌و ناحه‌قی بوون پشتگیری بکرین به‌وه‌ی ئامۆزگاری بکرین و دووربخریته‌وه له‌و کارانه. هه‌روه‌ک پینجه‌مبهر (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (لینصر الرجل اخاه ظالماً او

۱. رواه مسلم ۲۵۵۲

مظلوماً، ان كان ظالماً فلينهه، فانه له نصر، وان كان مظلوماً فلينصره^١.

واته: با هەر که سیکتان براهی سهریخات، سته مکار یان سته م لیکراو بیټ، گهر سته مکار بوو با ریگری لیبکات، ئەمهش سهرخستنه بوئی. گهر سته ملیکراو بوو، با سهری بخت.

شه شه م : سوژو به زهیی.

مسولمانی راسته قینه خاوهن سوژو به زهیی به رامبه به هاوری و هاوه له کانی، و دهقه کانی قورئان و فهرمووده رینیشاندهریټی. خوی گهوره له قورئانی پیروژدا کاتیک ستایشی پرواداران دهکات فهرموویه تی: ﴿أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾^٢.

واته: به سوژو و به زهیین به رامبه پرواداران، به هیز و توندن به رامبه بی پروایان.

پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموویه تی: (ان الرفق لا يكون في شيء الا زانه، ولا ينزع من شيء الا شانه)^٣.

^١ رواه مسلم.

^٢ المائدة/٥٤.

^٣ رواه مسلم.

واته: نهرم و نیانی له ههر شتی کدا بیت بهرز و شکواری دهکات، له ههر شتی کیش داپرنیّت سوک و چروکی دهکات.

حهوته م : غهیهت نهکردن.

مسولمانی راسته قینه خوئی دهپاریژیّت له غهیهت کردنی براو هاوری و هاوهلانی چونکه دهزانیّت غهیهت کردن حهرا مه بهدهقی قورئان و فهرمووده. ههروهک خوای گهوره فهرموویه تی: ﴿وَلَا يَعْتَبُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيَحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ﴾^۱.

واته: لهپاش مله بهخرابه باسی یهکتری مهکن، ئایا کام لهئیوه پیی خوشه که گوشتی برا (ئایینی) یهکهی بهمردوویی بخوات؟ بیگومان قیرتان لیی دهبیتهوهو و پیتان ناخوشه، لهخوا بترسن، بیگومان خوا تهوبهگیراکهری بهبهزهییه.

پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموویه تی: (اتدرون ما الغيبة؟ قالوا: الله ورسوله أعلم، قال: ذكرك اخاك بما يكره، قيل: أفرأيت ان كان في

^۱ الحجرات ۱۲.

أخي ما أقول؟ قال: ان كان فيه ما تقول فقد اغتبتته، وان لم يكن فيه فقد بهته^١.

واته: ئايا دهرانن غهبيته چييه؟ وتيان: خوا و پيغهمبهرى خوا چاكتر دهرانن. فهرمووى: باسكردنى براكهته بهشيويهك پيى ناخوش بيت. وتيان: ئهئى ئهگهر ئهوهى دهيليم له براكهمداهه بوو؟ فهرمووى: ئهگهر ئهوهى تيدابوو، ئهوا غهبيتهت كردوو، ئهگهر تيدا نه بوو، ئهوا بوهتانت بو هلهستوو.

ههشتم: دووركهوتنهوه له مشت و مرو گالته جارى.

يهكيك له رهوشتهكانى مسولمانى راستهقينه دووركهوتنهويهتى له جهدهلى نهزوك يان گالتهو سوعبهت كردنيك بيته مائهى ئازارو تورهبوونى هاوريان، يان جييه جي نهكردنى وادهو بهلينييك كه به هاورى و دوستانى داوه ههروهك پيغهمبهرى خوا (ﷺ) فهرموويهتى: (لا تمار أخاك ولا تمازحه ولا تعده موعدا فتخلفه)^٢. واته: وهك نهيار گفتوگو له گهل براكهتدا مهكهو گالتهئى زورى له گهلدا مهكهو وادهو بهلينيكي پى مهده كه جييه جيى ناكهيت.

^١ رواه مسلم.

^٢ أخرجه البخارى فى الادب المفرد.

مشت ومړی نه زؤک هیچ بهرهم و سوودیکی نییه، و گالته جاری زورجار ده بیته مایه یی رق و کینه و له که دارکردنی که سایه تی، شکاندنی واده و به لاین دل و دهر وون دهه ژینج و خوشه ویستی له دلدا دهره کات، مسولمانی راسته قینه خوئی لهم ره وشت و ئاکارانه به دوور ده گریت .

نۆیه م : به خشنده یی .

مسولمانی راسته قینه که سیکی به خشنده یه و خاوه ن سه خاوه ته بو براده ران و هاوه لانی چونکه به خشنده یی ره وشتیکی ئیسلامی ره سه ن و خاوه نه که ی که سیکی خوشه ویست و شکو داره .

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فه رمویه تی: (لاتصاحب الا مؤمناً، ولا یأکل طعامك الا تقی)^۱.

واته: تنها هاو رییه تی بر وادار بکه و، به تنها پاریزگار ان خوار دنت بخون، (به واتای داوه تت بن).

ئهمه و پیویسته کاتیک هاوه لانمان داوه تمان ده که ن به دهم داوه ته که وه بچین و یان دیاریه کیان پیشکه ش کردین به ریزه وه قبولی بکه یین و سوپاس گوزاریان بکه یین .

^۱ رواه ابودادود و الترمذی باسناد حسن.

دهیهم : نزاو پارانهوه.

مسوئلمانی راسته‌قینه له‌کاتی نزاو پارانهوه له‌خوای گه‌وره داوای لیخوئشبون و سه‌رکه‌وتن بو براده‌رو هاوه‌لانی ده‌کات .

پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (اسرع الدعاء اجابة دعاء غائب لغائب)^۱. واته: خیرترین نزاو پارانهوه، که وه‌لام ده‌دریته‌وه، ئه‌و نزاو پارانهوه‌یه‌یه که نادیاریک بو نادیاریکی ده‌کات.

عومه‌ری کوری خه‌تاب خوای لی‌پرازی بی‌ت وتوو‌یه‌تی: (استأذنت النبي (ﷺ) فی العمرة، فأذن، وقال: (لا تنسانا یا اخی من دعائك) فقال كلمة مايسرنی ان لی بها الدنيا)^۲.

واته: موئه‌تم له پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) وه‌رگرت بو عومه‌ره، موئه‌تی دام و فه‌رمووی: براه‌م له نزاکانت له‌یادمان مه‌که. قسه‌یه‌کی کرد به‌قه‌د دونیا خوئشی پیدام.

یازده : کاتی‌ک کیشه‌و گرفتیک که‌وته نیوان خوئ و هاو‌ریکانته‌وه ئه‌وا پیو‌سته به ژیری و به پیی پیوه‌ره ئیسلامیه‌کان چاره‌سه‌ری بکه‌یت و سنوور نه‌به‌زیئنی و، کیشه‌کان گه‌وره‌تر نه‌که‌یت و به توندی مامه‌له

^۱ اخرجه البخاري فی الادب المفرد.

^۲ رواه الترمذي وقال حديث حسن صحيح.

نهكەيت، روبهرووی كيشهكه بهروه وهكو دادوهريك نهك وهك
لايهن، چونكه رودانی كيشه و جياوازی مهسه له یكى چاوه روان كراوه و
پيوسته مسولمانانه مامه له ی لهگه لدا بكه يت.

ئهمه و پيوسته سنگ فراوان بين و لهه له ی هاوريكانمان خو ش بين
چونكه همومان هه له و كه مته رخه ميمان هه يه.

دوازده: لهكاتى تهنگانه و به لاو نارهحه تيدا به ته نها هاوه لانت به جى
مه هيله و ئهركى سه رشانى خو ت جيه جى بكه .

سيازده: له مالى خو تدا به شيوازيك رهفتار و هه لسووكه وت لهگه ل
هاوه لانتدا بكه چون خو ت هه زده كه يت له مالى ئه واندا رهفتارت
لهگه لدا بكر يت .

چوارده: هه رچه نده زور تيكه ل و دو ستى يه كتر بن، به لام
لهه لسووكه وتدا پيوسته رهچاوى ئه ده ب و حيشمه ت بكر يت.

بهندی ههوتهم

ئادابی مامهلهکردن لهگهڵ دراوسیدا

مرۆف ئهوهندهی لهگهڵ دراوسیکانیدا دهژی، ئهوهنده لهگهڵ خزم و کهسووکارییدا ناژی، بهیانی و ئیواره دهییست و پێویستی به تیکه لاوبوونی ههیه. جا پێویسته دراوسی بهچاکی مامهله لهگهڵ یهکدا بکهن و سۆزو خۆشهویستی ئیوانیان پارێزن تا به دنیایی و خۆشی و بهختهوهری بژین.

عن ابی هریره (رضی الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ): (من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يؤذ جاره،...)^١.

ئهبوهورهیره (خوای لی رازی بیست) دهفهرمویت: پێغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموویهتی: (ههركه سیک برۆای ههیه بهخاوا به رۆژی دوایی با ئازاری دراوسیکه ی نه دات).

قورئانی پیرۆز زۆر هانمان ده دات بۆ چاکهکردن لهگهڵ دراوسیدا، وهك دهفهرمویت: ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ

^١ متفق عليه.

إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ
الْجُنْبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ^١!

عبداللای کوری عه‌باس خوی لی رازی بیت ده‌لّیت: (والجار ذی
القربی) به دراوسی خزم ده‌وتریت، (والجار الجنب) به دراوسی
بیگانه ده‌وتریت.. له ته‌فسیری (والصاحب بالجنب) دا ده‌فه‌رمون
هاوه‌لی سه‌فه‌ره‌یان هاوه‌لی ئیش‌کردنه. که‌واته: دراوسی‌ئو که‌سه‌یه
که‌ماله‌که‌ی له‌ماله‌که‌ته‌وه‌نزیکه، هه‌تا چل‌مال به‌هه‌ر چوار‌ده‌وردا
به‌دراوسی‌ده‌ژمیر‌دریت.

(والصاحب بالجنب) دراوسی‌ته‌نیشتت، واته: ئه‌گه‌ر له‌سه‌فه‌ردا
بیت‌یان له‌ناو سه‌یاره‌یان فرۆکه‌یان که‌شتیدا بیت، یان له‌سه‌ر ئیش
یان له‌فیربوونی زانیاری له‌مرگه‌وت یان قوتا‌بخانه یان دانی‌ش‌گادا
بیت، هه‌ر دراوسی‌ن و مافیان هه‌یه‌به‌سه‌رته‌وه.

که‌واته: لیره‌وه بو‌مان ده‌رکه‌وت که‌دراوسی‌سی جو‌ره‌و مافه‌کانیش
به‌م شیوه‌یه‌ن:

ئه‌گه‌ر دراوسی‌که‌ت موسول‌مان و خزم بوو، ئه‌وا سی‌مافی هه‌یه
به‌سه‌رته‌وه: مافی موسول‌مانیتی، خزمایه‌تی، دراوسی‌یه‌تی ... به‌لام

^١النساء/٣٦

ئەگەر خزم نەبوو ھەردوو مافی ھەيە: مافی موسولمانىتى،
 دراوسىتى.. ئەگەر نە خزم بوو نە موسلمان بوو، ئەوا تەنھا مافی
 دراوسىتى بەسەرتەو ھەيە. واتە: گاۋرۇ جولىكەش مافىان ھەيە
 بەسەرتەو ئەگەر دراوسىت بوون، ھەرۆك ئىمامى بوخارى لە (أدب
 المفرد) دا ھىناويەتى و ئەبوداود لە عبداللہى كورى عومەرەو
 (خوایان لى رازى بىت) كە ھەيوانىكى سەرپرې، وتى ئايا ناردوتانە بو
 دراوسىكەم كە موشرىك بوو، من گويم لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بوو
 كە دەيفەرەموو: (مازال جبرىل يوصينى بالجار حتى ظننت أنه
 سيورثه)^۱.

واتە: بەردەوام (جبرىل ئامۆزگارى دەكردم بە چاكبوون لەگەل
 دراوسىدا، تەنانتە وا گومانم دەبرد كە دراوسى ئەوئەندە فەزلى ھەيە
 بەسەر دراوسىدا، مىراتىشى لى بگرىت).

چۆنيەتى ئاداب و ھەلسوكەوت و مامەلە لەگەل دراوسىدا:

۱- نايىت بەجۆرىك مامەلە لەگەل دراوسىكەتدا بكەيت كە بىتتە
 ماىەى دلگرانى و درووستبوونى بوغزو قىن لە نىواتانداو
 تىكچوونى پەيوەندىتان و ئازاردانىان، ھەرۆك فەرمودەكە

^۱ رواه البخارى ومسلم.

ئامازەى پىدەكات كە ئازاردانىان بەستراوہتەوہ بە پروابوون بەخووا
بە رۆژى دوايى.

۲- باش بوون و چاك بوون لەگەلدا بەلگەى پرواى دامەزراوہ بە
خوداو بە رۆژى دوايى، سەردانى بکرىت لە بۆنەکانیدا و بەخىرہاتن
بکرىت ئەگەر ھاتنە نزىك مالتانەوہو سەردانى کردنى لەکاتى
نەخۆشىدا و بەشدارىکردنى خۆشى و بۆنەکانى، لە ھەموو کاتىدا
ئەحوالى بىرسرىت بەتايىتەتى لە ديارنەبوونیدا. بۆ ئەوہى سەرنجى
رابکىشىت بەرەو لای خۆت. پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەم بارەوہ
دەفەرەمويّت: (من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليحسن لجاره)^۱.

۳- ئازار نەدانىان، ناکرىت بە بەھۆى دەنگى بەرزى راديو و تە
لەفزیۆنەوہ بىزارىان بکەيت، ھەرەھا دوورکەوتنەوہ لەھەر
دەنگىكى ترى بەرز و ژاوەژاوە کە بىتە ماىەى ئازارو بىزارى، وەك
ھەر او دەنگى بەرز و تەپەتەپ و دەنگى چەكوش و دەنگدانەوہو
.... ھتد، نايت بەھىچ جورىك پىسى و خاشاك فرى بدرىتە
بەر مالەكەى، بە سەيارە ياخود عارەبانە يان بەھىچ شتىكى تر بەر
مالەكەى لى نەگىرىت، ئەوہتا ئەبوھورەيرە لە فەرمودەيەكدا لە
پىغەمبەرەوہ (ﷺ) گىراو يەتییەوہ کە پىغەمبەر (ﷺ) فەرمودەيتى:

^۱ أخرج احمد وهو حديث صحيح.

(والله لا يؤمن، والله لا يؤمن، والله لا يؤمن. قيل: من؟ يا رسول الله؟ قال من لا يأمن جاره بوائقه)^١.

واته: سویند به خوا ئیمانی نییه، سویند به خوا ئیمانی نییه، سویند به خوا ئیمانی نییه، سویند به خوا ئیمانی نییه، و ترا: کی ئه ی پیغه مبهری خوا؟ فهرمووی: ئه وکه سهی که دراوسی که ی ئه مین و پاریزراو نییه له شهرو زیانی.

٤- شاردنه وهی عهیه کانیان و پاریزگاری کردن له مال و نامووسی له کاتی دیارنه بونیدا، به تاییه تی پاریزگاری له ئافره ته کانیان بکریت و یارمه تی هه ژاره کانیان بدریت به پیی توانا، بو ئه وهی خوی گه وه عهیه کانی توش داپوشیت له دنیاو قیامه تدا.

پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمویه تی: (لان یزنی الرجل بعشره نسوة أیسر علیه من أن یزنی بأمرأة جاره).^٢

بهواتای: پیاویک گه زینا وداوین پیسی له گه ل ده ئافره تدا بکات، ئاسانتره له وهی که داوین پیسی له گه ل ئافره تی دراوسی که یدا بکات.

٥- ئاشکرایه که په یوه ندی تو زیاتر به تاکه کانی دراوسی که ته وهیه، وهک ژن و پیاو، یان کچ یان دایک... له بهر ئه وه ده ییت زور

^١ متفق علیه.

^٢ رواه احمد و صححه الالبانی.

پاريزراو بن له غه يبهت و دهم و زمانت و دهرخستنی
عه يبه کانيان، به کارنه هينانيان بۆ مەرامی خودی خۆت.

۶- زۆر گرنگی پيدان و بنياتی خو شه و يستيه کی زۆر له گه ليدا، تاكو
بتوانيت ئه وهی كه له سهر شانتە وهك فرمان به چاكه و بهرگری
له خراپه، پيی رابگه يه نيت به چاكترين شيوه بی خو شه لكيشان و
ره خنه گرتن ليی، تاكو کاری تيبكه يت و بيگوريت، وا هه ست
بكات كه ئەم ئامۆزگار يه ی تۆ بۆ ئەو به ته نها له رووی گرنگيدان و
خو شه و يستيه وه يه و هيجی تر.

۷- سلاوی لی بکه يت و نه ينيه کانيان پاريزيت و دور بکه ويته وه له
گوي هه لڅستن و روانين به سهر زوره کانياندا و دورکه وتنه وه له
زانياری وهرگرتن له ريگه ی منداله کانيانه وه، تاكو بوغزو قين
دروست نه ييت له نيواتناندا.

۸- هه ول بده هه رچی خوا پيی داويت له خواردن و خواردنه وه و
ميوه يان به شی بده يا خود ئەگه ر ناتواني با په رده هه ييت و
منداله کانيان نه يينييت و بوئی نه کهن، نه بادا زۆر بکهن له
ماله وه يان بۆ په يدا کردنی و بارگرانی نه خريته سهر شانيان.

پيغهمبەرى خو(ﷺ) به ئەبوزەرى فەرموو: (يا ابا ذر اذا طبخت مرقه فاكثر ماؤها وتعاهد جيرانك)^۱. واتا : ئەى ئەبوزەر گەر مەرەگەتان لينا (شله به گوشتى مريشكيان مەرو بز) ئاوى زيادى بكن و بهشى دراوسىكانتى ليدەن.

۹- جاسوسى به سەردا مەكە، بۆئەوهى بزانيت چى خوارد و چى كرد و بۆ كوى چوو كى هات بۆ مالەوهيان، يان چەندى خەرج كرد، تاكو شەيتان لەرپهوه زەفەر نەبات و پهيوەنديتان تىك نەدات.

۱۰- له ئادابى چاكە كردن لەگەڵ دراوسيدا ئەوهيه چيت پيخۆشه بوخۆت بههەمان شيوه بۆ دراوسىكەت پيخۆش ييت.

پيغهمبەرى خوا(ﷺ) لەم بارهيهوه فەرموويهتى (والذئ نفسى بيدە ، لا يؤمن عبد حتى يحب لجاره ما يحب لنفسه)^۲.

سوويد بهوكەسەى گيانى منى بەدەستە برواى بەندەيهك تەواو ناييت تا ئەوهى بۆ خۆى پيى خۆشه بۆ دراوسىكەشى پيى خۆش ييت.

^۱ رواه مسلم

^۲ متفق عليه.

۱۱- پاراستن و به‌دیھتیانی ئەو ھەموو مافانەیی کە مسوڵمان بەسەر مسوڵمانەووە ھەییەتی وەك سەردانی کردنی لەکاتی نەخۆشیدا و ئامۆژگاری کردنی لەو بوارانەیی کە مایەیی سوووو قازانجە بۆی، پرسیارکردن لە ژیان و گوزەرانیی، ھاوکاری کردنی لەکاتی دەست کورتیی و ھەژاریدا، بەشداری کردن لە بۆنە خۆش و ناخۆشەکانیدا، فەرمان پێکردنی بەچاکەو نەھی لێکردنی لەخرایە، شوپنکەوتنی جەنازەکەیی لەکاتی مردنیدا ھتد.

بهندی هه شتەم

ئادابی هه لسوکهوت له گه ل مامۆستایان و زانایاندا

زانایان پاییه کی بهرزو شکۆداریان هه یه له ئیسلامداو ریژو مافی
خۆیان هه یه و به لگه کانی قورئان و فهرموده و وتهی زانایان گه واهی ئەم
راستییهن:

۱- خوی گه و ره له قورئانی پیروژدا فهرموویه تی: ﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ﴾^۱.

واته: خوا شایه تی ده دات (واته رای ده گه یه نییت و به به لگه
ده یچه سپینیت) که به راستی هیچ په رستراویک نییه ئەو نه بی،
فریشته کانیش شایه تی ده دهن (واته ئیقرار ده کهن) و، خاوه ن
زانسته کانیش (زانایان) شایه تی ده دهن (واته باوه ری چه سپاویان
هه یه)، خوا هه میسه داد په روه ری راگرتوه.

هه روه ها فهرموویه تی: ﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ
دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾^۲. واته: خوا پاییه ئەو که سانه بهرز

^۱ آل عمران ۱۸

^۲ المجادله ۱۱

دهكاتهوه لهئيوه، كه بروايان هيئاوه و، ئهوانه‌ي كه زانستيان پي به‌خشراوه، به چهند پلهيهك (پلهيان به‌رزده‌كاتهوه).

هه‌روه‌ها فه‌رموويه‌تي: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾^١. واته: به‌راستي له‌ناو به‌نده‌كاني خودا ته‌نها زانايان (وهك پيوست) له‌خو ده‌ترسن.

٢- پيغه‌مبه‌ري خوا (ﷺ) فه‌رموويه‌تي: (فضل العالم على العابد كفضل القمر على سائر الكواكب ليلة البدر. العلماء ورثة الانبياء، ان الانبياء لم يورثوا درهماً ولا ديناراً ، انما ورثوا العلم، فمن اخذ به فقد اخذ بحظ وافر)^٢.

به‌واتاي : فه‌زلي زانا به‌سه‌ر به‌نده‌ي خواپه‌رستدا وهك فه‌زلي مانگي چوارده وايه به‌سه‌ر هه‌موو ئه‌ستيره‌كاندا، زانايان ميراڭگري پيغه‌مبه‌رانن ، پيغه‌مبه‌ران دينارو دره‌ميان به‌جينه‌هيلا به‌لكو زانست و زانياريان به‌جيهيلا، هه‌ر كه سيك ئه‌و زانست و زانياريه به‌ده‌ست بينن ئه‌وا چا كه‌ي زوري به‌ده‌ست هيئاوه.

ئيمامي ئه‌حمه‌د ره‌حه‌تي خواي لبييت وتوويه‌تي: خه‌لكي پيوستيان به‌زانست زياتره وهك له‌خواردن و خواردنه‌وه ، مرووف

^١ فاطر ٢٨

^٢ صحيح : صحيح سنن ابن ماجه ١٨٢.

رۆژانه دوجار یان سیجار پیویستی به خواردن و خواردنهوه دهییت،
بهلام هه موو کات پیویستی به زانست ههیه .

رهچاگردنی ئهدهب لهگهڵ زانایان و مامۆستایاندا له چند خاڵیکدا
دهخهینهروو:

۱- گوێگرتن له ئامۆژگارییهکانی.

پیویسته لهکاتی قسهکردنیاندا، جوان گوێ له قسهکانیان بگیریت و
بـی ئاگا نهییت و به شتی لاوهکی خۆت سهرقال نهکهیت. تا سوود له
وتهو ئامۆژگارییهکانی وهگریت و، دواتریش فهرمانهکانی جییهجی
بکهیت، بۆیه خوای گهوره دهفهرمویت: ﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ، الَّذِينَ
يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ﴾^۱. واته: (مره بده به بندهکانم
ئهوانهی که گوێ دهگرن و پاشانیش شوین قسه چاکهکان دهکهون).

پیغهمبهری خواش (ﷺ) : دهبارهی وتاری جومعه دهفهرمویت: (اذا
قلت لصاحبك يوم الجمعة انصت والإمام يخطب فقد لغوت)^۲.
واته: (کاتی ئیمام له رۆژی ههینیدا وتاری دهدا، ئهگه به هاوهلهکهت
بلیت پیدهنگ به، ئهوادهنگه دهنگت کردوو).

^۱ الزمر ۱۷-۱۸

^۲ رواه البخاري.

۲- دانیشتن به شیوهیهکی ریك.

پئویسته له کاتی قسه کردنیاندا زۆر به ریکوپیکی و جوانی دابنیشیت، زۆر نهجولیییت و بهم لاولادا ئاور نهدهیتهوه، به لکو سه رنجی مامۆستا بدهیت، بۆ ئهوهی ههست نهکات که فیرخوازهکان گوپی لی ناگرن، یهکیک له پیاوچاکان دهلیت: کاتی له وتاری مامۆستاکانماندا دادهنیشتین، به شیوهیهکی دادهنیشتین وهک ئهوهی بالنده بهسه ر سهرمانهوه بییت.

۳- راست نهکردنهوهی ههلهکانی لهناو کۆمه لدا.

ئهگهر مامۆستا ههلهیهکی کرد یان قسهیهکی کرد به لاتهوه گونجاو نهبوو، یان لیکدانهوهی ترت لهو بارهیهوه بیستبوو، یهکسه ر وهلامی مهده رهوهو مهلی مامۆستا ئهوه وانیه، یان فلان زانا وای وتوو، به لکو بیدهنگبه تا مامۆستا له ئامۆزگاریهکانی تهواو دهبییت، دوایی بهتهنها پیی بلی و پرساری لی بکه. ئهگهریش تیبینییهکی پیت و ابوو زۆر پئویسته لهوکاته دا پیی بلیت، ئهوا وهک قوتابییهکی گوپراهیل، به شیوهی پرسیار ئاراسته ی بکه و داوای زانیاری پئویستی لی بکه.

۴- گوڤزایه لی کردن و جیبه جی کردنی فهرمانه کانی.

ههر فهرمانیک مامۆستایان ده ری ده کهن، پڤویسته کاری پی بکریت، به مهرجی تاوان نه بیّت، چونکه دین بریتییه له گوڤزایه لی کردنی ئامۆزگارییه کانی، پیغه مبه ر (ﷺ) ده فهرمویّت: (الدين النصيحة، قالوا لمن؟ يا رسول الله. قال: لله ولرسوله ولكتابه وللأئمة المسلمين وعامتهم)^۱.

واته: پیغه مبه ر (ﷺ) فهرمووی: دین بریتییه له ئامۆزگاری وهرگرتن، وتیان بۆ کئ ئه ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ)، فهرمووی: بۆ خوا ی گه وره و پیغه مبه ره که ی و کتیبه که ی و پیشه وای موسولمانان و موسلمانان به گشتی.

۵- غه بیته نه کردنی.

نایبیت به هیچ جوړیک بواری غه بیته تی مامۆستایان بدریّت، به لکو ده بیّت هه رده م به ریزه وه باسیان بکریّت، ئه گه ر نه نگی و هه له یه کیان هه بوو، پڤویسته له بهر خوا بیشاریته وه و باسی نه که ییت له ناو خه لکدا و ده شیّت به په نهانی و به ئه ده به وه به خو ی بوتریّت.

^۱ رواه مسلم.

پيغهمبهرى خوا (ﷺ) ده فهرمويت: (اياكم والغيبه). قيل: وما الغيبة؟ قال ذكرك أخاك بما يكره، قيل: أفرأيت إن كان في أخي ما أقول؟ قال: إن كان في أخيك ما تقول فقد أغتبتة، وإن كان لم يكن فيه ما تقول فقد بهتته^١.

واته: پيغهمبهر (ﷺ) فهرمووى: (خوتان پاريزن له غهبيه تکردن، وتيان: نهى پيغهمبهرى خوا، غهبيه تکردن چيه؟ فهرمووى: باسى براكهت بکهيت به شتيك که پيى ناخوش بيت، وتيان نهى نه گهر نهو شتهى باسى ده کهن له براكه ماندا هه بوو؟ فهرمووى: نه گهر نهو شتهى باسى ده کهن له براكه تاندا هه بوو نهوه غهبيه تان کردوه، گهر تيايا نه بوو نهوه بوه تانان بو دروست کردوه).

له بارهى نهو که سانه وه که عه يى خه لکی داده پووشن ده فهرمويت: (من ستر مسلماً ستره الله في الدنيا والآخرة)^٢. واته: (هه رکه سيک عه يى موسولمانيك داپووشيت خواى گه وره له دنياو دواروژدا عه يه کانی داده پووشيت).

نابيت غه يه تى خه لکيش لای ماموستادا بکهيت، به لکو ده بيت زمانى خوت پاريزيت له خه وش و که مووکورتى موسولمانان.

^١ رواه مسلم.

^٢ . رواه مسلم الصفحة أو الرقم ٢٦٩٩

۶- خزمه تکردن و ریژ لیگرتیان.

پیویسته قوتابی همیشہ ریژ له مامۆستایان بگریّت و له خزمه تیاندا بیّت، عهبدوّلّای کوری عومهر (خوای لی رازی بیّت) لغاوی ئەسپه کهی عهبدوّلّای کوری مهسعود (خوای لی رازی بیّت) ی گرتبوو، ئیبن مهسعودیش پیی ناخۆش بوو، ئەویش دهیفه رموو: (هکذا أمرنا أن نفعَل بعُلمائنا) واته: (فهريمانمان پیکراوه دهبی ئاوا بین له گهّل مامۆستا و زانایانماندا).

۷- دوعاکردن بۆیان.

پیویسته له کاتی نزاو دوعاکردنماندا هه رگیز مامۆستا کانمان له بیر نه چیت و تا بتوانین ئەوان پیش بخهین له دوعا کانماندا.

پیاو چاکیک ده فهرمویت: (ئه گه ر بزانه ته نها یه ک دوعام هه یه، خوای گه وره لیم قه بول بکات، ئەو نزایه بۆ ئەمیره کانم ده که م)، چونکه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فه رموو یه تی: (خوای گه وره و فریشته کانی داوای لیخۆشبوون بۆ زانایان ده که ن، ته نانه ت نه هه نگ له ناو ده ریاکاندا و میرووله له کونه کانیاندا داوای لیخۆشبوونیان بۆ ده که ن).

۸- سەردانی کردنیان.

بەپێی توانا دەبی قوتابی سەردانی مامۆستایانی بکات و، هیچ کات لەبیریان نەکات، چونکە سەردانی زاناو دانایان، وەکو خواردنیکی بەتام و بۆن خۆش و سوودبەخش وایە، هەموو کاتیک مەرۆف دەتوانیت لێی بەهرەمەند بێت.

۹- پەلەنەکردن لێیان.

ناییت پەلە لە مامۆستا و زانایان بکەیت، بەلکو دەبیت بواریان پێ بدریت و ئیحراج نەکرین، بەلکو دەبی لەگەڵیاندا بەئارام بیت، تا سوودی تەواوت پێ دەگەیهنن، هەر وەك ئیمامی عەلی کوری ئەبی تالیب دەلێت: (نمونهی زانا وەکو دارخورما وایە، دەبی تۆ چاوەروانی بکەیت تا شتیکی لێ هەڵدەوهریت).

۱۰- گومانی باشیان پێ بەرین: پێویستە لەسەر فێرخوازو هەموو مسوڵمانان زمانیان بپاریژن بەرامبەر زانایان و گومانی باشیان پێ بەرن و، ئەمەو زانایان ئیجتیهاد دەکەن و مەرج نییە هەموو جار بپێکن بەلکو هەندیک جار هەلە دەکەن، ئەمەش ناییتە هۆی کەمکردنەوهی ریزو بەهایان.

بهندی نۆیهم

ئادابی چوونه مرگهوت

زانایان زنجیرهیهك ئاداب و ئاكاریان داناوه بۆچوونه مرگهوت و مانهوه له مرگهوتا، ئەم ئادابانه له دهقهکانی قورئان و سوننهتهوه وهرگیارون که بریتین له فهрман و ریگری و سووننهت، دهخواریت مسولمانان کاری پێ بکهن له کاتی چوون و مانهوهیان له مرگهوتدا.

لێردها ئاماژه به گرنگترین ئادابی چوونه مرگهوت دهدهین:

۱- پۆشینی کراس و جل و بهرگی پاکوخواوین، ههروهها به کارهینانی سیواک، خوای گهوره فهرموویهتی: ﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾^۱.

سهروهрман (ﷺ) فهرموویهتی: (لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسُّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ)^۲.

بهواتای: ئەگەر له سهه ئومهته کهم گران نهبوايه، فهزمانم پێ دهکردن به سیواک له گهه له هه موو نوێژیکدا.

^۱ الأعراف: ۳۱.

^۲ صحيح البخاري برقم (۸۸۷)، وصحيح مسلم برقم (۲۵۲) واللفظ له.

چاك وايه ئهوهى دهچيٽ بۆ مرگهوت بهجل و بهرگى نووستن و بيجامه يان به جلى ئيش و كارهوه نهچيٽ كه بۆنى ناخۆشى ليديت، يان كه سه كه به هۆى سستى و كه مته رخمه ميه وه خۆى نه گوريت .

به لام كاتيك دهچيٽ بۆ سهردانى بهرپرسيك يان كه سيك پله و پايه ي ههبيٽ خۆى سازو ئاماده دهكات، له هه موو روويه كه وه چوون بۆ مرگهوت و مالى خوا له پيشتره بۆ جوانى و پاكوخاوينى .

خوای تهعالا فهرموويه تى: ﴿وَذَلِكَ مَنْ يُعْظَمُ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾^۱ .

۲- نههى كردن له ئهوانه ي پيازو سيرو كه وهريان خواردوه بچنه مرگهوت چوونكه به هۆى بۆنه كه يه وه ئازارى مسولمانان دهدات و بيزاريان دهكات و فريشته كانيش بيزاروو نارحعت دهن به هۆى بۆنى ناخۆشه وه. ئه مه و سيرو پياز خواردنى هه لاله و هه رام نيه به لام به هۆى بۆنه كه يه وه نوپرخوينان بيزار دهكات.

پينغه مبه رى خوا (ﷺ) فهرموويه تى: "مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ، وَالثُّومَ، وَالْكُرَّاثَ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَى مِمَّا يَتَأَذَى مِنْهُ بَنُو آدَمَ"^۲ .

^۱ الحج: ۳۲ .

^۲ صحيح البخاري برقم (۸۵۵)، وصحيح مسلم برقم (۵۶۴) واللفظ له ..

بهواتای: هر کس سیریان پیازیان کهوهی خوارد با
له مرگه و ته که مان نزیك نه بیتهوه، چونکه فریشته نازاری پی دهگات
لهوهی مروّف نازاری پی دهگات.

۳- به پی چوون بو مرگهوت

سهروه رمان (ﷺ) فهرموویه تی: (مَنْ غَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ اغْتَسَلَتْمْ
بَكَرًا وَ ابْتَكَّرَ وَ مَشَى وَلَمْ يَرْكَبْ وَ دَنَا مِنَ الْإِمَامِ فَاسْتَمَعَ وَلَمْ يَلْغُ، كَانَ
لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ عَمَلٌ سَنَةِ أَجْرٍ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا)^۱.

هر که سیک روژی ههینی خوی شوری و زوو چوو بو مرگهوت و
گو بیستی وتاری ههینی بوو له سه ره تاوه تا کو تای و هیچی له دهست
دهر نه چوو، به پیاده پی چوو بو مرگهوت نهک به سواری، نزیك بووهوه
له ئیمام و گو پی لی دهگرت و خوی به دوور دهگرت له قسه کردن،
له پاداشتی ئەمه دا هر ههنگاو یك ناویه تی بو مرگهوت چاکه ی
سالیکی بو ده نووسریّت، پاداشتی به روژوو بوونی روژه که ی و زیندوو
کردنه وهی شهوه که ی به نوپروو خواپه رستی.

پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموویه تی: (أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ
الْخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟" قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "إِسْبَاحُ

^۱ سنن أبی داود برقم (۳۴۵)، وصحه الألبانی رحمه الله فی صحیح سنن أبی داود (۱/۷۰) برقم (۳۳۳).

الْوُضوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةِ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ^۱.

پیغمبهری خوا (ﷺ) به‌هاوه‌لانی فەرمووہ: ئایا دەتانه‌وی ئاگادارتان بکەمەوه لەهۆیەک لەهۆیەکان کە خوای گەوره لیتان خۆش بیت و گوناھو تاوانەکانتان بسپێتەوه، ھەروەھا بێتە مایە پلە بەرزیتان لەدنیاو دوارۆژدا، ھاوہ‌لان فەرمووین بەلێ ئەی پیغمبهری خوا (ﷺ) ئاگادارمان کەرەوه لەو خێرو چاکەیه، پیغمبهری خوا (ﷺ) فەرمووێ: دەست نوێژ گرتن لەسەر ناخۆشی و ناپەختی، واتە: دەست نوێژ بەتەواوی بگریت و ھەر ئەندامێکی دەست نوێژ مافی خۆی بەیتی لەشۆڕین و تەرکردن لەکاتی سەرماي زۆر یان ئیش و ئازاری لاشە، چونکە مەرووف لەکاتی سەرماو بەستەلەکدا دەست نوێژ گرتنی لاگران و ناپەختە، ھەروەھا زۆری ھەنگاو بوو مەرگەوت یانی زۆر چوون بوو مەرگەوت بوو ئەنجامدانی نوێژی جەماعەت، و چاوەڕوانی کردنی نوێژ لەدوای نوێژ، و مانەوه لەمەرگەوت و چاوەڕپکردنی نوێژە فەرزەکان، ئینجا سەرورەمان ئەم سەح کارە خاوەنەکە ی لەپینگە ی بە (رباط) لەپیناوی خوای گەورەدا دادەنیت. ئەمەش ئەو کەسانەن لەپیناوی خوای گەورەدا لەسنووروو دەروازەکانی ولاتی مسوولمانان

^۱ رواه مسلم برقم ۲۵۱.

پاسهوانن و چاودیژی دهکن، کارهکیان ترس و مهترسی
تیدایه، ئەمەش کاریکی زۆر گەورەیه لای خوای گەورە.

٤- زوو چوون بۆ مرگەوت

پیشەوامان (ﷺ) فەرموویەتی: (لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النُّدَاءِ
وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَأَسْتَهْمُوا، وَلَوْ
يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَأَسْتَبَقُوا إِلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ
وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا).^١

بهواتای: ئەگەر خەلکی بیانزانیا چی فەزڵ و پاداشتتیک له بانگدان و
وهستان له ریزی یه کهمی نوێژ دایه له دواى ئیمامهوه، پاشانیش
به دهستان نه هینایه جگه به قورعه کردن، ئەوا قورعیان بۆ دهکرد له بهر
خێرو پاداشته زۆره کهی، ئەگەر خەلکی بیانزانیا چی له زوو روشتندایه
بۆ نوێژ له فەزڵ و پاداشت، ئەوا پیشبرکییان بۆ دهکرد، ئەگەر بیانزانیا
ئەنجامدانی نوێژی عیشا و نوێژی بهیانی به جماعت چند خێرو
پاداشتی تیدایه ئەوا بۆی دههاتن ئەگەر به سکه خشیش بوايه.

چوون بۆ مرگەوت به هیمنی و له سه رخۆیی، سهروه مان (ﷺ)
فەرموویەتی: (اِذَا سَمِعْتُمُ الْإِقَامَةَ فَاْمْشُوا إِلَى الصَّلَاةِ وَعَلَيْكُمْ

^١ أخرجه البخارى برقم (٢٦٨٩)، و مسلم برقم (٤٣٧).

بِالسَّكِينَةِ وَالْوَقَارِ وَلَا تَسْرِعُوا، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَاتِمُوا.^۱

بهواتای: نه‌گهر گویتان له‌قامه‌ت کردن بوو، بچن بو نوپژ به‌ئارامی و له‌سه‌ر خوئی و یقاره‌وه، به‌خیراو په‌له‌مه‌رۆن، ئه‌وه‌ی پی‌گه‌یشتن له‌نوپژ ئه‌نجامی بدن، ئه‌وه‌شی له‌ده‌ستان چوو ته‌واوی بکه‌ن.

خویندن زیکری تایه‌ت به‌چوون بو مرگه‌وت کاتیک له‌مال ده‌رده‌چیت. ئیبن عه‌باس خوای لپ‌رازیبیت فه‌رموویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کاتیک بچوایه بو مرگه‌وت ده‌یفه‌رموو: (اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي لِسَانِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي سَمْعِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي بَصَرِي نُورًا، وَاجْعَلْ مِنْ خَلْفِي نُورًا، وَمِنْ أَمَامِي نُورًا، وَاجْعَلْ مِنْ فَوْقِي نُورًا، وَمِنْ تَحْتِي نُورًا، اللَّهُمَّ اعْطِنِي نُورًا)^۲..

زانایان و توویانه داوای نورو رووناکی کردوو بو ئه‌ندامه‌کانی و هه‌ر شه‌ش ته‌نیشته‌کانی مه‌به‌ست لپی روونکردنه‌وه‌ی حق و هیدایه‌ت و رینوینیه به‌ره‌و رووناکی ئیسلام.

^۱ صحیح البخاری برقم (۶۳۶)، و صحیح مسلم برقم (۶۰۲).

^۲ رواه مسلم برقم ۷۶۳.

۵- نهی کردن له (تشبیک) واته: په نجه کانی ده ست بکه ی به ناو
یه کدا، له کاتی چوونه مرگه وت یان له کاتی چاوه پروانی نویتړ
له مرگه وتا .

یه که م: نهی کردن له (تشبیک) له کاتی چوون بو مرگه وت،
پیغه به ری خوا (ﷺ) لهم باره یه وه فه رموویه تی: (إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ
فَأَحْسَنَ وُضُوهُ ثُمَّ خَرَجَ عَامِدًا إِلَى الْمَسْجِدِ فَلَا يُشَبِّكَنَّ بَيْنَ أَصَابِعِهِ
فَأَنَّهُ فِي صَلَاةٍ) ۱ .

دووه م: کاتیک له مرگه وتا چاوه پروانی نویتړ ده کات، سه روه رمان
فه رموویه تی: (إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ، كَانَ فِي
صَلَاةٍ حَتَّى يَرْجِعَ، فَلَا يَقُلْ هَكَذَا، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ) ۲ .

به واتای: گهر که سیکتان له مال ه وه ده ست نویتړی گرت و هات بو
مرگه وت به مه به ستی نویتړ کردن، نه و که سه له نویتړدایه تا ده گه ریت ه وه،

۱ رواه ابوداود في سننه برقم (۵۶۲)، وصححه الألباني رحمه الله في صحيح سنن أبي داود (۱/۱۱۲) برقم: ۵۲۶.

۲ صحيح ابن خزيمة (۱/۲۲۹) برقم ۴۴۷، ومستدرک الحاكم (۱/۴۵۸) برقم ۷۷۲، وقال: حديث صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه، وصححه الشيخ الألباني رحمه الله كما في السلسلة الصحيحة برقم (۱۲۹۴).

په نجه کانی ههردوو دهستی نهکات به ناو یه کدا، یانی ریگری کراوه له وهی په نجه کان بکریت به ناو یه کدا چونکه کهسه له نوپژدایه.

سپیه م: نه هی کردن له (تشبيک) له کاتی نوپژی فه رزوو سوونه تدا وهک یه که.

به لام بوکاتی پیویستی درووسته ههروهک له فه رمووده ی (ذی الیدین) دا هاتوو که سهروه مان دوا ی نوپژ ته شبیکی په نجه کانی کردوو.

۶- له کاتی چوونه ناو مرگهوت پیی راستی پیش بخت و له کاتی ده رچوون له مرگهوت پیی چه پی پیش بخت وئه م نزیاه بخوینیت .

پیغه مبهری خوا (ﷺ) فه رموویه تی: (إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَسَلْ عَلَى النَّبِيِّ (ﷺ) ، ثُمَّ لِيَقُلْ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَإِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ)^۱.

به واتای: نه گه ر یه کیك له ئیوه چوو ه مرگهوت هوه با سه لام له پیغه مبهر (ﷺ) بکات و بلیت: خوایه ده رگا کانی ره حمه تی خووت بو بکه ره وه، وه نه گه ر پویشته ده ره وه بلیت: خودایه من داوا ی فه زلت لی ده که م.

^۱ صحیح مسلم برقم (۷۱۳) ، وسنن أبي داود برقم (۴۶۵).

بِئَعْمَبَهْرِی خُوا (ﷺ) نَهْ گَهْر بَرُوشْتَا یَه تَه مَرْگَه وَتَه وَه دَه یَفَه رَمُوو: "أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ... فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ قَالَ الشَّيْطَانُ: حَفِظَ مِنِّي سَائِرَ الْيَوْمِ".^۱

بهواتای: په نا ده گرم به خوی گه وره و به خشنده و خاوه نی هیزو توانا و ده سه لاتی هه می شه یی به رده و ام، خوی به مپاریزه له خراپه ی شهیتانی نه فره ت لیکراوی دوور خراوه له سوژو به زهی خوت... نه وکه سه ی نه م نزیه ی کرد، شهیتان ده لی: نه و روزه به ته وای له من پاریزراوه، واته نه وه ی نه م نزیه بکات له کاتی چوونی بو مرگه وت خوی گه وره نه و روزه له شهرو خراپه ی شهیتان ده مپاریزی ت.

۷- سوننه ته چاودیری بانگبیژ بکات و له دوا یه وه بانگه که بلیتوه جگه له وته ی: (حي على الصلاة، حي على الفلاح) که ده خوازیت بلی: لا حول ولا قوة إلا بالله، به پیی نه م فه رمو وده یه: "فَإِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، فَقَالَ أَحَدُكُمْ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ:

^۱ سنن ابی داود برقم (۴۶۶)، قال النووي رحمه الله في كتابه الاذکار ص (۷۸): رواه أبو داود بإسناد جيد.

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ،
 اللَّهُ أَكْبَرُ، قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: لَا
 إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ)¹.

ههروهها سهروهрман (ﷺ) فهرموويه تي: "مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ
 الْمُؤَذِّنَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
 وَرَسُولُهُ، رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، غُفِرَ لَهُ
 ذَنْبُهُ)². بهواتای: هه رکه س کاتی گوئی له بانگبیز ده بیت بلیت: (أَشْهَدُ
 أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ،
 رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا) خوای گه وره
 له گونا هه کانی خو ش ده بیت.

بِیَغْمَبَه رِی خَوَا (ﷺ) فهرموويه تي: (إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ
 مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ بِهَا
 عَشْرًا، ثُمَّ سَلُّوا لِي الْوَسِيلَةَ فَإِنَّهَا مَنزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ لَا تَبْغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ
 عِبَادِ اللَّهِ وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ، وَمَنْ سَأَلَ لِي الْوَسِيلَةَ حَلَّتْ لَهُ
 الشَّفَاعَةُ)³.

¹ صحیح مسلم برقم ۳۸۵.

² صحیح مسلم برقم ۳۸۶.

³ رواه مسلم برقم ۳۸۴.

بهواتای: ئەگەر گویتان لەبانگیژ بوو بهو جوۆره بلین ئەو دەلیت، پاشان سەلاواتم لەسەر بدەن، چونکە هەرکەس سەلاواتیک لەسەر من بدات، خودا بهو سەلاواتە دە سەلاواتی لەسەر دەدات، پاشان داوای وه سیلەم لە خوا بۆ بکەن، ئەو پلەو پیگەیه که لەبههشت تەنها بۆ یەك بەندە لەبەندەکانی خوا دەییت، تکام وایه ئەو بەندە من بم، هەرکەس داوای وه سیلەم بۆ بکات شەفاعەتی منی بۆ حەلال دەییت.

پێغەمبەری سەرورەمان (ﷺ) فەرموویەتی: "مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ الْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً الَّذِي وَعَدْتُهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ".^۱ بهواتای: هەرکەسێک گوێی لەبانگ بوو، لە کۆتایی بانگە کەدا ئەم دوایه بکات لەپۆژی داویدا شەفاعەتی پێغەمبەری (ﷺ) بەردەکهوێت.

۸- لەمزگەوتا سووننەتە زۆر زیکرۆ ویادی خوا بکریت وهك وتی (سبحان الله، لاإله إلا الله، الحمد لله، الله اكبر) و، زیکرهکانی تروو زۆرخوێدنی قورئانی پیروز، هەر وهها سووننەتە فەرموودهو زانستی شەری لەمزگەوتا بخوینریت .

^۱ صحیح البخاری برقم ۶۱۴.

خوای گهوره فہرموویہ تی: ﴿فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ﴾^۱

پیغہمبہر خوا (ﷺ) فہرموویہ تی: (إِنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ)^۲، لہریوایہ تیکی تر دا ہاتوہ: (إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَالصَّلَاةِ، وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ)^۳.

دوورکہ و تنہوہ لہ قسہی پووج و باسی خہ لکی و کاروو باری دنیایی چوونکہ ئەمانہ دل رہق دہکات و لہخوات دوور دہخاتہوہ .

۹- کردنی دوورکات نوپڑی (تحیة المسجد) .

پیغہمبہری پیشہوامان (ﷺ) فہرموویہ تی: (إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ، فَلَا يَجْلِسُ حَتَّى يَرْكَعَ رَكْعَتَيْنِ)^۴.

بہواتای: گہر یہ کیك لہئیوہ چووہ ناو مزگہوتہوہ با دوو رکات نوپڑ بکات بہر لہوہی دا بنیشیت .

^۱ النور: ۳۶ .

^۲ رواہ مسلم برقم ۵۶۹ .

^۳ صحیح مسلم برقم (۲۸۵) .

^۴ صحیح البخاری برقم (۴۴۴)، و صحیح مسلم برقم ۷۱۴ .

نهى کردن له کرین و فروشتن و هاوار کردن بو شتی ون بوو:

يَنْعَمُ بِهِ رِي خَوَا (ﷺ) فِهِرْمُوِيَهْتِي: (مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ، فَلْ يَقُلْ لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ، فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا)¹.

بهواتای: هه رکهس گوئی له پیاوئیک بوو له مرگهوت بانگی راده دیرا بوو شتیکی ونبوو، بابلیت: خودا بووت نه گپریته وه، چونکه مرگهوت بوو نه وه درووست نه کراوه.

ههروهها پینغه مبهری سهروه رمان (ﷺ) فِهِرْمُوِيَهْتِي: (إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ، أَوْ يَبْتِئِعُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقُولُوا: لَا أَرْحَحُ اللَّهَ تِجَارَتَكَ)².

بهواتای: گهر به کیکتان بینی له مرگهوت کرین و فروشتنی ده کرد بلین: خودا قازانج نه خاته بازرگانییه که ته وه.

نه چوونه دهروه وه له مرگهوت دواى بانگ مه گهر بوو کارى پپوست و زهروور.

أَبِي الشَّعْثَاءِ وَتِي: (كُنَّا قُعُودًا فِي الْمَسْجِدِ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ، فَأَذَّنَ الْمُؤَدِّنُ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمَسْجِدِ يَمْشِي فَأَتْبَعَهُ أَبُو هُرَيْرَةَ بَصَرُهُ حَتَّى

¹ رواه مسلم فى صحيحه برقم ٥٦٨.

² رواه الترمذي برقم (١٣٢١)، وصححه الشيخ الالباني رحمه الله كما فى صحيح سنن أبي داود (٢/٣٤) برقم (١٠٦٦).

خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: أَمَا هَذَا، فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ
((صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)).^١

بهواتای: ئیمه له گه‌ل ئه‌بو هورهیره‌دا له‌مرگه‌وت دانیشتبووین، بانگبیژ
بانگی دهدا، پیاویک له‌مرگه‌وت هه‌لساو روشت و چوو ده‌روه و
گویی له‌بانگه‌که بوو، ئه‌بوو هورهیره شوینی که‌وت و چاودی‌ری کرد و
بینی له‌مرگه‌وت ده‌رچوو، ئینجا ئه‌بوو هورهیره وتی: ئه‌م پیاوه له (أبا
القاسم) پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه وسلم یاخی بوو، واته
له‌مرگه‌وت ده‌رچوو دوا‌ی بانگ به‌بی عوزرو پاساو.

هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوا ((صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)) فه‌رموویه‌تی: (إِذَا أذِنَ الْمُؤَذِّنُ فَلَا
يُخْرَجُ أَحَدٌ حَتَّى يَصْلِيَ).^٢

بهواتای: ئه‌گه‌ر بانگبیژ بانگیدا، که‌س له‌مرگه‌وت ده‌رنه‌چیت تا
نوێژه‌که‌ی ده‌کات.

^١ رواه مسلم برقم ٦٥٥.

^٢ رواه البيهقي وصححه الالباني.

۱۰- به بهردهم نوپژخویناندا هاتووچۆ نهکات و با نوپژخوین پهرژین (ستره) دابنیت له بهردهم خویدا. سهروه زمان (ﷺ) فهرموو بهتی : (لو يعلم المار بین یدی المصلي ماذا عليه؛ لکان أن یقف أربعین خیرًا له من أن یمرّ بین یدیہ) ۱.

بهواتای: گهر گوزه رکهر به بهردهم نوپژخویندا بیزانیبا چی له سه ره چل بوه ستابا بۆی با شتر بوو، له وهی به بهردهم میدا گوزه رکات، مه بهستی فهرمووده که ئه وهیه چاوه روانی و زۆر وهستان با شتر و چاکتره تا گوزه رکدرن به بهردهم نوپژ خویندا.

۱۱- مرگهوت نه که نه ریگاوبان. پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموو بهتی: (لا تتخذوا المساجد طرقًا إلا لذكر أو صلاة) ۲. مه بهستی ئه وهیه مرگهوت نه کریته ریگا و ده روازیه که خه لکی پییدا هاتووچۆ بکات بۆ گه یشتن به کاروو باره کانیان له ده رگایه که وه بچنه ژوره وهو له ده رگایه کی تره وه ده ریچن بی ئه وهی نوپژ بکهن، به لām ئه وهی دوورکات نوپژی کرد ئه م حوکمه ی به سه ردا جیه جی ناییت، به لām له کاتی پیویست و ناچاریدا و که سیك عوزری هه بییت ئه وه ئاساییه ئه گهر نا ئه وه مه کروه ه.

۱ متفق علیه.

۲ رواه الطبراني وحسنه الالباني.

۱۲- دهنگ بهرز نه کردنه وه له مرگهوت و درووست نه کردنی ته شویش له سهر نوپڅوځوینان و داخستنی موبایل.

۱۳- خانمان خویمان رازاوهو بوڼ خوښ نه کهن کاتیک دهچن بو مرگهوت. سهره رمان (ﷺ) فرموویه تی : (إِذَا شَهِدْتَ إِحْدَاكَنَ الْمَسْجِدِ فَلَا تَمَسَّ طَبِيبًا)^۱.

بهواتای: گهر یه کیک له یوه نامادهی مرگهوت بوو، با بوڼ له خوئی نه دات.

۱۴- نهوانه ی له شیان گرانه و ئافرهت له کاتی بی نوپڅی و زه یستانیدا له مرگهوت نه میننه وه، خوی گه وره فرموویه تی: ﴿وَلَا جُنْبًا إِلَّا عَابِرِ سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا﴾^۲ ، عائشه دایکی ئیمانداران خوی لپرازیبیت ده لیت : (أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أُنَاوِلَهُ الْخُمْرَةَ مِنَ الْمَسْجِدِ ، فَقُلْتُ: إِنِّي حَائِضٌ ، فَقَالَ: تَنَاوَلِيهَا؛ فَإِنَّ الْحَيْضَةَ لَيْسَتْ فِي يَدِكَ)^۳.

بهواتای: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمانی بی کردم له مرگهوت وه پارچه حه سیره بچوو که که ی بده می، منیش وتم: من له بی نوپڅیدام، فرمووی بده ری خو بی نوپڅی له ده ستدا نییه و ده ستت پاکه.

^۱ رواه مسلم.

^۲ النساء: ۴۳

^۳ رواه مسلم ۲۹۸.

۱۵- سه‌لام کردن له‌نوڤڤخوڤڤان.

سه‌لام کردن له‌کاتی چوونه ژوره‌وه‌ی مرگه‌وتا، ئەگەر ئاماده‌بوان یان هه‌ندیکیان له‌نوڤڤڤدا بوون، ده‌شیت و درووسته سه‌لامیان لی بکه‌یت، ئەمه‌ش مه‌زه‌بی جمهوری زانایانه، و نوڤڤخوڤڤ که‌میک ده‌ستی راستی به‌رزده‌کاته‌وه به‌شیوه‌یه‌ک ناوله‌پی روو له‌زه‌وی بیت و پشتی ده‌ستی روو له‌ئاسمان بیت به‌م ئامازه‌یه وه‌لامی سه‌لامه‌که ده‌داته‌وه‌یان به‌ئامازه‌ی په‌نجه‌ی شایه‌تومانی یان به‌سه‌رجولانی، نابیت و درووست نییه به‌بیژه‌وه‌گفتار وه‌لام بداته‌وه چوونکه له‌نیو کاریکی گه‌وره‌وه‌ پیرۆزدا‌یه که‌نوڤڤڤکردنه.

۱۶- بایه‌خدان به‌ راستی و ریکی ریزه‌کان له‌کاتی نوڤڤڤکردن‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (سووا صوفکم، فإن تسوية الصف من تمام الصلاة)^۱.

به‌واتای: ریزه‌کانتان ریک بکه‌ن، ریک‌خستنی ریزه‌کان له‌تیرو ته‌واوی نوڤڤڤه.

له‌ریوایه‌تیکی تردا: (من إقامة الصلاة)^۱، به‌واتای: له‌ئه‌نجامدانی نوڤڤڤه.

^۱ رواه مسلم: ۱۰۰۳

له ريوايه تيكي تر دا هاتووه: (استووا، ولا تخلفوا، فتختلف قلوبكم)^۱.

بهواتاي: ريكن، نارئك مهبن چونكه دلتان نارئك دهبيت.

چونيتي ريکخستني ريزه کان نه عماني کوري به شير رووني ده کاته وه:

(فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ يُلْزِقُ مَنكِبَهُ بِمَنكِبِ صَاحِبِهِ، وَرُكِبَتَهُ بِرُكِبَةِ صَاحِبِهِ،

وَكَعَبَهُ بِكَعْبِهِ)^۲.

دهقه کان به لگهن له سه ر ئه وهی ريکو پيکی ريزه کان بهم شيوازه

ديته دی :

۱- نزيك كرنه وه وه جو وتكر دني پييه کان و شان و ئه ژنوكان

له يه كتری.

۲- ته واو كرندي ريزي يه كه م ئينجا ريزي دوهم و ريزه كاني تر

تا كو تايي.

۳- پر كرنه وهی بو شاييه کان به ريكي.

^۱ رواه مسلم: ۷۲۳

^۲ رواه مسلم: ۱۰۰۰.

^۳ أخرجه أبو داود: ۶۶۲، وصححه الالبانی فی صحيح أبي داود: ۶۶۲.

بهندی دهیم

ئادابی گفتوگۆکردن

ئایینی پیروزی ئیسلام له هه‌موو بواره‌کانی ژياندا به‌نامه‌و ئامۆژگاری خۆی هه‌یه و، پێویسته مسوڵمانان ره‌چاوی بکه‌ن و پێوه‌ی پابه‌ند بن. مرۆف بوونه‌وه‌ریکی کۆمه‌لایه‌تی قسه‌که‌ره، په‌روه‌ردگار نیعمه‌تی ئاخاوتنی پێ به‌خشیوه، له هه‌مان کاتدا له دوو‌تویی قورئان و فه‌رمووده‌دا چه‌ندین رێنمایی و به‌رچا‌وروونی خراوه‌ته‌په‌روو، تا مسوڵمانان له‌کاتی گفتوگۆو قسه‌کردندا ره‌چاوی بکه‌ن و سنورو بازنه شه‌رعییه‌کان نه‌به‌زی‌نن.

ئهمه‌و باسه‌که‌مان له دوو ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیدا ده‌خه‌ینه‌په‌روو:

یه‌که‌م: ئادابی حیوار و گفتوگۆکردن.

۱- دلسۆزی

پێویسته له‌کاتی حیوارو گفتوگۆکردندا دلسۆزی ته‌واو به‌ خه‌رج بده‌ین و مه‌به‌ستمان ره‌زامه‌ندی خواو گه‌یشتن به‌راسته‌یه‌کان بێت، خۆمان به‌دور بگرین له‌خۆده‌رخستن و هه‌ر ئاکاریکی نه‌شیاوو ناپه‌سه‌ند، یان

مه به ستمان خو سه پانندن و خو ناسانديك بيت كه لووتبه رزی و خو به گه وره زانینی لی بخو ینریتته وه .

ئهمه و دلسوزی و نییه ت پاکی مه رجییه که می وه رگی رانی هه ر کارو کرده وه و عیاده تیکی مسولمانه له لایهن خوای گه وره وه، ههروهك له قورئاندا فه رموو به تی: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾^۱.

۲- پابه ند بوون به کات

پوویسته له کاتی گف تو گو کوردندا ئه و راستییه له می شکدا بچه سپیت، که سنووو بو قسه کانمان دابنیین و دریره ی نه دهینی و، به رامبه ر بیزارو ماندوو نه کهین و، چه ندیک بو ار به خو مان ده دهین بو قسه کردن، ئه وه ندهش کات بدهینه که سی به رامبه رمان تا قسه بکات، له هه مان کاتیشدا به چاکی و جوانی گوپی لی بگرین و قسه ی پی نه برین تا به ته واوی له وته کانی ده بیته وه، ئهمه و پوویسته ره چاوی کات بکهین و پووی پابه ند بین.

^۱البینه: ۵.

۳- گوئیگری باش

هه‌رچۆن ده‌خوازیت به‌رامبه‌ر گوئیستی و ته‌کانت بی‌ت و قسه‌ت پی نه‌بریت ، پیویسته تۆش گوئیگریکی باش بیت و ره‌چاوی هه‌ست و نه‌ستی به‌رامبه‌ر بکه‌یت، سیفاتی گوئیستی باش له‌ ره‌وشت به‌رزیدایه‌و ناکریت به‌هیچ بیانویه‌ک فه‌رامۆش بکریت.

۴- پابه‌ند بوون به‌ وته‌و ئاکاری جوان و دوورکه‌وته‌وه له‌ گرژی و توندو تیزی.

پیویسته له‌کاتی گه‌تۆکردندا پابه‌ندبین به‌وته‌و گه‌تۆگۆی جوانه‌وه، هه‌روه‌ک خوی گه‌وره له‌ چه‌ندین ده‌قی قورئاندا ئاماژه‌ی پیداهه‌:

﴿وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾^۱ ، هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی:

﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾^۲ هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿وَجَادِلْهُمْ بَالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾^۳.

که‌سی ژیر و دنیا‌دیده‌و هه‌ق‌خواز پیویسته خۆی به‌دور بگریت له‌ شیوازی تانه‌و ته‌شه‌ره‌و سووکایه‌تی پیکردن و دژایه‌تی و توره‌کردن و مامه‌له‌ی زیر و توند و هه‌ر هه‌لۆیست و جموجۆلیکی نه‌شیاو .

^۱ الاسراء ۵۳

^۲ البقرة ۸۳

^۳ النحل ۱۲۵

له گفتوگو کردندا کارکردنه سهر بهرامبهرو دل راکیشانی له پیشتر و گزنگتره له بهدهستهینانی دهسکهوتهکان، پیویسته بزانیّت زمانی زبرو دهنگی بهرز و خو گیفکردنوهه تهنه رق و کینهو دژایه تی لی فهراههم دیت و له ئامانجهکان دورمان دهخاتهوهو کاردانهوهی خراپیش لای بهرامبهروست دهکات.

۵- ریزگرتنی بهرامبهرو.

پیویسته له کۆری گفتوگو و حیوارد، جهخت بکریتهوه لهسهر ریزگرتنی هاوبهش لهنیوان ههموو لایهنهکانداو، ههریهک مافی خوئی پی بدریّت و، دان به ئاست و پلهو پایهیدا بنریّت و، به دهستهواژهی شایستهو نازناوی گونجاو و شیوازی شیرین لهگهلیدا بدویّت. ئەم ئاکارانەش بهرهو وهرگرتنی حەق و دوورکهوتنهوه له ههواو ئارهزوو و زالبوون بهسهر دهرووندا دهمانبات، بهلام به کهم زانینی بهرامبهرو پهراویژکردنی، بهرهو ئاقاری خراپ دهمانبات و ناگهین به ئامانجهکان و گفتوگوکان بهرهو لاری دهرووات و سههرکهوتن بهدهست ناهینیّت. ههموو لایهنهکان پیویسته تواناکانیان چرکهنهوه لهسهر ئەو کیشهو بابهتهی که لهسهری دهوین و، ههموولا ههول بدهن بگهن به ئەنجامیکی باش و خوازراو، دوورکهونهوه لهگیانی لوتبهززی و خو بهگهوره زانین و خوڊهرخستن و بریندارکردنی بهرامبهرو.

نامانج و بهرهمی حیوار گه‌یشتنه به راستییه‌کان، هه‌رک‌ه‌س مه‌به‌ست و خواست و داواکانی حه‌ق بی‌ت، به‌نزی‌کترین و جوانترین ری‌گا پی‌ی ده‌گات، ری‌گای رون و ئاشکراش ری‌گای حیوارو گف‌تو‌گو‌کانه، ئه‌و ری‌گایه‌ی پی‌غه‌مبه‌رانی خوا (سه‌لامی خویان لی بی‌ت)، له‌نیویاندا پی‌غه‌مبه‌ری ئی‌سلام محمد (ﷺ) سه‌رمه‌شق و پی‌شه‌وای حیوار و گف‌تو‌گو بووه به‌مه‌به‌ستی گه‌یانندی په‌یام و بانگه‌وازی خوا به‌مرؤ‌قایه‌تی، هه‌روه‌ک خوی گه‌وره له‌قورئانی پی‌رۆزدا فه‌رموویه‌تی:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾^۱!

دوهم: پاراستنی زمان وه‌ک کیلی حیوارو گف‌تو‌گو‌کردن.

۱- پی‌غه‌مبه‌ری ئازیز (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (من‌کان یؤمن بالله والیوم‌الآخر فلیقل خیراً أو لیصمت).^۲ واته: (ئه‌و که‌سه‌ی باوه‌ری به‌خواو رۆژی دوا‌یی هه‌یه، با‌قسه‌ی خیرو چاک بکات یان بی‌ده‌نگ بی‌ت).

^۱ النحل: ۱۲۵

^۲ متفق علیه

بروادار پیویسته ههردهم قسهی چاک بکات، ئەگەر قسهی چاکه‌ی لانه‌بوو، واباشه بیده‌نگ بیت.

له‌م فه‌رمووده‌یه‌دا بروابوون به‌خوای گه‌وره‌و روژی دوایی به‌ستراوته‌وه به‌پاراستنی زمانه‌وه، که‌واته تا بو‌مان ده‌کری با قسه‌ی خیر و چاک بکه‌ین، چونکه هه‌ر قسه‌یه‌ک که ده‌یکه‌ین لایی به‌پر‌سیارین، هه‌روه‌کو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾^۱. واته: هه‌ر وته‌یه‌ک که له‌ده‌م ده‌رده‌چیت، چاودیریکی به‌سه‌ره‌وه‌یه‌و ده‌ینوسی‌ت، بی‌گومان ئەو چاودیرانانه‌ش فریشته‌کانی سه‌رشانن.

نابی زۆر بلی و هه‌له‌شه‌بین له‌قسه‌کردندا، چونکه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (وان أبغضکم الي وأبعدکم مني مجلسا يوم القيامة الثرثارون والمتشدقون والمتفقهون)^۲ واته: ئەوانه‌تان که زۆرم رق لیبانه و چاره‌یانم ناویت و له‌منه‌وه دوورن له‌روژی دواییدا، ئەوانه‌ن که زۆر بلی و چه‌نه‌بازن و، زۆر قسه‌دریژ ده‌که‌نه‌وه‌و زوو ناییرنه‌وه، له‌کاتی قسه‌کردندا به‌لوتبه‌زی و سه‌رکه‌شی و خو به‌زلزانییه‌وه قسه‌ده‌که‌ن.

^۱ ق/ ۱۸

^۲ رواه الترمذي وقال حديث حسن.

بیدهنگی - له کاتی خویدا- له رهوشتی بهرزی موسولمانانه و کهم که سیش ده توانیت له خویدا بهدی بهینیی و خوئی له سهر رابهینیی، بویه ده بیه هه وئی زور بدهین و خومانئ له سهر رابهینین.

چونکه پیغه مبهری خوا له یه کیك له ئاموژگاریه کانیدا ده فهرمویت: (فلیقل خیراً أو لیصمت).. پیویسته دریره به بیدهنگی بدن و خوتانی له سهر رابهینین، چونکه هۆکاره بۆ راوانان و دورخستنه وهی شهیتان و، یارمهتی دهره بۆ پاراستن و جیهه جی کردنی فهرمانه کانی پهروهردگار.

۲- پیویسته موسولمان له کاتی قسه کردندا ئاگای له خوئی بی و بزائیت چی ده لئ، چونکه ههروه کو شیخ حهسه نی به سری- رهحمه تی خوای لیبت- ده لیت: (ئه ی ئاده میزاد، په رته بوکیشرا و هه فریشته کانیسه ده ست به قه له م و ئاماده ن و دهنوسن، چی ده لئی بیلن).

۳- ئه وهی که بروای ته وای هه بیت به روژی دوایی، و به وهی که رووبه رووی کرده وه کانی ده بیته وه، ئه و ناچار ده بیت که زمانی پاریزیت، چونکه زوره ی تاوان به زمان ده کریت و بهری تاوانی زمانه، خاوه نه که ی به رودا فری ده داته دوزه خه وه، ههروهک

پيغهمبهرى خوا (ﷺ) ده فەرمووت: (وَهَلْ يَكُفُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَوْ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ إِلَّا خَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ). 'واته: ئايا هەر به هۆى تاوانى زمانه وه نيه، خه لك به روودا فرى ده درينه ناو دۆزه خه وه؟

٤- پاراستنى زمان له قسهى خراپ و بى جى، هۆيه كى سه ره كيهه بو گه يشتن به پلهى ئيمان و سه رفرازى و به خته وهرى له دىاو دواروژدا، بويه هاوه له به ريزه كانى پيغهمبهرى خوا (ﷺ) زور هه ولى پاراستنى زمانيان ده داو هه و لىيان ده دا ته نها به پيى قورئان و سونهت قسه بكن، خواناسى وا هه بووه روژانه يان هه فتانه سه رزميى قسه كانى كرده وه پاشان به راوردى كرده وه، چهندى بو ره زامهندى خواى گه و ره بووه، چهندى قسهى دىيائى و بى كه لك بووه؟

٥- قسه زور كرده ده يته مايهى هه له كرنى زور له كاتى ئاخاوتندا، چونكه كه زورت وت له وانيه چاكيش بلييت و خراپيش بلييت.

وهك پيشهوا عومه رى كورى خه تاب ده لىت: (من كثر كلامه كثر سقطه، ومن كثر سقطه كثر ذنبه، ومن كثر ذنبه فالنار أولى به)

١. صححه الألبانى فى صحيح الترمذى الصفحه أو الرقم ٢٦١٦.

واته: (ههركه سيك قسهى زور بكات ههلهى زور دهبيت، ههركه سيك ههلهى زور بيت تاوانى زور دهبيت، ههركه سيك تاوانى زور بوو ئاگر شايسته يه بوى).

۶- ئەبو موسا خواى لپرازييت وتى: وتم: (يا رسول الله اي المسلمين افضل؟ قال من سلم المسلمون من لسانه و يده)'.
يده)'.^۱

واته ئەهى پيغهمبەرى خوا (ﷺ) كام له مسولمانان چاكترين؟ وتى: ئەوانهى كه مسولمانان له دهست و زمانيان بيوهين. ليرهدا پاراستنى زمان بهرامبەر به مسولمانان وهك سيفه تيكي بهرزى مسولمانيتى هاتوته ئەژماردن.

۷- پيويسته مسولمان خوئى لهو قسهو باسانه به دور بگريت كه په يوهندى به وهوه نيهو و پيويستى پيى نيه، ههروهها خوئى پاريزييت له چه چپ، بهلكو زور جار ئەم رهفتارانه دهبيتته مايهى نيگه رانى و دل ئيشانى كه سانى بهرامبەر.

خوای گهوره له قورئانى پيرۆزدا فهرموويهتى: ﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ﴾^۱

^۱ متفق عليه.

واتا : هیچ چاکه یهك نییه له زۆربهی چپه و سرتەکردنه کانیاندا، مه گەر
یهکیك فهрман بکات به مال به خشین یان چاکه یان چاککردنی نیوان
خه لکی.

ههروهك پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموو یه تی: (من حسن اسلام المرء
ترکه مالا یعنیه)^۲. به واتای : له جوانی و چاکی مسولمانیتی که سیك
ئهوه یه که خۆی به دوور بگریت له وانهی که په یوهندی به وهوه نییه.

۸- هه ندیک له دانیان وتویانه گەر پیاو له کۆرپکدا بوو ههزی له
قسه کردن بوو با ییدهنگ بیت ، گەر بییدهنگ بوو ههزی له
بییدهنگی کرد با قسه بکات، نه بادا قسه کردنه که یان
بییدهنگی که ی له خۆبه گه وه زانیه وه هاتییت.

^۱ النساء ۱۱۴.

^۲ اخرجه الترمذی برقم ۲۳۱۷، وصحه الألبانی فی صحیح الترمذی.

بهندی یازدهیم

ئادابی هه‌لسوکه‌وتی مسوڵمان له‌گه‌ڵ مسوڵماندا

ئاینی پیرۆزی ئیسلام سوڤه له‌سه‌ربه‌هێزبوونی په‌یوه‌ندی له‌نیوان پرواداران و بلاوکردنه‌وه‌ی گیانی براهتی و خو‌شه‌ویستی له‌نیوانیاندا، لهم بواره‌دا چه‌ندین ماف و ئادابی بو داناون و هانی مسوڵمانان ئهدات تاپۆه‌ی پابه‌ندین، خوای گه‌وره‌ش پاداشتی بو ئه‌و که‌سانه‌ داناه که گه‌ردنگیری ئه‌و ئاداب و مافانه‌ ده‌بن. پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (حق المسلم على المسلم خمس: رد السلام، وعياده المريض، واتباع الجنابة، واجابة الدعوة وتشميت العاطس)^١.

به‌واتای: مافی مسوڵمان له‌سه‌ر مسوڵمان پینج شته: وه‌لامدانه‌وه‌ی ساو و سه‌ردانی کردنی له‌کاتی نه‌خو‌شیدا و شوپنکه‌وتنی ته‌رمه‌که‌ی و به‌ده‌مه‌وه‌چوونی داوه‌ت و له‌کاتی پزمینیدا که سوپاسی خوای کرد، پیی بو‌تری‌ت خوا ره‌حمت پی بکات.

هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: (حق المسلم على المسلم ست: قيل: وما هن يارسول الله؟ قال: (اذا لقته فسلم عليه واذا دعاك فأجبه،

^١ رواه البخارى و مسلم.

واذا استنصحك فانصح له، واذا عطس فحمد الله فشمته ، واذا
مرض فعده، واذا مات فاتبعه)¹.

واتا: مافی مسولمان به سهر مسولمانه وه شه ش شته: وتیان کامانهن
ئهی پیغه مبهری خوا؟ فهرمووی: ئه گهر پیی گه یشتی سه لامی لیبکه،
وه لامی ده عوه ته که هی بده ره وه، و گهر داوای ئاموژگاری لی کردی
ئاموژگاری بکه، گهر پژی و سوپاسی خوای کرد دوعای خیری بو
بکه، گهر نه خووش کهوت سهردانی بکه، گهر وه فاتی کرد شوینی
جه نازه که هی بکه وه.

ههروه ها پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی ته تی: (... وَأَحِبَّ لِلْمُسْلِمِينَ
وَالْمُؤْمِنِينَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَأَهْلِ بَيْتِكَ، وَاكْرَهُ لَهُمْ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ
وَأَهْلِ بَيْتِكَ تَكْرُنُ مَوْمِنًا)².

به واتای: ئه و شتانه ی بو خووت و خانه واده کهت پیت خووشه بو
مسولمانان و پروادارانیش پیت خووش پیت، ئه و شتانه ی که بوخووت
و خانه واده کهت پیت ناخووشه بو مسولمانان و پرواداران پیت
ناخووش پیت.

¹ رواه مسلم.

² أخرجه الترمذي (۲۳۰۵)، وابن ماجه (۴۲۱۷)، وأحمد (۸۰۹۵) باختلاف يسير،
وصححه الألباني في صحيح الجامع، الصفحة أو الرقم ۷۸۲۳.

هروهها له فهرموودهی (براء) دا هاتووه: (أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ: أَمَرَنَا... وَإِبْرَارِ الْقَسَمِ، أَوْ الْمُقْسِمِ، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ). به واتای: فهرمانمان پیکراوه به هوت شت، له نیویاندا (به جی گه یاندنی سویند و سه رخستنی سته ملیکراو).^۱

له روانگهی ئەم فهرموودانهوه مافی مسولمان له سهه مسولمان خووی له ده بوارداد ده بینیتتهوه، لیژدها به کورتی ئاماژه یان پیددههین :

یه کهم: سلاوکردن له کاتی پیک گه یشتن.

پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرموویهتی (لا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوْ لَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمْوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ).^۲ به واتای: ناچنه به هه شتهوه تا برۆا نههینن، برۆا ناهینن تا یه کترتان خووش نهویت، ئایا رینماییتان بکه م به شتیک ئەگه ر ئەنجامی بدن ئەوایه کترتان خووش دهویت؟ سلاو له یه کتر بکه ن.

هروهها فهرموویهتی: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلَامَ، وَأَطِعُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ، وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ، وَالنَّاسُ نِيَامٌ، تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ

^۱ صحیح مسلم، الصفحة أو الرقم : ۲۰۶۶.

^۲ رواه مسلم ، الصفحة أو الرقم ۵۴.

بِسَلَامٍ^۱. به واتای : ئەى خەلکینه سلاو له یه کتری بکهن، خواردن بیه خشن، سیلهی رهحم جیه جی بکهن، به شهو نوێژ بکهن لهو کاتانهی که خه لکی خهوتوون ، گهر واتان کرد ئەوا ده چنه به هه شته وه به ئاسووده یی.

باشترین دهسته واژه بو سلاو کردنیش وتی: (السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته) وه وه لامدانه وهی به شیوازی چاکتر. ههروهک خوای گه وه له قورئانی پیروژدا فهرموو یه تی ﴿وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾^۲. واتا (هه رکاتیک سلاو یکتان لیکرا ئەوه به چاکتر لهو سلاوه سلاو بکهن یان وه کو خو ی وه لامی بده نه وه).

سه بارهت به ئادابی سلاو کردن پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فهرموو یه تی: (يُسَلِّمُ الرَّكَّابُ عَلَى الْمَاشِي، وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ).^۳. به واتای : که سی سواری سلاو ده کات له وهی که پیاده یه، پیاده ش سلاو لهو که سه ده کات که دانیشه تو وه، که سانی کهم له که سانی زور سلاو ده کهن.

^۱ رواه ابن ماجه، و صححه الألبانی فی صحیح ابن ماجه، الصفحة أو الرقم ۲۶۴۸.

^۲ النساء ۸۶.

^۳ أخرجه البخاري (۶۲۳۳)، ومسلم (۲۱۶۰).

دووهم : بهدهمهوه چونی داوهت.

پیغهمبهری خوا (ﷺ) فهرموویهتی: (اذا دعی احدکم الی طعام فلیجب ، فان شاء طعم وان شاء ترک) ^۱.

بهواتای : گهر که سیکتان داوهت کران بو خوانیک، ئەوا بهدهم داوهتهکهوه بچن، گهر هزی کرد با بیخوات، گهر هزیشی لی نه کرد با نهیخوات.

ههروهها فهرموویهتی: (شر الطعام طعام الولیمة، یدعی لها الاغنیاء ویترک المساکین ، ومن لم یأت الدعوة فقد عصى الله ورسوله) ^۲.

بهواتای : خراپترینی خوانیک خوانی داوهتیکه، که دهوله مهندانی بو بانگ ده کریت و هه ژارانیش فهراموش ده کرین، ئەوهی نه چیت بهدهم داوهتهوه ئەوا له خواو پیغهمبهری خوا یاخی بووه .

سییهم : پزمین.

پیغهمبهری خوا (ﷺ) فهرموویهتی: (ان الله یحب العطاس ویکره الثاؤب ، فاذا عطس احدکم فحمد الله تعالی ، کان حقا علی کل مسلم سمعه ان یقول له : یرحمک الله ، واما الثاؤب فانما هو من

^۱ رواه مسلم.

^۲ متفق علیه.

الشیطان فاذا تئأب احدکم فلیرده ما استطاع فان احدکم اذا تئأب ضحك منه الشیطان) ^۱. بهواتای : خوای گهوره پڑمینى پیخوشه و حزه به باویشك ناکات ، گهر که سیکتان پڑمی و سوپاسی خوای کرد ئەوا له سهر ههر مسولمانیکه که بیستی پیى بلیت خوا رحمت لیبکات. به لام باویشك له شهیتانه و هیه گهر که سیکتان باویشکیدا ئەوهندهی توانی با ریگری لیبکات ، گهر که سیکتان باویشکی دا ئەوا شهیتان پیى پیده که نیت.

ههروهها فهرموویهتی: (اذا عطس احدکم فلیقل : الحمد لله ، ولیقل له اخوه او صاحبه : یرحمک الله ، فاذا قال له : یرحمک الله ، فلیقل : یهدیکم الله ویصلح بالکم) ^۲.

بهواتای : ئەگهر که سیکتان پڑمی بابلیت سوپاس بو خوا ، بابراکهی یان هاوه له کهی پیى بلیت خوا رحمت پیبکات ، ئەگهر پیى وت خوا رحمت پیبکات ، ئەویش بلیت : خوا ریتموونیت بکات و تهن دروستیت باش بکات .

ئهبوهورهیره خوای لیپرازیبت فهرموویهتی: (ان النبی ﷺ کان اذا عطس ، غطی وجهه بیده ، او بثوبه ، و غط بها صوته) ^۱.

^۱ رواه البخاری.

^۲ رواه البخاری.

بهواتای : پیغمبهری خوا (ﷺ) کاتیک که دهپرمی بهدهستی یان بهکراسهکهی دم و چاوی دادهپوشی، تا دهنگی پژمهکهی بهرز نهبیّت.

چوارهم: سەردانی کردنی له کاتی نهخۆشیدا.

نهخۆشی نيعمهتیکه له نيعمهتهکانی خوای گهوره بۆ بهنده چاکهکانی، دهبیته مایهی کهفارهتی گوناھو تاوانهکان، ههروهك پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووویهتی: (ما من مصيبة تصيب المسلم الا كفر الله بها عنه حتى الشوكة يشاكها)^١.

بهواتای : هەر بهلایهك تووشی مسوڵمان دهبیّت ، ئەوا دهبیته مایهی کهفارهت بۆی، تهنانهت گهر درکیک بجیت بهلاشهیدا.

ههروهها فهرمووویهتی: (ما يصيب المؤمن من نصب ولا وصب ولا هم ولا حزن ولا اذى ولا غم حتى الشوكة يشاكها الا كفر الله بها من خطاياها)^٢.

^١ رواه الترمذي وقال حسن صحيح.

^٢ رواه البخاري.

^٣ رواه البخاري ومسلم.

بهواتای : هه‌رچی توشی پرواداردیت له‌خه‌م و په‌ژاره‌و ئازار ته‌نانه‌ت
گه‌ر در‌کیکیش بچیت پیدای، ئە‌وا ده‌بیته‌ مایه‌ی که‌فاره‌تی
گوناهه‌کانی.

هه‌ندی‌ک له‌ زانایانی پيشین فه‌رموویانه‌: (لو لا مصائب الدنيا لوردنا
القيامة مفاليس).

بهواتای : گه‌ر موسیبه‌تی دونیا نه‌بوايه ئە‌وا به‌ده‌ست به‌تالی
ده‌گه‌راينه‌وه بو قیامه‌ت.

سه‌ردانی کردنی نه‌خۆش و هه‌والپرسینی یه‌کیکه‌ له‌مافه‌کانی
مسوولمان به‌سه‌ر مسوولمانه‌وه‌و سونه‌تیکي موئه‌که‌ده‌یه، به‌لای
هه‌ندی‌ک له‌زانایانه‌وه‌وه‌کو ئیمامی بوخاری واجبه، هه‌ندی‌کی تر
ده‌لین فه‌رزی کیفایه‌یه.

پینغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی:

(إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابْنَ آدَمَ، مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي،
قَالَ: يَا رَبِّ، كَيْفَ أَعُوذُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟! قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ
عَبْدِي فُلَانًا مَرِضَ فَلَمْ تَعُدَّهُ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي
عِنْدَهُ؟)١ .

١ صحیح مسلم، الصفحة أو الرقم 2569 .

بهواتای : خوای گهوره له روژی دواييدا ده فەرمویت: ئەى نهوى ئادەم نهخۆش كهوتم و سەردانیت نهكردم : وتى: ئەى پهروهردگارم چۆن سەردانت كهه كه تۆ پهروهردگارى هه موو جيهانيانى، فەرمووى : ئايا نهترانى بهنده كهه فلانه كهه نهخۆش كهوت و سەردانیت نهكرد، ئايا نهترانى گهه سەردانیت بگردايه منت لای ئەو ده بينيهوه.

ئادابی سەردانی کردنی نهخۆش.

۱- دوغای شيفاو چاكبوونهوهى بو بكهيت و ئامۆزگارى بكهيت به خوڤراگرتن و ئارامى . ههروهك پيغه مبهرى خوا (ﷺ) فەرموويهتى: (من عاد مريضاً لم يحضره اجله فقال عنده سبع مرار: أسأل الله العظيم رب العرش العظيم ان يشفيك الا عافاه الله من ذلك المرض)^۱.

بهواتای : كهسيك سەردانی نهخۆشيكي كرد ، وادهى مردنى نههاتبوو ، كهوت جار له لای ئەودا بليت: ئەپاريمهوه له خوای گهوره، پهروهردگارى عەرشى گهوره، شيفات بدات، ئەوا خوای گهوره چاكي دهكاتهوه لهو نهخۆشيه.

^۱ صحيح سنن ابى داود برقم ۲۶۶۳.

۲- چاك وايه به نه خوښ بو تریت (لا بأس، طهور ان شاء الله) شتیکی وانییه، پشتیوان به خوا پاکبوونه ویه له گونا هه کان. ههروهک له فهرمووده دا هاتووه.

۳- مانه وه لای نه خوښ بو ماوویه کی که م.

۴- ده شیت سهردانی ئافره تی نه خوښ بکریت به مهرچیک ته نهایی رونه دات.

۵- سهردانی کردنی نه خوښی (خاوه ن کتیه کان) گهر بهرزه وهن دییه که هه بوو یان خزم و دراوسی بوو.

پینجه م : به شدارى کردن له سپاردنى مردوودا.

هه لگرتن و شوین که وتنی مردوو پیویسته و یه کیکه له مافه کانی مسولمان به سهر مسولمانه وه، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له م باره یه وه فهرمووییه تی: (عودوا المریض، واتبعوا الجنائز، تذکرکم الآخرة)^۱. به واتای : سهردانی نه خوښ بکه ن و شوینی مردوو هه کان بکه ون، روژی دوا بیتان دیته وه یاد.

ههروه ها فهرمووییه تی: (من شهد الجنایة حتى یصلي علیها فله قیراط، ومن شهدها حتى تدفن فله قیراطان) قیل: وما القیراطان ؟

^۱ اخرجه ابن ابی شیبة و حسنه الالبانی.

قال : مثل الجبلين العظيمين^۱. بهواتای : هەر که سیك له سهر مردوویهك ئامادهبیت تا نوژی له سهر بکات، ئەوا خیری قیراتیکی ههیه، وه که سیك بمینیتتهوه تا مردووکه ده نژیرت، ئەوا خیری دوو قیراتی دهست دهکهویت . وتیان: دوو قیرات یانی چی؟ فهرمووی: به ئەندازهی دوو شاخی گهوره.

شه شه م: گهر مسولمانیک سویندی دایت، سویندهکهی نه شکینیت (ان تبر قسمه اذا اقسام عليك).

دلخۆشکردنی مسولمان و هاوکاری و هه ماههنگی و کارناسانی بو کردنی و دابین کردنی پیداو یستیه کانی و له چاکترینی کردهوه چاکه کانه که لای خوا خوشه و یسته.

يِنَغَمبَهْرِي خَوَا (ﷺ) فَهَرْمُووِيهَتِي: (أَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ، وَأَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ سُورٌ يَدْخُلُهُ عَلَى مُسْلِمٍ، أَوْ يَكْشِفُ عَنْهُ كُرْبَةً، أَوْ يَقْضِي عَنْهُ دَيْنًا، أَوْ تَطْرُدُ عَنْهُ جُوعًا، وَ لِأَنْ أَمْشِي- مَعَ أَخِي لِي فِي حَاجَةٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ اِعْتَكِفَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ، يَعْنِي مَسْجِدَ الْمَدِينَةِ شَهْرًا، وَ مَنْ كَفَّ غَضَبَهُ سَتَرَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، وَ مَنْ كَظَمَ غَيْظَهُ، وَ لَوْ شَاءَ أَنْ يُمْضِيَهُ أَمْضَاهُ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ رَجَاءً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَ مَنْ مَشَى مَعَ أَخِيهِ فِي حَاجَةٍ حَتَّى تَهَيَّأَ لَهُ أُثْبِتَ

^۱ متفق عليه.

اللَّهُ قَدَمَهُ يَوْمَ تَرُؤُلُ الْأَقْدَامَ، وَإِنَّ سُوءَ الْخُلُقِ يُفْسِدُ الْعَمَلَ، كما يُفْسِدُ الْخُلُقُ الْعَسَلَ^۱. بهواتای: خوشه‌ویستترین کهس لای خوای گه‌وره ئه‌وانهن که سوودمه‌ندترین کهسن بۆ خه‌لکی، خوشه‌ویستترین کار لای خوای گه‌وره خۆشی خستنه دلّی مسولمانه، یان لابردنی خه‌م و په‌ژاره‌یه‌ک، یان دانه‌وه‌ی قه‌رزیک، یان لابردنی برسیتیه‌کی، گه‌ر له‌گه‌لّ برابه‌کی مسولماندا برۆم بۆ جیه‌جی کردنی پیوستیه‌کی، چاکتره له‌لام له‌وه‌ی مانگیک له‌م مرگه‌وته‌دا ئیعتکاف بکه‌م. هه‌رکه‌سیک توره‌یی خۆی گرته‌وه خوای گه‌وره داوینیی ده‌پارێزیت، هه‌رکه‌سیک رق و کینه‌ی خۆی خوارده‌وه‌و تواناشی هه‌بوو بۆ ده‌برینی، خوای گه‌وره دلّی پر ده‌کات و له‌ رۆژی دوایدا لای رازی ده‌بیت. هه‌رکه‌سیک له‌گه‌لّ برا مسولمانه‌که‌یدا بروت بۆ دابین کردن و چه‌سپاندنی پیوستیه‌کی، ئه‌وا خوای گه‌وره پیه‌کانی دامه‌زراو ده‌کات له‌ رۆژیکدا که پیه‌کان ده‌له‌رزن، ره‌وشتی خراب کاره‌کان تیک ده‌دات هه‌روه‌ک چۆن سرکه هه‌نگوین تیک ده‌دات.

^۱ رواه الطبرانی و غيره . وانظر : السلسلة الصحيحة برقم ۹۰۶.

حهوتهم و هه شتەم : ئامۆزگاری بکهی کهی داوای لیکردی و
بیپارێزیت گەر لیت دوور بوو.

راویژکار جیگای متمانهیهو ئامۆزگاری راستهقینهش ئەرکی سەرشانی
مسولمانه. پیغه مبهری خوا (ﷺ) فەرموویهتی: (الدين النصيحة)
ثلاثاً ، قلنا: لمن يارسول الله ؟ قال : (لله عزوجل ولكتابه ولرسوله
ولائمة المسلمين وعامتهم) ^۱.

بهواتای: ئایین ئامۆزگارییه، وتمان بۆ کێ ئەی پیغه مبهری خوا ؟
فەرمووی: بۆ خوای گهورهو بۆ کتیبه کهی و بۆ پیغه مبهرو بۆ
سەرکردهی مسولمانان و خه لکه که به گشتی .

نۆیهم و دهیهم : چیت پیخۆشه بۆ خۆت بۆ ئه ویش پیت خوشبیت،
چیت پیناخۆشه بۆخۆت بۆ ئه ویش پیتناخۆش پیت .

پیویسته بزاین که هه موو کهس بۆ هاوهلی و هاوریهتی ناشیت،
پیغه مبهری خوا (ﷺ) لهم باره یه وه فەرموویهتی: (المرء علی دین
خلیله فلینظر أحدکم من یخالل) ^۲. بهواتای: مروّف له سەر ئایینی

^۱ رواه مسلم.

^۲ أخرجه أبو داود (٤٨٣٣)، والترمذي (٢٣٧٨)، وأحمد (٨٣٩٨) واللفظ له.

هاوهل و خوشه‌ويسته‌کيه‌تي، هر کهس تهماشا بکات کي ده‌کات به‌هاوهل و خوشه‌ويستی.

ئو که‌سانه‌ی هاورييه‌تییان ده‌که‌ین پیويسته‌چهند سیفاتیکیان تیدا بیت وه‌ک ژیری، ره‌وشتی جوان و به‌رز، دنیا نه‌ويست، لاده‌رو فاسق نه‌يیت و ئه‌هلی بیدعه نه‌يیت . ئیمامی عومه‌ر خوای لی‌رازیبییت فه‌رموویه‌تی: (عليك ياخوان الصدق تعش في أكنافهم، فإنهم زينة في الرخاء وعدة في البلاء، وضع أمر أخيك على أحسنه حتى يجيئك ما يقلبك منه، واعتزال عدوك، واحذر صديقك إلا الأمين، ولا أمين إلا من يخشى الله، ولا تصحب الفاجر فتتعلم من فجوره، ولا تطلع على سر، واستشر في أمرك الذين يخشون الله تعالى). به‌واتای : پیويسته‌برای راستگو هه‌لبزیریت تا له‌سایه‌یاندا بزیت، ئه‌وان زینه‌ت و جوانین له‌کاتی خو‌شی و فراوانیدا، هیزو پشتیوانن له‌کاتی به‌لاو ناخوشیدا، کاری براه‌ت له‌چاکترین ئاست دابنی، تا ئه‌و ئه‌ندازه‌یه‌ی ده‌توانیت، خو‌ت له‌دوژمنه‌که‌ت به‌دور بگره، له‌هاوریکه‌شت وریابه، جگه له‌که‌سانی ئه‌مین و ده‌سپاک له‌نیو خه‌لك، که‌سیش ده‌سپاک و ئه‌مین نییه، مه‌گه‌ر ئه‌وانه‌ی له‌خوا ده‌ترسن، جا که‌واته‌هاوه‌لیتی خراپه‌کار مه‌که، چونکه له‌خراپه‌که‌یه‌وه‌ فی‌ری خراپه‌ده‌بییت، نه‌ینیی خو‌تی لا مه‌درکینه، له‌کاروباری خو‌تدا راویژ به‌و که‌سانه‌بکه که له‌خوا ده‌ترسن.

بهندی دوازدهیم

ئادابی ههلسوکه و تکریدن له گهڵ نامسوڵماندا

ئایینی پیروزی ئیسلام مافی کهسانی نامسوڵمانی له کۆمه لگای ئیسلامیدا پاراستوو به شیوازیك ئەمن و ئاسایشی بو فراههم کردوون و ریزو حورمهتی بو داناون، چونکه ئیسلام مایه ی سۆزو بهزهیه به بو سه رجه م روڤایه تی و پیغه مبه ری ئیسلامیش مایه ی رحمه ت و بهزهیه به گشتی به مسوڵمان و خاوهن کتیه کان و بیباوه ران و سه رجه م زنده وه ران ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾^۱ لیره دا به کورتی ئاماژه به کۆمه لیک له و ماف و ههلسوکه و تانه ده کهین که پیویسته به رامبه ر کهسانیک که مسوڵمان نین ره چاو بکریئن.

یه کهم: به زۆره ملی نه کریئن به مسوڵمان.

خوای گه وره له قورئانی پیروژدا فه رموو یه تی: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾^۲. واته: فشار و زۆر به کارمه هینن بو ئه وه ی

^۱ الانبیاء ۱۰۷

^۲ البقرة- ۲۵۶

که سیك بټه نیو بازنه ی ئیسلامه وه، ئایینی ئیسلام ئایینیکی روون و
 ئاشکرا و خاوهن به لگه یه، پیویستی به وه نییه به زور که سیك بټه نیو
 بازنه یه وه. به لکو هه رکه س خوی گه وه رینویتی کرد بونو بازنه ی
 ئیسلام و سینگ و دلی کرده وه به چاوی روون بوه وه،
 به به چا وروونی هاته ناو بازنه ی ئیسلامه وه، نه وه ش که خوا دل و
 دهروونی کوپرکرد و موری به سه ر گوئ و چاوو دلیداهانی، به زور هاته
 ناو ئایینی ئیسلام هیچ سوودی پی ناگه یه تیت.

به لام ئایینی ئیسلامیان بو رون ده کریته وه ئازادن له وه ی مسولمان
 بن یان نا.

دوهم: چاکه کردن له گه لیاندا.

پیویسته مسولمانان به چاکی و دروستی مامه له له گه ل غه یری
 خویاندا بکه ن، ههروه ک خوی گه وه له قورئانی پیروژدا فه رموویه تی:
 ﴿لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ
 دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾^۱ واته:
 خوا ریتان لی ناگری له گه ل نه وانهی که جهنگیان له گه ل نه کردوون
 له سه ر نه دینه و، دهریان نه کردوون له جیگه و شوپنه کانتان، چاکه یان

^۱ الممتحنه/ ۸.

له گه‌ل بکه‌ن و دادیان له گه‌ل بنوینن، به راستی خوا ئه‌وانه‌ی خو‌ش ده‌وی که دادگه‌رن.

چاکه‌کردن له گه‌ل‌یاندا چه‌ندین بو‌ار له‌خو ده‌گریت، وه‌ک جیه‌جی‌کردنی سیله‌ی ره‌حم و به‌جیه‌ینانی مافی دراوسیه‌تی وه‌اوکاری و یارمه‌تی دانی له‌کاتی پپو‌یستیدا و...هتد.

ئه‌وانه‌ی که دیاری کراون چاکه‌یان له‌گه‌ل‌دا بکریت له نامسو‌ل‌مانه‌کان، سه‌ره‌تا بریتین له دایک و باوک و خزم و که‌سوکار، به‌پپی ریزه‌ندی نزیک‌ی.

(ابن‌العربی) ده‌لیت: کو‌ده‌نگی هه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی به‌جیه‌ینانی سیله‌ی ره‌حم واجبه‌و پچراند‌نیشی هه‌رامه.

له‌به‌ر گرنگی و جه‌خت کردنه‌وه له‌سه‌ر سیله‌ی ره‌حم، ته‌نانه‌ت به‌جیه‌ینانی له‌گه‌ل بی‌اوه‌رانی‌شدا کاریکی دروست و خوا‌زراوه. ده‌کریت بلیین به‌جی هینانی سیله‌ی ره‌حم گرنگترین بواری چاکه‌کردنه له‌گه‌ل که‌سانی نامسو‌ل‌ماندا.

(عن أسماء رضي الله عنها قالت: قدمت على أمي وهي مشركة في عهد رسول الله ﷺ، فأستفتيت رسول الله ﷺ) قلت: إن أمي قدمت على وهي راغبة أفأصل أمي؟ قال: (نعم صلي أمك)^١.

به واتای: ئەسما (خوای لى رازى بىت) وتى: له سەردەمى پىغەمبەردا (ﷺ)، دایکم سەردانى کردم، لەکاتیکدا بیاوهر بوو، پرسىارم له پىغەمبەرى خوا (ﷺ) کرد، وتم: دایکم هاتووە بو لام و حەز بە دیدەنیم دەکات، ئایا بچم بو لای؟ فەرمووی: بەلى، بچۆ بو لای.

سێیەم: ستەم لێنەکردنێان.

ئایىنى پىرۆزى ئىسلام قەدەغەى کردووە که له کۆمەلگای ئىسلامیدا زۆلم و ستەم له خاوەن کتیبەکان بکرىت، خوای گەورە له قورئانى پىرۆزدا فەرمویەتى: ﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوْا اَعْدِلُوْا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى﴾^٢. واتە: با رق و کینەتان له دەستەو کۆمەلێک هاتتان نەدا لەسەر ئەوەى راست نەرۆن و دادگەر بن، دادگەرىن ئەوە نزیکتەرە لەتەقواو پارێزگارىیەو.

^١ رواه البخارى ومسلم.

^٢ المائدة ٨..

تایینی پیروزی ئیسلام پیویستی کردوو له سهه مسولمانان که خوین و مال و ناموس و په‌رستگایان بیاریزن و له هه‌موو ده‌ستدریژی و زولم و سته‌میکیش به‌رگریان لیبکه‌ن.

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره فه‌رموو یه‌تی ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾^۱.

به‌واتای : به‌راستی خوا فه‌رمان ده‌دات به‌ دادگه‌ری و به‌ چاکه و به‌به‌خشین به‌ خزم و که‌سوکار وه خوا به‌رگری ده‌کات له داوین پیسی و خراپه و ده‌ستدریژی.

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموو یه‌تی: (من قتل معاهداً لم يرح رائحة الجنة، وإن ريحها ليوجد من مسيرة أربعين عاماً)^۲.

واته: هه‌ر که‌سیک خاوه‌ن به‌لینیک بکوژیت، بوئی به‌هه‌شت ناکات، هه‌ر چه‌نده بوئی به‌هه‌شت ده‌گاته چل ساله‌ری.

^۱ النحل ۹۰.

^۲ رواه البخاري

هروهها فہرموویہ تی: (من ظلم معاهداً أن انتقصه حقاً أو کلفه فوق طاقته، أو أخذ منه شيئاً بغير طیب نفسٍ منه، فأنا حجیجہ یوم القیامۃ)^۱.

به واتای: هہر کہ سیئک ستم له خاوهن به لئینیک بکات، یان مافیکی کہم کاتہوہ، یان له سہرووی توانای خوئی داوای لی بکات، یان شتیکی لی وہرگریت بہ بی رہزامہندی خوئی، ئەوا من بہرگریکارم له دژی له روژی دوا پیدا.

هروهها فہرموویہ تی: (من آذی ذمیاً فقد آذانی، ومن آذانی فقد آذی اللہ)^۲. به واتای: هہر کہ سیئک ئەزیہ تی متمانہ پیدراویک (زہمی) بدات، ئەوہ ئازاری منی داوہ، ئەوہی ئازاری من بدات، ئەوہ ئازاری خوای گہورہی داوہ.

ئەموو پیغەمبەری خوا (ﷺ) ئاگادارمان دەکاتەوہ له ستم نہ کردن گہر ستملیکراو بیباوہریش بیت هہرہوک فہرموویہ تی: (اتقوا دعوة المظلوم وان کان کافراً ، فانه لیس دونها حجیاب)^۳.

^۱ رواہ أبوداود.

^۲ رواہ الطبرانی فی الأوسط

^۳ رواہ احمد، وحسنہ الالبانی رحمہ اللہ.

واته: خۆتان بپارێزن له نزاو دوای ستم لیکراو هه‌رچه‌نده بیاوه‌ریش
بیت، چونکه هیچ په‌رده‌یه‌ك نیه له نێواندا.

چوارهم: وه‌فا به وادهو به‌لێنه‌كان.

تاینی پیرۆزی ئیسلام پابه‌ند بوون به‌وادهو به‌لێن و په‌یمان نامه‌كانه‌وه
به‌ کارێکی پێویست و خوازرانو له‌ قه‌له‌م ده‌دات و چه‌ندین ده‌ق له
قورئان و فه‌رمووده‌ گه‌واهی ئه‌م راستیه‌ن، خوا‌ی گه‌وره‌ له‌ قورئانی
پیرۆزدا فه‌رموویه‌تی: ﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا﴾^١.

واتا: وه‌فادارین به‌رامبه‌ر به‌لێن و په‌یمان‌ه‌کانتان، به‌راستی خاوه‌ن
به‌لێن و په‌یمان پرسیا‌ر لیکراوه‌.

ئهمه‌و یه‌کێک له‌ سیفاتی به‌نده‌ برواداره‌كان پاراستنی ئه‌مانه‌ت و
وادهو به‌لێنه‌كانه‌ ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ﴾^٢.

هه‌روه‌ها شکاندنی وادهو به‌لێن مایه‌ی تو‌ره‌یی و خه‌شم و نه‌فه‌رتی
خودایه‌ هه‌روه‌ك فه‌رموویه‌تی: ﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ

^١ الاسراء ٣٤.

^٢ المؤمنون ٨

مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ^١.

واتا : ئەوانەى پەيمانى خوا هەڵدەوشێننەوه له پاش بەستن و
گرێدانی ، ئەوهى خوا فەرمانى پێکردوو دەپێچن، هەر بۆ ئەوانە
نەفرین و دورى له بەزەيى خوا، هەروەها بۆ ئەوانە سەرەنجامى خراپ.
پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (من كان بينه وبين قوم عهد فلا
يشد عقدة ولا يحلها حتى ينقضى أمدها أو ينبذ إليهم على
سواء)^٢.

به واتای: هەرکەس له گەڵ کۆمه‌ڵێکدا پەیمان و بە‌ئینی هەبوو، ئەو
گرێه‌سته نه توند بکا و نه نه‌کو‌تایى پێ بێنیت، تا ماوه‌ى گرێه‌سته‌که
به‌سەر ده‌چیت، یان پێکه‌وه کو‌تایى پێ دین.

ئەمەو پەيوه‌ندى نێوان مسو‌لمانان و ئەوانى تر، له‌سەر بنه‌ماى
رێزگرتنى پەيمان‌نامه‌و به‌‌ئینه‌كان دیتە دى پيوسته مسو‌لمانان له‌لايه‌ن
خۆيانەوه پابه‌ندبن به‌و گرێه‌سته و پەيمان‌نامه، مه‌گەر کاتیک ئەوان
واده‌و به‌‌ئینه‌كان بشکينن.

^١ الرعد ٢٥

^٢ أخرجه أبو داود والترمذي

پېنجەم: پاراستنى ژيانان.

ئايىنى پىرۆزى ئىسلام ژيانى مرقاىەتى پاراستووه، و ھەر جۆره پەلامارو ھەرەشەيەك بۆ سەر ژيانى مرقاىەت بەيەككەك لە تاوانە گەرەكان دادەنریت. جۆرى مرقاىەتى ھەموويەك خىزانە دەستدرېژى بۆ سەر ھەر كەسك دەستدرېژىيە بۆ سەر سەرجم مرقاىەتى.

بەپپى زاراوہى سەردەم نامسولمانەكان ھاولاتىن لەسنورى دەولەتى ئىسلامىداو ھەر لەسەدەى يەكەمەوہ تا ئەمپۆ مسولمانان كۆدەنگن لەسەر ئەوہى كە ئەوان ئەرك و مافيان وەك مسولمانان وايەو مەگەر ئەو كارووبارانەى تايەتن بە ئايىن و بيروباوہرەوہ ، ئەوانيش ئازادن لەسەر شىوازى دىندارى خۆيان.

شەشەم: پاراستنى مال و سامان.

ئايىنى پىرۆزى ئىسلام دەستدرېژى كردنە سەر مال و سامانى حەرام كرووہ، ھەر جۆره دەستدرېژى كردنكەك لە دزى و لەناوبردن تاوانكەو سزاي لەسەر داناوہ.

پښت

۳	پيشه‌کي
۵	به‌شي يه‌که‌م: هونهری ئه‌ته‌کيټ.
۷	به‌ندی يه‌که‌م: پيناسه‌و چه‌مکي ئه‌ته‌کيټ.
۱۱	به‌ندی دووهم: ئه‌ته‌کيټي گفټوگووکردن.
۱۹	به‌ندی سيټيم: ئه‌ته‌کيټي خواردن و خواردنه‌وه.
۲۳	به‌ندی چوارهم: ئه‌ته‌کيټي ميوانداري .
۲۹	به‌ندی پينجهم: ئه‌ته‌کيټي به‌کاره‌پناني ته‌له‌فون و موبایل.
۳۵	به‌ندی شه‌شهم: ئه‌ته‌کيټي به‌خشيني ديارى.
۴۱	به‌ندی هه‌وته‌م: ئه‌ته‌کيټي ژياني خيزاني.
۴۹	به‌ندی هه‌شته‌م: هونهری ئه‌ته‌کيټ له‌گه‌ل دؤست و هاورپياندا.
۵۵	به‌شي دووهم: ئاداب و هه‌لسووکه‌وتى مسولمانانه.
۵۷	به‌ندی يه‌که‌م: ئادابي هه‌لسووکه‌وتکردن له‌گه‌ل دايک و باوکدا.
۷۳	به‌ندی دووهم: ئادابي هه‌لسووکه‌وت له‌گه‌ل نه‌وه‌کاندا.

۸۵	بهندی سییهم: ئادابی هه‌لسووکهوت له‌گه‌ڵ هاوسه‌روو خیزاندا.
۹۵	بهندی چواره‌م: ئادابی هه‌لسووکهوت له‌گه‌ڵ خزم و که‌سووکاردا.
۱۰۵	بهندی پینجه‌م: ئادابی سه‌ردان و میوانداری.
۱۱۱	بهندی شه‌شه‌م: ئادابی هه‌لسووکهوتکردن له‌گه‌ڵ براده‌روو هاوریاندا.
۱۲۵	بهندی حوته‌م: ئادابی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ڵ دراوسییدا.
۱۳۳	بهندی هه‌شته‌م: ئادابی هه‌لسووکهوت له‌گه‌ڵ مامۆستایان و زانایاندا.
۱۴۱	بهندی نۆیه‌م: ئادابی چوونه‌ مرگه‌وت.
۱۵۹	بهندی ده‌یه‌م: ئادابی گفتوگۆکردن.
۱۷۱	بهندی یازده‌یه‌م: ئادابی هه‌لسووکهوتی مسوولمان له‌گه‌ڵ مسوولمان.
۱۸۵	بهندی دوازده‌یه‌م: ئادابی هه‌لسووکهوت له‌گه‌ڵ نامسوولماندا.

سهراچاوهكان

١. پوختهى تهفسيرى قورئان، ئامادهكردى، د. محمهد مهلا صالح .
٢. موقع الدر السنية.
٣. مهشخه لى سونتهى پينغه مبه ر ﷺ، كوكر دنه وهى صالح أحمد الشامى، وه رگيرانى عبدالكريم فتاح، سالى چاپ ٢٠٢٢ ز.
٤. ٥٠٠ سؤال وجواب فى الاتكيت، مروة عماد الدين، ٢٠٠٥ م القاهرة.
٥. فن الاتكيت. اعداد: محمد كمال، الدار الذهبية ٢٠٠٩ م.
٦. فنون الاتكيت، بدر عبدالعزيز، دار الأسرة للنشر والتوزيع، عمان الاردن ٢٠٠٨ م.
٧. دورة فن الاتكيت والاداب الاجتماعية. محمد بن حسن المرزوقى.
٨. موسوعة الحقوق الاسلامية، سعد يوسف محمود ابو عزيز، المكتبة التوفيقية- القاهرة- مصر.
٩. موسوعة الحقوق الاسلامية، الشيخ محمود المصرى- ابو عمار- مكتبة الصفا- ط ١ ٢٠٠٨ م.

١٠. شخصية المسلم كما يصوغها الإسلام في الكتاب والسنة،
الدكتور محمد علي الهاشمي، ط ١ - ١٤٢٥هـ. وزارة الشؤون
الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد السعودية.
١١. مختصر منهاج القاصدين- الإمام المقدسي
١٢. خلق المسلم، محمد سعيد مبيض.
١٣. آداب الحوار و قواعد الاختلاف. اعداد د. عمر بن عبدالله
كامل.
١٤. د. امين بن عبدالله الشقاوي، من آداب المساجد، على الرابط
التالي <https://www.alukah.net/sharia>

نووسەر لهچهند دپړيکدا

- ناوی سيانی: ياسين ئەحمەد عەبدل ، ناسراو به ياسين زەنگەنە.
- سالی لهدايك بوون: ١٩٦٦/٧/١ كەركوك.
- ئاستی زانستی: پروانامه‌ی ماستەر له‌ياسای گشتی.
- راهبێنەر له‌بواری په‌روه‌رده‌و هوشیاری خێزانی و راوێژکاری خێزانیدا.
- خاوه‌نی ئیمتيازوو سه‌رنوو سه‌ری گۆڤاری (به‌و) بووه، كه ٢١ ژماره‌ی لێ ده‌رچوو، گۆڤاره‌كه تايه‌ت بووه به‌بواری په‌روه‌رده‌وه گه‌شه‌پێدانی مرۆبی.
- ژماره‌یه‌ك كتیپ و نامیلکه‌ی ب‌لاو كرده‌وته‌وه وه‌ك نووسین و وه‌رگێران و ئاماده‌کردن و كه بریتین له:
 ١. جه‌نگی ده‌روونی، سالی ٢٠٠٠ ز.
 ٢. دیموكراسی، سالی ٢٠٠٢ ز.
 ٣. پرۆسه‌ی درووستكردنی بریاری سیاسی ده‌ره‌کی، وه‌رگێران ، سالی ٢٠٠٤ ز.
 ٤. زنجیره‌ باب‌ه‌تیکی په‌روه‌رده‌یی و گولبژێرێك له‌فه‌رمووده، سالی ٢٠٠٧ ز.
 ٥. ئاره‌زووی سێكسی له‌ته‌رازووی ئیسلامدا، سالی ٢٠٠٨ ز.

۶. دەروازیهك له جیگیرو گۆراوهكان لهئیسلامدا، سالی ۲۰۰۸ز.
۷. پایهی حهیاوشهرم له ژيانی مسولماندا، سالی ۲۰۰۹ز.
۸. دەروازیهك له مهپر كیشهی رۆچوون لهئایندا، هوکار- کاریگه ریتی - چارهسه، سالی ۲۰۰۹ز.
۹. مسولمانان و جیگروهی شارستانی، وهرگیژان، سالی ۲۰۱۰ز.
۱۰. چهند تیروژێك له كهسایهتی و ژیان و تیکۆشانی پیغه مبهری پیشهوا محمد (ﷺ)، سالی ۲۰۱۲ز.
۱۱. به لای قورئان پارێزراوه، وهلامی پرسیاره كۆمه لایه تیهكان، سالی ۲۰۱۳ز.
۱۲. ژيانی خیزانی، چهند كورته باسیك له مهپر په یوهندی نیوان هاوسهران و په روه دهی نه وه كانیاند، وهرگیژان، سالی ۲۰۱۴ز.
۱۳. ریهری کارگیژی، زنجیره باسیکی کارگیژی و بهر پوه بردن، سالی ۲۰۱۴ز.
۱۴. نزاكانی په ناگرتن به خوای گهوره له سونهتی پیغه مبهردا (ﷺ) سالی ۲۰۲۱ز.
۱۵. بو ئه وهی له ژيانی خیزانیدا ئاسووده و سهر كه وتوو بیت، سالی ۲۰۲۲ز.
۱۶. باژيانی خیزانیمان بیاریژین، سالی ۲۰۲۲ز.